LAISVĖ

1992 RUDUO NR. 114 (151)

Iš praeities šauksmo, lyg ankstyvo rytmečio miglų, išnyra šio numerio puslapiuose dėmesys dabarčiai ir susijungia praeitis ir ateitis. Leonas Karsavinas, Bronius Krivickas, Julijonas Būtėnas ir Ariogalos partizanai iškyla lyg kelrodžiai į dvasiškai vis stiprėjančios Lietuvos ateitį. Nauji kultūrinio ir ekonominio gyvenimo projektai veda į pilnutinę demokratiją. Jie tiltu jungia šį ir aną krantą, kad galėtume geriau vieni kitus suprasti.

* * *

Remkime *Į laisvę* žurnalą, prenumeruokime jį sau ir užsakykime savo giminėms, draugams bei pažįstamiems Lietuvoje.

Į LAISVĘ leidžia Lietuviškų Studijų Centras (Center for Lithuanian Studies, Inc.) Čikagoje tris kartus per metus.

Redaktorius: Juozas Baužys

Redakcijos talkininkai: dr. Kazys Ambrozaitis Česlovas Grincevičius, Paulius Jurkus ir Vidmantas Valiušaitis.

Redakcijos adresas: J. Baužys, 9240 Cliffside Ln., Orland Park, IL 60462-7790, USA.

Administratorius: Jonas Prakapas.

Administracijos adresas: J. Prakapas, 14 Thelma Dr., Bakersfield, CA 93305, USA.

Prenumerata JAV ir Kanadoje — 10 JAV dolerių; Australijoje, Pietų Amerikoje ir Europoje — 15 JAV dolerių. Garbės prenumerata — 20 JAV dolerių.

Spausdina „Draugo" spaustuvė Čikagoje.

Į LAISVĘ (TOWARD FREEDOM) — a journal dealing with issues pertaining to the cultural and social development of Lithuania and Lithuanians throughout the world. Į LAISVĘ is published three times a year by the Center for Lithuanian Studies, Inc., Chicago, IL.

LAISVĖ

NR. 114 (151)
1992 RUDUO

REZISTENCINĖS MINTIES IR KULTŪROS ŽURNALAS

TURINYS

Lietuvių Fronto Bičiulių kreipimasis į Lietuvą 2
Vedamasis — Mintys iš tolo — rinkimų į seimą belaukiant 3
Skaitytojų žodis 5
Vidmantas Valiušaitis, Pilnutinė demokratija ir jos bičiuliai 6
Kazys G. Ambrozaitis, Vieningoje lietuviškos kultūros jungtyje 13
Julijonas Būtėnas, Atsišaukimas į politinę sąžinę 16
Eduardas Pašakinskas, Julijonas Būtėnas 19
Vladas Nasevičius, Profesorius Leonas Karsavinas paskutinėje savo gyvenimo stotyje 22
Melanija Stankaitienė, Gluosnių šakos linko 33
Jonas Algirdas Antanaitis, Kelio į socialinę demokratiją pagrindinės gairės 36
Vytautas Volertas, Šis ir anas krantas 40
Pilypas Narutis, Mokslininkas svetimoje aplinkoje 53
Jonas Pabedinskas, Žvilgsnis į politinę ir ekonominę Lietuvos transformaciją 59
Bronius Krivickas, Du sonetai (eilėraščiai) 63
Česlovas Grincevičius, 40 metų nuo Broniaus Krivicko žuvimo .. 64
Liudas Dambrauskas, Praeities šauksmas 67
Juozas Baužys, Iš praeities šauksmo iškyla pilnutinė demokratija 68
Adolfas Damušis, ĮLF studijų savaitės Lietuvoje minčių susumavimas 76
Mūsų gyvenime, knygos ir leidiniai 78

Viršelyje — Saulė, iš serijos ,,Tėvynė'', 1990, spalvotas ofortas. Dail. Dalia Maželytė.

Autoriaus pavarde ar slapyvardžiu pasirašyti straipsniai nebūtinai atstovauja leidėjų ar redakcijos nuomonei ir yra atviri diskusijoms • Nepakeičiant autoriaus minties, straipsniai gali būti taisomi ir tvarkomi redakcijos nuožiūra • Redakcijai siunčiami laiškai ir atsiliepimai pasirašomi tikrosiomis pavardėmis.

KREIPIMASIS Į LIETUVĄ

Lietuvių Fronto Bičiuliai esame politinis-rezistencinis sąjūdis, pradėjęs aktyvų antinacinį ir antikomunistinį pasipriešinimą Lietuvoje ir tęsęs rezistencinę veiklą Vakarų pasaulyje. Įkvėpti Lietuvos partizanų kovos ir prisimindami Lietuvos tremtinių kančias, Lietuvių Fronto Bičiuliai per ilgą pokario laikotarpį stengėsi Lietuvai pagelbėti, dalyvaudami Pasaulio Lietuvių Bendruomenės ir įvairių sąjungų veikloje, rengdami metines lietuviškųjų studijų savaites Amerikoje ir Europoje, leisdami knygas ir žurnalą / laisvę lietuviškai dvasiai ir kultūrai ugdyti, organizuodami išeivijos dalyvavimą Amerikos politikoje, remiant Lietuvos laisvės bylą ir okupacijos nepripažinimą. Jie skatino Baltijos tautų solidarumą bei kūrybines išeivijos iniciatyvas Lietuvos kultūriniam lobiui turtinti ir politinei laisvei atgauti.

Niekada nepraradę tikėjimo į Lietuvos valstybės atstatymą, Lietuvių Fronto Bičiuliai siekė tautinės ir demokratinės Lietuvos atkūrimo, pasisakydami, kad tautiškumas neįmanomas be demokratijos ir demokratija negalima be lygių teisių bet kurios tautybės, religijos ar idėjinių pažiūrų Lietuvos žmonėms. Daugelį kartų Lietuvių Fronto Bičiuliai svarstė ir siūlė pilnutinės demokratijos Lietuvoje sukūrimą tiek politinėje ir ekonominėje, tiek socialinėje ir kultūrinėje plotmėje, remiantis krikščioniškųjų Vakarų vertybių ir istorinės tautos tradicijos pagrindais.

Kaip ir visiems Lietuvos žmonėms, Lietuvių Fronto Bičiuliams Vakaruose rūpi demokratijos klestėjimas Lietuvoje ir ateinantieji seimo rinkimai, pirmieji Lietuvai laisvę atgavus.

Atgimimo laikotarpiu stipriai rėmę Lietuvos Atgimimo Sąjūdį, dabar reiškiame pasitenkinimą tvirtu Lietuvos žmonių ir Lietuvos vadovybės nusistatymu, kuriuo buvo iškovota nepriklausomybė ir iškeltas Lietuvos vardas. Tikimės, kad greit bus pasiektas ir okupacinės kariuomenės išvedimas iš Lietuvos bei iš jos Baltijos kaimynių.

Stebėdami paskutiniuosius įvykius, reiškiame pritarimą dabartinės vyriausybės blaiviai ir pragmatiškai politikai, ieškant sprendimų, ne priešų, siekiant tarptautinių saugumo garantijų ir stengiantis vykdyti ekonominę reformą, pagrįstą privačia iniciatyva ir laisvos rinkos bei socialinio teisingumo pagrindais. Siūlome balsuotojams remti tuos kandidatus, kurie valstybinius reikalus stato aukščiau savų ekonominių ir partinių interesų ar ideologijos ir kurie yra atviri kompromisams, nes be kompromisų demokratiniai sprendimai yra nepasiekiami.

Tikime, kad rinkėjai, gerai susipažinę su kandidatų praeitimi, užsitikrins, kad renkamieji yra tyros asmeninės ir politinės praeities žmonės, asmeninį integralumą pademonstravę dar sovietinio valdymo metais ir nebendradarbiavę su sovietinėmis įstaigomis kaip VSK (KGB).

Esame taip pat įsitikinę, kad vien tik priklausymas Komunistų partijai praeityje

Mintys iš tolo —

RINKIMŲ Į SEIMĄ BELAUKIANT

Lietuva laukia rinkimų, — pirmųjų laisvėje, jau nebe sovietiniais įstatymais surežisuotų, bet nepriklausomos valstybės nuostatais rengiamų. Ko iš šių rinkimų ir iš naujojo seimo tikisi nepastovios ir dažnai į susiskaldymą linkusios partijos, dar nepastovesnės koalicinės grupės, atskiri kandidatai ir juos remianti ar neremianti tautos dalis? Nėra reikalo kalbėti apie gal ir geriausiai organizuotą dar senų laikų ,,buvusiųjų'' partiją — LDDP. Jų norai labai aiškūs. Bet kaip su kitomis partijomis, grupėmis ir grupelėmis?

Be abejo, tiek partijos, tiek ir kandidatuojantieji nori laimėti. Tik tas laimėjimas priklausys nuo tautos, nuo jos piliečių noro. O ko nori tauta, ko nori Lietuvos žmonės? Iš Vakarus pasiekiančių reportažų apie Lietuvoje paskutiniu laiku darytas viešosios opinijos apklausas, susidaro įspūdis, kad didelis skaičius žmonių ir dideliu procentu yra nepatenkinti nei esama valdžia, nei dabar į seimą kandidatuojančiais, nei apskritai visu dabartiniu Lietuvos gyvenimu. Daugelį apvylė dabartiniai jų rinkti Aukščiausiosios Tarybos atstovai, neišpildę savo pažadų, ar net pakeitę savus įsitikinimus ir taip nuklydę nuo balsuotojų valios. Gal žmonės kažkaip nepatenkinti net pačia laisve, nes ji reikalauja ir pagarbos kitam asmeniui, ir didelės atsakomybės.

---

nelaikytinas ištikimumo tautai ir valstybei pažeidimu ar net nusikaltimu. Apie atskirų asmenų nusikaltimus palikime spręsti teismams. Tačiau laukiame, kad rinkėjai nepasiųs į seimą senojo nomenklatūrinio stiliaus ar dogmatinio intelektualizmo vadovų, kurie vien tik dėl politinių aplinkybių ar tautos spaudimo rėmė Lietuvos nepriklausomybės siekius 1988-91 metais. Naujosios Rytų Europos patirtis rodo, kad tik šviesaus galvojimo, senajame režime neįsisenėję ir asmeninių interesų neturintys vadai yra atviri demokratinei vakarietiškai valstybės bei visuomenės perorganizavimo vizijai ir pajėgūs dirbti ekonominei gerovei, socialinei taikai ir demokratiniam bendravimo būdui sukurti.

Kviečiame gimininga partijas ir grupes jungtis į pajėgius vienetus, kurių išrinkimas garantuotų pastovios ir atsakingos vyriausybės sudarymą.

Lietuvių Fronto Bičiulių
Tarybos prezidiumas

Nepasitenkinimas yra ir dėl blogos ekonominės padėties. Tai suprantama, tačiau taip pat būtina suprasti, kad ekonominė gerovė pati neateis per metus-kitus. Jai sukurti reikia laiko, sugebėjimo ir noro tvarkyti ilgų sovietinės sistemos metų sujauktą gyvenimo būdą, pagaliau reikia kantrybės ir darbo. Negalima galvoti, kad jauna ir neturtinga valstybė per tokį trumpą laiką savo ekonominiu lygiu prilygtų Vakarų pasauliui. Deja, visuomenė dažniausiai apie valstybę ir negalvoja. Žmonės tik patys nori tapti turtingais, gauti tik sau naudos, dažnai nepaisydami jokių moralės principų. Nomenklatūrininkų pirštai ypač į save lenkti. Dėl to kenčia ir visuomenė, kenčia ir valstybė. Darosi baugu, nes kokie rinkėjai, toks gali būti ir išrinktas seimas. Tiesa, negeriau yra ir Vakaruose. Juk ir Jungtinėse Amerikos Valstybėse šį rudenį įvyksiančių rinkimų kampanijos atmosfera sunki ir neretai pagrįsta tik asmeninės naudos ieškojimo principais ir tuščiais pažadais.

Prieš keliasdešimt metų JAV prezidentas John F. Kennedy savo įvesdinimo į prezidento pareigas proga pasakė šiuos atmintinus žodžius: ,,Neklausk, ką ***tau*** *tavo kraštas gali duoti, bet paklausk savęs, ką* ***tu*** *gali kraštui duoti''. Jeigu visi žmonės tiek Lietuvoje, tiek ir Vakaruose, šiais žodžiais vadovaudamiesi gyventų ir dirbtų, — pasaulyje būtų įgyvendinta pilnutinė demokratija, paremta ne tik laisvės ir gerovės siekimu, bet ir atsakingumo už savo šeimą, savo visuomenę ir savo valstybę principu.*

Tokios ir panašios krikščioniškais pagrindais paremtos pilnutinės demokratijos mintys turėtų būti visų už laisvą Lietuvą teigiamai pasisakančių ir rinkimuose pozityviai dalyvaujančių partijų bei grupių programose ir jų priešrinkiminėje kampanijoje. Ir, Dieve duok, kad naujai išrinktas seimas šiuos principus stengtųsi įgyvendinti ne tik valstybės reikaluose, bet ir tarpusavio santykiuose.

j. b.

Nuo redaktoriaus stalo

Su šiuo ***Į laisvę*** *žurnalo numeriu pradedamas tam tikras eksperimentas: spausdinti žurnalą dviem laidom, Lietuvoje ir JAV. Žinome, kad* ***Į laisvę*** *žurnalu susidomėjimas Lietuvoje auga. Žinome taip pat, kad negailestingas laikas retina išeivijoje gyvenančius mūsų skaitytojus. Žurnalo persiuntimo išlaidos į Lietuvą yra nepaprastai didelės. Tad buvo susitarta su Į laisvę fondo Lietuvos filialo žmonėmis perduoti jiems čia paruoštą spaudai žurnalo numerį, kad jie atsispausdintų jį ten žymiai didesniu tiražu. Reikia tikėtis, kad šis bandymas suteiks gerus rezultatus.*

Į redakcinę žurnalo kolegiją su šiuo numeriu įsijungia ***Vidmantas Valiušaitis*** *(Kaunas) ir* ***Paulius Jurkus*** *(New York). Jų įnašas praturtins žurnalo puslapius. Tikimės, kad mūsų nuolatiniai ar nauji bendradarbiai savo straipsniais, o skaitytojai savo mintimis bei pastabomis ir toliau rems* ***Į laisvę.*** *Be to, būtina žurnalui ir gausesnė finansinė parama. Visi aukotojai, rėmėjai prašomi padidinti savo aukas ir apmokėti prenumeratas skaitytojams Lietuvoje.*

SKAITYTOJŲ ŽODIS

Linkiu nekeisti savo veido

Dabar, kada gauname tiek daug spaudos iš Lietuvos, mūsiškė, išeivijos spauda, yra kai kuriais atžvilgiais šiek tiek susilpnėjusi. *Į laisvę* žurnalas nėra pakeitęs savo veido ir turinio. Linkiu dar daug metų *Į laisvę* tokiai išlikti ir nekeisti savo veido tol, kol neliks Lietuvoje nei vieno rusų kareivio ir nebus įgyvendinta pilnutinė laisvė ir demokratija.

Antanas Masionis,
Fair Lawn, NJ

Gal „Į demokratiją"?

Ar nevertėtų *Į laisvę* žurnalo vardą pakeisti vardu „Į demokratiją"? Lietuvoje, atrodo, demokratijos neperdaugiausia ir gal dar ne vienus metus jos trūks. Tad tas naujas vardas būtų labai tikslus.

Praeitame *Į laisvę* numeryje „Laiškai iš Lietuvos — apie Lietuvą" buvo parinkti labai gerai. Tik gaila kad redaktorius įdėjo tik autorių inicialus. Iš vienos pusės tai skriauda rašantiesiems, iš kitos — duodama proga gal rašyti ir netiesą. Laiškai privalėtų būti pasirašyti pilnom pavardėm.

Vincas Akelaitis,
Cleveland, OH

Redaktoriaus pastaba: Tai buvo ištraukos iš privataus susirašinėjimo asmeniškų laiškų. Laiškai nebuvo specialiai atsiųsti spaudai.

Per daug žodžių

1. *Į laisvę* 113 numeryje Juliaus Kelero straipsnis (psl. 6) pradedamas žurnalistikoje nepriimtinai ilgu sakiniu: suskaičiau net 77 žodžius! Kol prisikrapščiau prie sakinio pabaigos, pamiršau pradžios ir vidurio mintį. (Perskaitęs sakinį dar 2 kartus, įsitikinau, kad jame nieko ypatingai reikšmingo ir nepasakyta.) Tokie periodiniai sakiniai tinka literatūros vadovėlių iliustracijoms, bet ne žurnalams.

2. Abejoju, ar buvo tikslu viešai skelbti dr. A. Damušio laiškus Lietuvos prezidentui Landsbergiui. Gerbiu dr. Damušio nuomonę ir su ja sutinku; yra tvarkoj dr. Damušiui imtis iniciatyvos ir rašyti ponui Landsbergiui. Tačiau tuos laiškus skelbti spaudoje netinka.

3. Žurnalą su įdomumu perskaičiau, bet radau jame ir medžiagos, kuri kvepėjo paviršutiniškumu, gal per dideliu bandymu straipsnius trumpinti, lyg tai būtų spaudos lapų trūkumas („deficitas"...).

Antanas Dundzila,
McLean, VA

Žurnalas man labai artimas

Neseniai gavau paskaityti keletą jūsų leidžiamo žurnalo *Į laisvę* numerių. Apie šį žurnalą žinojau iš anksčiau, tačiau Lietuvoje *Į laisvę* mažai kas gauna.

Paliko gerą vaizdą pažintinio pobūdžio Z. Prūso straipsniai apie mūsų kaimynus, A. Gurecko „Nepriklausoma Lietuva ir Karaliaučiaus sritis". Manyčiau, daugiau reikėtų straipsnių apie rezistencijos kovas 1944-52 m., apie pogrindinį judėjimą iki 1988 m. Tai labai svarbus mūsų istorijos etapas ir, manyčiau, dar mažai nušviestas. Pasikeitus Lietuvos politinei padėčiai, manau, reiktų mažinti straipsnių apie politiką, o daugiau dėti istorinėmis ir rezistencinėmis temomis. Nuo vaikystės domiuosi istorija.

Jūsų žurnalas man labai artimas ir dėl

šių priežasčių: dėdukas V. Aukštuolis partizanavo Aukštaitijoje, o mano darbas dabar — savanoriškoje Krašto apsaugoje — turi daug bendro su jūsų leidžiamo žurnalo dvasia.

Artūras Šablauskas,
Domeikava, Kauno raj.

Kas šiuo metu svarbiausia?

Šokam ,,lenciūgėlius'', ruošiam įspūdingus, daug kainuojančius, renginius ir džiaugiamės sugrįžusia laisve, visiškai pamiršdami, kad randamės gobšaus ir klastingo ruso durtuvų pavėsyje.

Ar ne laikas būtų apsigalvoti, kur yra ta, taip vadinamoji ,,top priority'', kas šiuo metu svarbiau? Atsimename anuos 1918 metus, kai plėšrūs kaimynai iš visų pusių grėsė Lietuvai. Žinome, kad tada rinkosi ir ginklavosi savanoriai, pasiruošę kovoti ir ginti laisvę.

Ar nebūtų laikas ir dabar pasirinkti tą patį veiklos barą! O tai būtų šūkis — ,,Lietuviai, reik apsiginkluoti!''

Pr. Karalius,
St. Croix, Virgin Islands

Padėka

Dėkoju už jau penktus metus dovanai siuntinėjamą žurnalą *Į laisvę*. Pranešu jums, kad šio ypatingai vertingo žurnalo rinkinius, drauge su kitais išeivijos spaudos ir knygų rinkiniais, išsiunčiau Lietuvių mokslo akademijai Vilniuje. Esu dėkingas taip pat ,,Transpak'' firmos prezidentui Romui Pukščiui, kuris geranoriškai padengė visas persiuntimo išlaidas.

Vytautas Skuodis,
Chicago, IL

ZENONO IVINSKIO MONOGRAFIJOS REIKALU

Mieli bičiuliai, mano tautiečiai
Amerikoje ir Kanadoje,

Šiuo laišku drįstu į jus kreiptis vienu svarbiu kultūros reikalu. Dar palyginti neseniai savo tarpe turėjome (ir tuo didžiavomės) įžymųjį visuomenės veikėją, vieną didžiausių ir ryškiausių visų laikų lietuvių istorikų, profesorių Zenoną Ivinskį, žmogų sukūrusį nemarųjį paminklą — Lietuvos istoriją, kaip mūsų tautos amžino buvimo ir veikimo šiame pasaulyje įrodymą.

Zenonas Ivinskis, tai žemaičių krašto sūnus, aktyvus ateitininkas, profesionalus ir kritiškas istorikas, žurnalistas, politinis veikėjas, rezistentas, profesorius Vytauto Didžiojo ir Bonos universitetuose, vienintelis lietuvis, pasiaukojančiai dirbęs 10 metų Vatikano ir Romos archyvuose. Išleidęs studijas apie lietuvių ir prūsų prekybinius santykius, medžio kultą senajame lietuvių tikėjime, Trakų salos pilį, Žemaičių vyskupą Merkelį Giedraitį, šventąjį Kazimierą, šimtų straipsnių istorine tema *Lietuvių enciklopedijoje* autorius, Adolfo Šapokos redaguotos Lietuvos istorijos bendraautorius.

Noriu profesoriaus Zenono Ivinskio atminimą įamžinti išsamia, populiaria monografija. Net prieš savo mirtį Juozas Ambrazevičius-Brazaitis sakė: ,,Neužmirškite Ivinskio!''

Taigi — neužmiršKime. Labai prašyčiau visus pažinusius Zenoną Ivinskį, jo bičiulius ar kolegas atsiųsti atsiminimų, laiškų kopijų, nuotraukų, pastabų ar pageidavimų šios monografijos autoriui šiuo adresu: *Valentinas Markevičius, 3043 Kaunas, Šiaurės prospektas 22-7, Lietuva. Telefonas: 72 88 02.*

Valentinas Markevičius

PILNUTINĖ DEMOKRATIJA IR JOS BIČIULIAI

VIDMANTAS VALIUŠAITIS

„Į laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti" (American Foundation for Lithuanian Research, Inc.) buvo įsteigtas 1960 rugpjūčio 5 Čikagoje. Jis išsivystė iš Studijų fondo, kuris jau porą metų organizavo studijas ir straipsnius žurnalui *Į laisvę*. Tokio fondo mintis buvo kilusi dar pirmosios bolševikų ir nacių okupacijos metais, kada Lietuvos valstybę, lietuvių tautą bei jos kultūrą buvo ištikęs mirtinas pavojus. To laiko kovotojų — tiek žuvusių, tiek išlikusių gyvųjų — troškimus per daugel metų gaivino ir puoselėjo *Į laisvę* žurnalas. Apie šį žurnalą susispietusių žmonių iniciatyva ir pradėjo savo veiklą „Į laisvę fondas lietuviškai kultūrai ugdyti".

Bet kas gi buvo tie žmonės, apie kuriuos mes norime kalbėti ir turime ką pasakyti dar ir šiandien, dešimtmečiams praėjus nuo anos, mums, jaunesniesiems, atrodytų, taip tolimos, vien pageltusiuose ar net iš žemės atkasamuose puslapiuose surašytos praeities? Norėdami visa tai geriau suprasti turime mesti bent trumpą istorinį žvilgsnį.

Vidmanto Valiušaičio kalba atidarant JLF studijų savaitę Vilniuje, Menininkų rūmuose, 1992.V.11.

„36-ųjų generacija"

Trečiajame dešimtmetyje pradėjo kilti jau Lietuvoje akademiškai subrendusi ir užsienyje mokslus pagilinusi karta, kuri vėliau tapo krikščioniškosios visuomenės dalies intelektualiniu avangardu. Iš Paryžiaus, baigę žurnalistikos ir literatūros studijas, parvažiavo Juozas Keliuotis ir Jonas Grinius; Berlyne daktaro laipsnį įsigijo istorikas Zenonas Ivinskis; Bonos universitete literatūros studijas baigė Juozas Ambrazevičius-Brazaitis; filosofijos doktoratą Vienoje apgynė Ignas Skrupskelis; parvyko Lietuvon 5 metus sociologiją Sorbonoj studijavęs Pranas Dielininkaitis, Liuvaino, Briuselio, Fribūro, Strasbūro universitetuose filosofijos studijas gilinęs Antanas Maceina, Liuvaino, Fribūro ir Paryžiaus Sorbonos universitetuose taip pat filosofiją studijavęs Juozas Girnius, Berlyno ir Frankfurto universitetuose inžinieriaus-chemiko doktoratą parengęs Adolfas Damušis.

Pagrindinėm pasaulėžiūrinėm koncepcijom ir idealistinėm nuotaikom šie žmonės buvo artimai susiję su prof. Stasio Šalkauskio ideologija ir asmenybe. Bendras jų bruožas

buvo rimtas dėmesys profesiniam pasirengimui bei profesinei kūrybai ir aktyvi visuomeninė veikla. Apie šį intelektualinį branduolį, kuriam vėliau išeivijoje prigijo ,,36-ųjų metų generacijos'' vardas (tais metais pasirodė pagarsėjusi deklaracija ,,Į organiškosios valstybės kūryba'' ir dienraštis *XX amžius*), telkėsi talentingų jaunų rašytojų (Antanas Vaičiulaitis, Bernardas Brazdžionis, Juozas Grušas, Vincas Ramonas), perspektyvių pedagogų, filosofų, psichologų (Ignas Malinauskas, Pranas Mantvydas, Jonas Pankauskas), gabių kalbininkų (Antanas Salys), modernių kunigų (Stasys Yla). Jų įtaka kultūriniam, visuomeniniam, taip pat politiniam Lietuvos gyvenimui darėsi vis labiau pastebima. Nuo 1931 m. J. Keliuotis leido garsiąją *Naująją Romuvą*, 1934 m. *Židinio* redagavimą perėmė I. Skrupskelis. 1936 m. redakcinis kolektyvas (J. Ambrazevičius, Pr. Dielininkaitis, J. Grinius, St. Yla, Z. Ivinskis, A. Maceina, J. Prunskis, I. Skrupskelis) pradėjo leisti dienraštį *XX amžius*, kuris netrukus pasiekė tiems laikams didelį 35-40 tūkst. tiražą ir populiarumu pralenkė didžiausią dienraštį *Lietuvos aidą*.

Okupacijų nelemtyje

Užėjusi okupacijų nelemtis iš esmės pakeitė gyvenimo turinį ir istorikai, filosofai ir inžinieriai tapo politikais, pogrindžio spaudos žurnalistais, rezistencijos kariais. Štai tuomet pirmą kartą ir sumirgėjo *Į laisvę* vardas. Savo knygoje ,,Sukilimas'' Kazys Škirpa rašė: ,,Tuo pačiu metu, kai buvo skelbiama Laikinoji Vyriausybė, J. Ambrazevičius, J. Grinius ir Z. Ivinskis jau redagavo pirmąjį oficiozą *Į laisvę*. Antrąją sukilimo dieną, t.y. 1941 birželio 24-ąją, pasirodė dienraštis *Į laisvę*, kuris taip buvo pavadintas dėl to, kad jo pasirodymo laikas — karo pradžia tarp Sovietų Sąjungos ir Vokietijos — leidėjų nebuvo laikoma Lietuvos laisve. Leido Lietuvių aktyvistų frontas, paskelbęs sukilimą prieš bolševikų okupaciją 1941 birželio 23. Rugsėjo mėnesį vokiečių okupacinei valdžiai uždraudus vartoti Lietuvos aktyvistų fronto leidėjo vardą, leidėju pasirašinėjo ,,Spaudos žodžio'' bendrovė, kurios pirmininku buvo Kazys Bauba, paskutinysis *Židinio* redaktorius. Jis ilgiausiai buvo ir dienraščio *Į laisvę* vyriausiasis redaktorius (nužudytas Stutthofo kacete). 1941 gale dienraščio tiražas pasiekė 200.000 egz. Vokiečiams sumažinus popieriaus limitą, vėliau buvo spausdinama apie 100.000. Naciams nepatiko dienraščio simbolinis patriotinis vardas ir nesidėjimas aktyviai remti vokiečių okupacinės valdžios politikos. 1942 gruodžio 31 laikraštis buvo uždarytas, o jo vietoj išduotas leidimas kitam laikraščiui *Ateitis*, kuris buvo leidžiamas privataus asmens ir vykdė vokiečių direktyvas.

Prieš okupantų užmačias eksploatuoti ir naikinti Lietuvos žmonių potencialą, pačią Lietuvą paversti svetimųjų kolonija, apgrobti kraštą, pavergtame krašte kilo visuotinis rezistencinis sąjūdis. Po to, kai

Trys JLF didieji Nidoje: Lietuvos filialo tarybos pirm. Vidmantas Valiušaitis, valdybos pirm. Ignas Misiūnas ir centro valdybos pirm. dr. Kazys Ambrozaitis. Nuotr. A. Sutkaus.

vokiečių okupacinė valdžia Lietuvoje 1941 rugsėjo 22 uždarė pirmąją antibolševikinės rezistencijos organizaciją, parengusią Birželio sukilimą ir jam vadovavusią — Lietuvių Aktyvistų Frontą (LAF) — jo vietoje progrindyje ėmė kurtis naujos rezistencinės organizacijos: Lietuvių frontas, Lietuvių vienybės sąjūdis, Lietuvos laisvės armija ir kt. Tam sąjūdžiui organizuoti bei vadovauti, okupanto kėslams demaskuoti ir organizuotu būdu kliudyti ėmėsi ne tik rezistencinės kovos organizacijos, bet ir beveik visos buvusios politinės grupės. Antinacinės rezistencijos tyrinėtojo Arūno Bubnio teigimu, Lietuvių frontas

(LF) buvo ,,tiesioginė LAF'o organizacinė tąsa'', o jo nugarkaulį sudarė ,,36-ųjų metų generacijos'' ir jiems artimi žmonės.

Taigi, LF kilo kaip dalis lietuvių tautos rezistencinio sąjūdžio tiek prieš bolševikinę, tiek prieš nacių okupaciją tautos laisvės kovai organizuoti.

LF leidiniu tapo tas pats *Į laisvę*, kas dvi savaites pradėtas leisti pogrindyje 1943-ųjų sausy, tuojau pat, kai tik buvo uždarytas dienraštis. Pirmojo numerio buvo išspausdinta 1200, vėliau — po 5-6 tūkst. egz. Marijampolėje, Utenoje, Telšiuose ir kt. jo egzempliorių skaičius buvo didinamas multiplikuojant rotatoriais. Iš viso išėjo 34 dvisavaitinio *Į laisvę* numeriai. Nei redakcija, nei spaustuvė gestapo nebuvo sučiupta.

Už moralios politikos primatą

Laisvajame pasaulyje atsidūrę frontininkai ir jų dvasios jaunimas, tiesiogiai neveikiami nei krašto rezistencinės kovos sąlygų, nei organizacijos tolydumo, bet tęsdami LF rezistencines tradicijas, savo organizacijai pasirinko Lietuvių fronto bičiulių (LFB) vardą.

1948 m. *Į laisvę* buvo pradėtas leisti Vokietijoje, bet teišėjo 3 nr. Nuo 1953 gruodžio 1 jis buvo atgaivintas JAV kaip trimėnesinis žurnalas, leidžiamas Lietuvių fronto bičiulių ir redaguojamas prof. Juozo Brazaičio. Žurnalas tęsė pogrindžio *Į laisvę* tradicijas, palaikydamas gyvą kovojančio krašto atminimą (partizaninis sąjūdis tuo metu buvo jau galutinai palaužtas) ir vykdydamas J. Brazaičio žodžiais tariant, ,,rezistenciją prieš tremties dvasią''.

Charakteringa, kad pirmasis atgaivinto *Į laisvę* numeris pradedamas žurnalisto ir rezistencijos kario, Suvalkijos miškuose kritusio partizano Julijono Būtėno straipsniu, kviečiančiu ,,pakelti politiką iki moralės aukštumų'', kuris šiandien gražiai simbolizuoja tuos idealus, už kuriuos buvo atiduota tokia milžiniška gyvybių auka, ir kurių patvarumą bei patikimumą mūsų laisvės atgavimo kovoje paliudijo vėliausia Lietuvos istorijos atkarpa. Kas lengvai žiūrėtų į moralės ir teisės normų paisymą ar nepaisymą politikos praktikoje, tas negalėtų turėti tvirtos atramos nė pačiam Lietuvos laisvės reikalavimui, kuris reiškia ne ką kitą, kaip tik siekį, kad tarptautinius santykius tvarkytų moralė ir teisė, bet ne stipresniojo sauvalinga nuožiūra. Kaip liudija tūkstantmetė Lietuvos istorija, neišskiriant nė paskiausiojo istorijos tarpsnio, Lietuva visada buvo stipri tiek, kiek nesutiko moralės ir teisės vykdymo politikos praktikoje subordinuoti politiniam oportunizmui.

Į laisvę redaktorius Juozas Brazaitis savo programiniame straipsnyje ,,Srovė ir uola'' ir rašė: ,,Esame išaugę krikščioniškųjų principų, patapusių visuotiniu Vakarų dvasios lobiu, atmosferoje. *Krikščioniškoji moralė mums yra nepaneigiama norma, kurios privalo paisyti visas žmogiškasis veikimas, taigi ir politinis (...)* Buvome ir tebesame liudytojai, kaip

demokratijos priešingybė totalizmas pasaulyje ir mūsų tėvynėje žmogų laužo ir naikina vardan melagingų idealų. Užtat juo labiau stiprėjame mintyje daryti visa, kad žmogui, asmeniui, būtų grąžintas respektas ir pripažinta jo reikšmė valstybės gyvenime. Šitas mumyse pačiuose subrendęs siekimas brandintinas kaip visuotinis būsimosios Lietuvos siekimas: *pagerbti asmens laisvę ir sudaryti galimybes jo laisvai kūrybai, kuria jis prisidėtų prie tautos gyvenimo pažangos''.*

Šias nuostatas per 50-tį metų atkakliai ir pasiaukojančiai puoselėjo, gynė Lietuvių frontas ir jo bičiuliai. Nors Vakaruose rezistencinės veiklos sąlygos buvo visiškai kitokios nei Lietuvoje (kitokios buvo naudojamos ir priemonės), bet tikslas išliko tas pats — kiek įmanoma priešintis okupantui ir stiprinti pačios tautinės bendrijos (tiek išeivijoje, tiek Lietuvoje) sąmoningumą, išlaikyti dvasios gyvumą, kūrybines pastangas. Todėl savo rezistencinę veiklą LFB nukreipė daugiausia intelektualine-kūrybine linkme.

Politinės ir kultūrinės minties palikimas

Iki šiol Amerikoje leidžiamas žurnalas *Į laisvę* sudaro nepaprastai vertingą, deja, iki šiol Lietuvos visuomenei beveik neprieinamą lietuviškos politinės ir kultūrinės minties palikimą. Sakau neprieinamą, kadangi Lietuvoje pilnų jo komplektų tėra gal tik keliolika.

„Į laisvę fondas'' išleido tokius reikšmingus veikalus kaip Juozo Girniaus „Tauta ir tautinė ištikimybė'' (1961), Juozo Lukšos-Daumanto „Partizanai'' (3 laidos), N. E. Sūduvio (J. Brazaičio) „Vienų vieni'' (1964, 2 laidos), Juozo Girniaus „Žmogus be Dievo'' (1964), Vytauto Vardžio redaguotą „Lithuania under the Soviets'' (1965), kolektyvinį Kazio Bradūno redaguotą veikalą „Lietuvių literatūra svetur (1945–1967)'' (1968), 6 tomus Juozo Brazaičio „Raštų'' (1980–1984), Kęstučio K. Girniaus „Partizanų kovos Lietuvoje'' (1988, 2 laidos), Juozo Keliuočio atsiminimus „Dangus nusidažo raudonai'' (1987), nemaža kitų vertingų leidinių. Nesunku pastebėti, kad šios knygos yra ne tik *Į laisvę* žurnalo, bet ir Lietuvių fronto bičiulių veiklos, įdealų ir siekimų integrali dalis.

Mums, Lietuvoje mėginantiems pratęsti šių garbingų ir taurių žmonių pradėtą kilnų darbą, tenka ne tik didelė garbė, bet ir nepaprasta atsakomybė — ištęsėti. Visų pirma iškelti iš užmaršties ir pristatyti dabarčiai tą didžiulį, vertingą palikimą, kurį per 50 metų savo kūrybingo ir pasiaukojamo darbo yra sudėję Lietuvių fronto bičiuliai. Jų kilnus ir patrauklus pasiaukojamos veiklos pavyzdys, tikiuosi, ir mums bus tinkamas padrąsinimas kukliai pradėtoje veikloje.

1990 m. vėlyvą rudenį Lietuvoje įkurtas „Į laisvę fondo'' filialas jau yra surengęs keletą kūrybinių savaitgalių, išleidęs 5 knygas ir brošiūras, atlikęs nemažą retos ir unikalios rezistencinio paveldo me-

džiagos multiplikavimo darbą. Spaudai rengiamos kitos knygos, tarp kurių — politinės minties straipsnių ir dokumentų tomas, sąlyginiu pavadinimu ,,Į pilnutinę demokratiją'', kuriame tilps to paties pavadinimo Lietuvių fronto bičiulių parengti svarstymai apie valstybės pagrindus (neseniai ,,Į laisvę fondo'' leidyklos išleisti atskiru leidiniu su Vinco Natkevičiaus palydimuoju straipsniu) bei kita šią problematiką paliečianti medžiaga.

Kodėl pilnutinė demokratija?

Svarstydami demokratijos praktiką laisvajame pasaulyje, Lietuvių fronto bičiuliai konstatavo, kad demokratijos vykdymas paprastai ribojasi politikos sritimi. Demokratija aukščiausiai iškilo ir išsivystė asmens santykiuose su valstybe. Tačiau šalia asmens santykių su valstybe,arba politinės srities, yra dar lygiai plati ir svarbi ūkinė-socialinė sritis, arba asmens santykių su ūkiu sritis. Kaip politinė demokratija vykdo asmens pirmumą prieš valstybę, taip ūkinė-socialinė demokratija reikalauja vykdyti asmens pirmumą prieš ūkį. Vienos tik politinės demokratijos nepakanka. Nes, kaip nurodo vyskupas Ketteleris ,,nei spaudos laisvė, nei parlamentas, nei gražios kalbos, nei tautos suverenumas negali papenėti alkanųjų, pridengti nuogųjų, paguosti nuliūdusiųjų, pagelbėti sergantiems''. Kaip politinės demokratijos dėka visi piliečiai dalyvauja valstybės valdyme, taip per socialinę demokratiją jie turi dalyvauti krašto ūkyje.

Šalia politinės ir ūkinės srities yra plati idėjinė sritis, kurioje žmogus veikia pagal savo įsitikinimus, išreikšdamas juos mokslo bei meno kūriniais, religinėmis bei pasaulėžiūrinėmis bendruomenėmis. Todėl demokratinis asmens pirmumo principas dar labiau negu politinėje ar ūkinėje srityje yra reikalingas vykdyti kultūros srityje. Kultūros bei religijos srityje žmogus turi būti įgalintas laisvai apsispręst, savo įsitikinimus laisvai reikšti, pagal juos gyventi, kurti šeimą, auklėti savo vaikus, kurti mokslą bei meną, sudarinėti institucijas ir bendruomenes.

Tuo keliu — vykdant pilnutinės demokratijos principą, apimantį visas gyvenimo sritis: politinę, ūkio ir kultūros — pašalinamas kovos objektas valstybėje tarp grupių bei asmenų, kurie *pripažįsta kitam tokią pat teisę egzistuoti kaip ir sau*. O tai yra pagrindinė demokratinės dvasios žymė.

Visuomeniniams santykiams svarbiausias demokratinės dvasios vaisius yra *tolerancija kitaip manančiam asmeniui*. Tolerancija reiškia ne siekimą panaikinti idėjų kovą, o tik atsisakymą nuo prievartos idėjų kovai laimėti.

Todėl ir Studijų savaitė, kurios tema ,,Pilnutinė demokratija: idėjos, realijos, perspektyvos'', yra tinkama proga išdiskutuoti tas idėjas, pasikeisti nuomonėmis apie šiandienos realijas, pasvarstyti pilnutinės demokratijos idėjų perspektyvas Lietuvoje.

VIENINGOJE LIETUVIŠKOS KULTŪROS JUNGTYJE

KAZYS G. AMBROZAITIS

Sveikinu garbingus svečius ir visus susirinkusius į Lietuvos visuomeninio gyvenimo ateities svarstybas. Dėkoju ,,Į laisvę fondo lietuviškai kultūrai ugdyti'' Lietuvos filialo darbuotojams už tai, kad sutelkėte gausų būrį kultūrininkų ir mintytojų, susirūpinusių demokratijos ugdymu Lietuvoje.

Šių studijų pagrindas ir pobūdis yra grynai kultūrinis. Į jas visai savaitei susirinko ir tie, kurie laisvėje gyvendami ilgai diskutavo ir tobulino pilnosios demokratijos doktrinas ir galimybes, ir tie, kurie kantriai tokios demokratijos idėjas ir svajones brandino čia, už uždarytų langų ir užrakintų durų.

Pasirinktoji demokratijos tema suteikia plačią bazę ir gerą progą pasikeisti idėjomis apie pilnutinę demokratiją, apie nepasaulėžiūrinę ar pasaulėžiūrinę politiką, apie patį demokratišką žmogų ir krikščioniškosios moralės būtinybę. Linkiu, kad diskusijos nesitenkintų vien tik demokratijos sąvokų apibrėžimu, bet būtų siejamos su žmogaus asmenybe apskritai.

Apie pusšimtį metų Lietuvoje trukusi tamsi naktis pasibaigė. Išeiname į šviesą ir dairomės, diskutuojame, kuriuo keliu Lietuva dabar eis. Bet kartu ir jaučiame, jog atėjo laikas šias išdiskutuotas ir diskutuojamas idėjas pritaikyti šiandieninės tikrovės rėmuose.

Maždaug ketvirta dalis visos lietuvių tautos tebėra išblaškyta svetimose žemėse. Dabartinė išeivija Lietuvos nepamiršo. Ji atliko kai kuriuos darbus, kurių čia okupacijų metais nebuvo galima padaryti. Sudarėme nors ir nedidelį kultūrinį kraitį, kad ir išleistų knygų formoje, ir norime juo su visais pasidalinti. ,,Į laisvę fondo'' filialas Lietuvoje yra vienas iš tų kultūrinių tiltų, kuriuo grįžtame į tėvų žemę. Paskutiniųjų 50 metų laikotarpis pakartotinai grasino lietuvių tautos gyvybei ir palietė visus — tiek savam krašte, tiek ir svetur. Svetimų kultūrų įtakos, genocidas, priverstinės nutautinimo ir nureliginimo pastangos mus visus lygiai palietė. Po visų tų audrų, suprantama, reikia visų mūsų pastangų tiek tautos

Dr. K. Ambrozaičio žodis, tartas 1992.V.11 Vilniuje, Menininkų rūmuose, atidarant pirmąją ,,Į laisvę fondo'' filialo Lietuvoje surengtą savaitę.

Gegužės saulėje Nidoje. Į laisvę fondo studijų savaitės metu. Nuotr. K.Ambrozaičio.

gyvybei išlaikyti, tiek rūpintis demokratinės Lietuvos tobulinimu.

Lietuvos likimas ir ateitis priklauso pagrindinai tiems, kurie šiame krašte liko ir išaugo. Išvykusiųjų vaidmuo, išskyrus Sibiro tremtinius, liks tik pagalbinis, nežiūrint ar jie sugrįžtų, ar liktų išeivijoje. Viena tik aišku, kad mes visi turime likti ir dirbti vieningoje lietuviškos kultūros jungtyje. Linkėčiau, kad visos mūsų jėgos ir dėmesys nebūtų kreipiami vien tik į ekonominius klausimus. Svarbu suprasti, kad tokių klausimų sprendimas, kaip pvz., jaunosios kartos perauklėjimas, atsirėmimas į krikščionišką moralę bei valstybės demokratinių pamatų stiprinimas galės lietuvių tautai užgarantuoti laimingą ateitį.

Grįždami tuo dar gana siauru kultūriniu tiltu į Lietuvą, randame naują jos gyvenimo veidą ir neišvengiamai pastebime, kiek mes visi esame pasikeitę, nežiūrint ar mes grįžtume iš Vakarų, ar iš Rytų. Tas tiltas, tiesiamas per marias, tebūna ta jungtis ir tetarnauja bendram darbui. Turime Lietuvą iš naujo pažinti ir suprasti. Ir po pirmųjų žingsnių jau džiaugiamės, kad Lietuva liko gyva, gaji ir dinamiška, nors ir ilgai jos rankos buvo surakintos.

Šiaurės Amerikoje panašių metinių studijų savaičių turėjome jau 35, o Vakarų Europoje — net 38. Būtų gera, kad ši istorinė pirmoji studijų savaitė Lietuvoje virstų metine tradicija. Šiemet ji reikšmingai išsitiesusi nuo Lietuvos širdies Vilniaus iki lango į Vakarus — Nidos. Ji taip pat reikšmingai vyksta pavasarį, naujos gyvybės ir vilties metu, Lietuvos ūkininko sėjos me-

Keturi Į laisvę redaktoriai susitiko Nidoje. Iš k. — Juozas Baužys, Leonas Narbutas, Juozas Kojelis, Vytautas Volertas. Nuotr. A. Sutkaus.

tu. Sakoma, kad žodis, išėjęs iš burnos, negrįžta. Tačiau ir žodis, kaip tas Evangelijos Sėjėjo grūdas, gali patekti į klausančiojo ausį ir duoti vaisių. Šios studijos — tai tautinės rekolekcijos, tai ieškojimas teisingo kelio, atsargus žvilgsnis į ateitį. Demokratijos visi mokomės: jos mokykla yra pats gyvenimas. Laisvė nėra palaida ir viena. Laisvė eina kartu su atsakomybe.

Mūsų visų pageidavimas būtų, kad šios savaitės rengėjai ir ,,Į laisvę fondo'' filialo vadovybė surinktų šios studijų savaitės žodžius į vieną leidinį (jo išleidimą mes, svečiai, garantuosime) ir padarytų jį prieinamu visiems, kurie čia negali dalyvauti.

Su pagarba ir padėka noriu prisiminti asmenis, kuriems ši studijų savaitė galėtų būti dedikuota — tai būtent prof. Juozą Brazaitį, dr. Juozą Girnių ir prof. Vytautą Vardį. Jie buvo tie pirmieji studijų savaičių pradininkai ir ideologai, programų planuotojai ir moderatoriai, davę studijoms kultūrinį toną.

Ir pagaliau užbaigai — Juozo Brazaičio, Laikinosios vyriausybės faktinojo ministerio pirmininko, lietuvių kultūros puoselėtojo, politinės ir visuomeninės veiklos milžino, mintis, pareikšta 1954 metų pavasarį, minint sovietinės okupacijos dešimtmetį: ,,Turime susigyventi su tomis demokratinės dvasios dorybėmis, kurios palengvina visuomeninį gyvenimą — reikalavimu taikyti pareigas ir teises kitam tas pačias kaip ir sau; suvokimu, kad žmonių tarpusavio sugyvenimą daugiausia lemia ‚nerašyta konstitucija', kuri yra žmogaus elgesyje ir darbuose, o ne susitarimų ir įstatymų kodeksuose...''

Atsišaukimas į politinę sąžinę

JULIJONAS BŪTĖNAS

Šauksmas atsinaujinti ir politiniame gyvenime • Atsinaujinimas teįmanomas grąžinant krikščioniškosios moralės principus • Jis turi prasidėti nuo savęs • Atsinaujinimo sąjūdis telkiasi.

Jeigu audringame vandenyne jūrininkas yra visiškas gamtos nuostatų vergas ir daugių daugiausia tegali sumaniai manevruoti, tai socialinėje audroje žmogus pats ligi tam tikro laipsnio gali sąmoningai nulemti vyksmo logiką. Bet tam reikalinga revoliucinių užsimojimų ir plieninės valios jiems įvykdyti. Šiandien tokių užsimojimų ir tokios valios žmonija yra reikalinga, galima sakyti, vien savo egzistencijai išlaikyti. Žmogaus intelektualinis genijus išdidžiai įsiveržė į kosminių jėgų paslaptis. Tos jėgos paklūsta jo valiai. Bet apvaldęs jėgas, glūdinčias medžiagoje, žmogus, siaubo apimtas, pamatė nesąs apvaldęs griaunamųjų pradų pats savyje. Fatalinis šių dienų klausimas, ar atominė energija bus panaudota kūrybai ar naikinimui, yra prisipažinimas, kad žmogaus etinės bei moralinės asmenybės pažanga yra tragiškai atsilikusi nuo jo intelektualinio genijaus laimėjimų.

Šiandien tatai jau nebėra moralistų ar kultūros filosofų graudenimas. Tatai yra už tautų, už valstybių ir už pasaulio likimą atsakingų politikų, diplomatų ir karių konstatavimas. Kartu tai yra įsakmus įpareigojimas visiems, nenustojusiems natūralaus visuomeninės atsakomybės jausmo. Išsigelbėjimo kelias rasti nėra lengva nei paprasta. Bet reikalas perdidelis, kad nebūtų vertas išimtinio ryžtingumo ir drąsos. Jeigu atominės energijos apvaldymas yra revoliucinis mokslininkų atradimas, ko stebėtis, kai politikai bei visuomenininkai ieško tolygių revoliucinių būdų pačiame žmoguje ir visuomenėje glūdintiems griaunamiesiems pradams apvaldyti ir tuo pačiu pasauliui nuo sunaikinimo išgelbėti? Protas, prometėjiškai veržtamasis pajungti kosminių jėgų gaivalingumą, drąsiu mostu nusikratė ne vieno seno mokslinio prietaro. Ar nepažangu, jei valstybininko išmintis, siekdama naujais, veiksmingesniais būdais pažaboti vis gaivalingiau beužsiliepsnojančią socialinių sukrėtimų stichiją, su nemažiau pasigėrėtina drąsa revoliucingai atmeta kaikuriuos įsisenėjusius visuomeninius prietarus?

Šis J. Būtėno straipsnis buvo išspausdintas *Į laisvę* žurnalo Nr. 1, 1953 m., beveik dviem metams praėjus nuo jo mirties. Straipsnio mintys aktualios ir šiandien. Nuotraukoje J. Būtėnas su dr. A. Maceina 1950 m. Vokietijoje.

Savo metu socialistinės D. Britanijos vyriausybės ministeris pirmininkas Attlee, Jungtinių Valstybių kongrese svečiuodamasis, yra pareiškęs, kad ,,mūsų bendra pareiga šiandien, kol dar nevėlu, išaiškinti pasauliui, kad mūsų civilizacija tegali išlikti gyva tik priimdama krikščioniškuosius principus tiek tarptautiniuose santykiuose, tiek ir mūsų tautiniame gyvenime''. O Attlee bendramintis socialistas velionis Crippsas savo knygoje taip pat primygtinai įtaigoja demokratiją grįsti krikščioniškaisiais principais. Šie įžymių vyrų pasisakymai nedvelkia nei sutana, nei sakykla, kur tolygių išvadų prieinama iš Dievo įsakymų. Užkulisinių sumetimų čia negali įžiūrėti nė prietaringas antiklerikalas. O sąžiningas ir be prietarų valstybės vyras bei visuomenininkas nepabūgs, jeigu savos tautos, žmonijos, viso pasaulio gyvybinių interesų kelias nuves jį į tokias pat išvadas, kaip anuodviejų britų socialistų. Politikai, tam viešųjų šios žemės reikalų rūpintojui, nesvarbu, kuriais keliais nors ir skirtingų konfesinių ar pasaulėžiūrinių nusistatymų atstovai sueis į vienodų pozityvių visuomeninių principų plotmę.

Tas ant krikščioniškųjų principų pastatytas naujasis politinio veikimo pagrindas pakankamai platus, kad juo galėtų atsiremti visas pozityvusis, kūrybinis elementas, suvokęs nepermaldaujamą visuomeninio vyksmo logiką. Bet toji naujoji visuomeninio veikimo platforma nėra kompromisų tvarinys. Žmonijos istorijoje pirmą kartą iškilusių motyvų pašaukta, ji visiems, — tiek iš dešinės, tiek iš kairės, — į ją ateinantiems, stato kategoriškus reikalavimus, kurie sudaro ypatingo politinio jos pašaukimo

esmę ir kurie ją pakelia nuo ligšiolinių visuomeninių klaidų bei prietarų. Kaip kosminių jėgų atsipalaidavimas prasideda nuo atomo, taip socialiniai sukrėtimai pirminį akstiną gauna iš atskirų visuomenės narių nuodėmių artimui ir institucijų nusikaltimų visuomenei. Todėl ir krikščioniškųjų principų taikymas tarptautiniam ir tautiniam gyvenimui privalo prasidėti nuo atskiro asmens, nuo smulkiausio visuomeninio junginio, nuo paprasčiausios institucijos. Galutiniame rezultate tų revoliucinių reikalavimų padiktuotos etinės pastangos turi priartinti politiką prie moralės ir tuo būdu užtvenkti įsisiūbavusį pasaulinio chaoso sriautą.

Pasaulio išgelbėjimo vardu už krikščioniškuosius principus politikoje pasisako ir tie, kurių sąžinės nesaisto konfesinės dogmos. Juo lengviau nusigrįžta nuo antivisuomeniškos ir antikrikščioniškos klerikalizmo nuodėmės tikintieji visuomenininkai. Nes ne paradoksas, bet jau patikrinta tiesa, kad krikščionybės apsivalymas nuo politinės kasdienybės dulkių sėkmingai skina kelią į tą visų kaskart labiau ilgimąsi pačių politikos pagrindų sukrikščioninimą.

Klausimas, kiek atgarsio žmonių ir tautų sąžinėse šiandieną faktiškai randa krikščioniškieji principai. Negi būtų teisus Francois Mauriac tardamas, kad „blogiausias simptomas, visus kitus daręs dar baisesnius, yra tai masių abejingumas, nuovargis, išglebimas. Artimos katastrofos akivaizdoje žmonija, atrodo, net nesudreba''. Ir vis dėlto ne masių inercijai atgrasinti nuo užsimojimų ir pastangų naujosios visuomeninės minties šauklius, įsitikinusius savojo kelio išganingumu! Skelbdami naują pozityvių visuomeninių principų chartą, drąsiai deklaruodami norą išsilaisvinti iš visuomeninių nuodėmių bei prietarų, jie pasilieka žemėje, nes žemė yra politikos karalija, bet kartu jie pakyla į krikščioniškųjų principų aukštumas, kur viešpatauja krikščioniškoji moralė. Jie tebetiki visuomeniškai nupuolusio žmogaus prisikėlimu. Jie dėl to tiki, kad pakilių asmenybių žadinama visuomeninė sąžinė į tą patrauklią visuomeninės minties platformą pastūmės visus dirbti ir kurti pasiryžusius geros valios žmones. Šaunių tokio visuomeninio atsinaujinimo reiškinių matome nevienoje šalyje. Į tą naują srovę įsijungia vis daugiau ir daugiau taurių asmenybių. Jos palieka sustingusį ir atgyvenusį kairiųjų ar dešiniųjų partiškumą ir naujame sambūryje pasiryžę drauge naujai galvoti, planuoti ir veikti.

Į tą srovę neįtraukta nelieka ir mūsų tautinė bendruomenė. Joje taip pat buriasi tų naujovių branduoliai. Jų pastangomis kuriami kultūriniai, socialiniai, ūkiniai, politiniai planai yra jaukus pragiedrulis niurioje tautų ir pasaulio ateities perspektyvoje. Laiko balsas su šio naujojo sąjūdžio idėjomis klabena kiekvieno visuomeninę bei politinę sąžinę, neatlaidžiai reikalaudamas blaiviai apsimąstyti ir pozityviai apsispręsti.

JULIJONAS BŪTĖNAS

(1915–1951)

EDUARDAS PAŠAKINSKAS

Arčiau su juo susipažinau 1933 m., kada jis, baigęs Linkuvos gimnazijos IX laidą, atvažiavo studijuoti į Kauną ir įstojo į Vytauto Didžiojo Universiteto Teisių fakulteto teisių skyrių. Tuo metu studijavau ekonomiką ir buvau to skyriaus trečiame kurse.

J. Būtėnas apsigyveno Laisvės al. Nr. 3 — Ateitininkų rūmuose, kuriuose jau gyveno daugiau linkuvių: Juozas Lingis, 1929 m. V laidos absolventas, studijavo humanitarinius mokslus ir priklausė studentų ateitininkų ,,Šatrijos'' korporacijai, Juozas Pažemeckas, Antanas Vyskupaitis, Eduardas Pašakinskas (visi trys minėtos gimnazijos 1930 m. VI laidos absolventai, visi trys priklausė studentų ateitininkų teisininkų ir ekonomistų korporacijai ,,Iustitia'').

Mes visi, krūvoje gyvendami, tarp savęs palaikydavome draugiškus ryšius ir dalindavomės savo vargais bei džiaugsmais. Parapijiniai ir ideologiniai ryšiai buvo labai tamprūs.

Tuo metu buvo labai įsitempę santykiai tarp valdžios ir ateitininkų. Protestuodami prieš ateitininkų moksleivių organizacijos uždarymą, nešiodavome gedulą (ateitininkų ženklelis buvo paženklintas juoda juostele). Sekmadieniais grupėmis ekskursuodavome po Kauno gražiąsias apylinkes, o taip pat į studentų korporacijų organizuojamas gegužines garlaiviu važiuodavom Nemunu žemyn į Kulautuvą, Kačerginę ir kt.

Mus, gyvenančius Ateitininkų rūmuose, dažnai aplankydavo ir kiti linkuviai, studijuoją Kaune ir gyveną kituose miesto kvartaluose. Žymi dalis šių žmonių jau yra fiziškai atsiskyrę nuo išlikusių. Liko jų tik šviesus atsiminimas ir kurių-ne-kurių iš jų atliktas darbas gal ir išliks tautos istorijos žingsniuose.

1933 metų vasarą linkuvius studentus Kaune aplankė buvęs Linkuvos gimnazijos mokytojas ir auklėtojas Tomas Šidiškis, mokytojavęs ten 1927–1931 m. Ta proga Ateitininkų rūmų stogo aikštelėje padariau nuotrauką. Joje iš dešinės Julijonas Būtėnas.

J. Būtėnas, mokydamasis Linkuvos gimnazijoje, buvo aktyvus ateitininkas — visuomenininkas. Atvažiavęs studijuoti į Kauno V. D. Universitetą, įstojo į studentų ateitininkų teisininkų ir ekonomistų korporaciją ,,Iustitia''. Po poros metų, t.y. 1935 m. buvo išrinktas tos korporacijos pirmininku ir tuo pačiu jėjo į V. D. U-to Studentų ateitininkų sąjungos valdybos sudėtį. Kaip tik tais metais minėtai korporacijai suėjo penkeri metai nuo jos įsisteigimo. Ta proga per 1935.XI.17 įvykusį sukakties minėjimą korporantams ir bičiuliams J. Būtėnas pasakė programinę kalbą, kuri iš esmės pilnai charakterizuoja jo asmenį. Kalboje, tarp kitų dalykų, paminėjo, kad ,,... esam savo gyvenamojo laikotarpio vaikai, nesam žmonės be idealizmo, kuris yra svarbi visokio nuoširdaus darbo ir pozityvios kūrybos sąlyga. Esam jauni, bet su nugarkauliu, tvirti principuose, nuoširdūs ir energingi veikime, nuosaikūs galvojime.

Eduardas Pašakinskas, gimęs 1910 Linkuvoje, VDU 1937 baigęs ekonomikos mokslus, 1953 metais už antitarybinę veiklą nuteistas ir ištremtas. Grįžęs į Lietuvą dirbo pramonės įmonėse. Dabar pensininkas ir gyvena Vilniuje.

Savo buv. mokinius, dabar studentus, 1933 vasarą Kaune aplankė mokytojas T. Šidiškis. Nuotraukoje, darytoje ant Ateitininkų rūmų stogo, iš k. — Juozas Paženėnas, Eduardas Pašakinskas, šio straipsnio autorius, Tomas Šidiškis ir Julijonas Būtėnas. Nuotr. E. Pašakinsko.

Senųjų patyrimas, jaunesniųjų energija, mūsų entuziazmas, susiliejęs į bendrą harmoniją, visų visapusišku atsidėjimu ir pasiaukojimu paremtą darbą, turės vesti prie tobulesnio mūsų pasiruošiamojo vidaus veikimo formų ir sąlygų sudarymo ir pozityviais veiksniais prisidėti prie viešojo gyvenimo atmosferos nuskaidrinimo'' (1935 m. *Židinys* — 455 psl.).

J. Būtėnas visa savo prigimtimi buvo šimtaprocentinis idealistas, pasiaukojęs savo tautai ir valstybei. Visada galvojo ir darė ką galėjo, kad kitam būtų geriau ir lengviau gyventi. Pasižymėjo nepaprastu kuklumu. Maloni ir draugiška jaunuoliška jo šypsena lydėdavo kiekvieną su juo susitikimą ir pokalbį. Darbe buvo greitas, darbštus ir sumanus. Taigi daugiau mėgo darbą, aktyvią veiklą ten, kur reikia savęs atsižadėti ir pasiaukoti visuomenės naudai, negu gyvenimą, ir dėl to tragiškai žuvo, kaip atsitinka daugeliui idealistų. Tuo idealizmu buvo persisunkęs dar mokydamasis Joniškėlio ir Linkuvos mokyklose, kur viešpatavo katalikiškos nuotaikos, sudarytos gabių ir puikių mokytojų — auklėtojų.

Su J. Būtėnu visada buvo malonu susitikti ir dalykiškai pasikalbėti. Buvo informuotas apie pasaulio ir vidaus įvykius, kuriuos perduodavo ir komentuodavo labai įdomiai ir gyvai.

Pasakojama, kad J. Būtėnas, tarnaudamas kariuomenėje aspirantu, su visais buvęs labai malonus ir draugiškas. Kai draugai pamatydavo jį ateinant, sakydavo ,,ateina humaniškas karys''.

Atlikęs karinę prievolę, dirbo dienraštyje *Rytas*, vėliau *XX amžiuje* redakcijos sekretoriumi ir redakcijos nariu. Laisvai mokėjo keletą svetimų kalbų. Kausydamas radijo ar priimdamas užsienio korespondentų pranešimus iš Berlyno, Londono ir kitų kraštų, pats tuojau perrašydavo mašinėle ir pateikdavo spaustuvei rinkti. Buvo nepakeičiamas ir sumanus darbuotojas, turėjęs žaibišką orientaciją ir žurnalistinių gabumų greit ir įdomiai išreikšti mintį.

J. Būtėnas ,,bj'' slapyvardžiu 1940.

I.17 buvo išspausdinęs XX *amžiuje* nr. 13 (1064) straipsnį ,,Slaptos vokiečių-sovietų derybos'', kurį dėl jo aktualumo, praėjus maždaug 50 metų, persispausdino Vilniaus *Vakarinės naujienos* 1989. VII.12.

J. Butėnas bendradarbiavo ir kituose katalikiškuose laikraščiuose. Jo parašytas savaitines politines apžvalgas mielai spausdindavo savaitraštis *Mūsų laikraštis*, kurio redakcijoje dirbo linkuvis Juozas Gudjurgis. Man irgi teko tame laikraštyje bendradarbiauti.

J. Būtėnas 1939 m. pavasarį išvažiavo į Prancūziją, rodos, į Paryžių studijuoti žurnalistikos. Iškilęs karas sutrukdė studijas ir turėjo grįžti atgal į Kauną.

Vokiečių okupacijos metais, labai sunkiose sąlygose užsiėmė žurnalistika. Kurį laiką dėstė Kauno universitete žurnalistikos kursą ir redagavo laikraštį *Į laisvę*. Vėliau buvo išvykęs korespondentu į Berlyną. Nepatenkintas darbo sąlygomis grįžo į Kauną. Buvo nevedęs. Gyveno su ligota motina, kuri vokiečių okupacijos metais mirė. Jos laidotuvėse Kauno miesto kapinėse ir man teko dalyvauti. Be žurnalistų, jo draugų, dalyvavo J. Ambrazevičius ir dar keletas linkuvių.

J. Būtėnas vokiečių okupacinės valdžios 1943.III.16 buvo suimtas ir internuotas lageryje Salaspilyje prie Rygos. Vokiečių frontui traukiantis, — išvežtas į Vokietiją. 1945 m. buvo nuvarytas į Berlyną, ir 1947 m. atsirado Hanau DP stovyklose. Dėl sveikatos į JAV draugų kviečiamas nevyko.

J. Būtėnas, slapyvardžiu Steve, 1951 m. Vakarų žvalgybos grupėje 1951.IV. 19 buvo iš lėktuvo nuleistas į Kazlų Rūdos miškus ir gegužės mėn. enkavedistų apsuptame bunkeryje žuvo. Tas įvykis aprašytas sovietiniame leidinyje ,,Vanagai iš anapus'', išleistame 1961 m., 205 psl.

Apie J. Būtėną, kaip rezistentą, rašė J. Daumantas knygoje ,,Partizanai'', ir Olė Indriulytė, J. Būtėno klasės draugė, knygoje ,,Linkuva — Šiaurės Lietuvos švietimo židinys'', išleistoje 1978. m. JAV, 251-255 psl.

Vilnius, 1990 m.

ROMANO KONKURSO EIGA

Rezistencinio romano konkursas, paskelbtas Į laisvę fondo, susilaukė netikėtai didelio atsiliepimo ir dėmesio. Buvo gauta iš viso 30 slapyvardžiais pasirašytų rankraščių. Jų autoriai daugiausia iš Lietuvos. Dviguba vertinimo komisija — JAV ir Lietuvoje — dėl nuotolio, trukdančio pasikeitimą rankraščiais, ir dėl tokio prisiųstų kūrinių gausumo, paskutinėmis žiniomis, dar nėra suspėjusi visus rankraščius perskaityti. Tad ir tiksli data, kada 3000 dol. premija bus paskirta ir laimėtojui įteikta, nėra dar nustatyta. Premijos mecenatai yra Marija ir dr. Kazys Ambrozaičiai, dr. Zigmas Brinkis, Elena ir Juozas Kojeliai.

PROFESORIUS LEONAS KARSAVINAS

paskutinėje savo gyvenimo stotyje

VLADAS NASEVIČIUS

1950 metų rudenį į centrinę Abezio lagerinę ligoninę atklydo žinia, kad Lietuvos universiteto profesorius Leonas Karsavinas atvežtas į ketvirtąjį Abezio lagerį, kad jis kartu su prof. Antanu Žvironu guli ligoninėje ant vienų narų, kad abiejų sveikata nekokia. Gydytojas Vladas Šimkūnas, buvęs patalogu Vilniaus universitete, kiek tik lagerio salygos leido, rūpinosi šitų dviejų Lietuvos aukštojo mokslo šulų buitimi, sveikata, rinkdamas visais būdais jiems vaistus ir žmoniškesnį maistą. Gydytojas Šimkūnas, kurio iki lagerio nepažinau, pranešė man, kad jie abu serga įsisenėjusia plaučių tuberkulioze, abu labai jautrūs, sielvartingi, negalį apsiprasti su bolševikinio kalinio sąlygomis, kada joks protinis pakenčiamas darbas beveik neįmanomas. Juk šiuo metu lagerio administracija, laikydama kalinius didžiausiais priešais, tarybinės santvarkos griovėjais, kasdieninėmis kratomis, atiminėdama literatūrą, rašymo reikmenis, šaldydama lauke patikrinimų, kratų metu po kelias valandas, bausdama už menkniekius karceriu, užsiūdama kiekvienam kaliniui ant nugaros didžiausius asmeninius numerius, — slėgė ir tvirčiausios valios psichiką. Ligonių gydymui buvo skiriamos tik kapeikos, todėl vaistų beveik nebuvo. Deficitinius vaistus išvogdavo laisvieji tarnautojai, pareigūnai sau ir savo šeimoms. Kiekviename barake operatyvinis — slaptasis skyrius priveisė ,,beldikų'', visokio plauko šnipelių, kurie prasimanymais, gandais kiekviename kėlė nerimą. Šviesuoliai, asmenybės buvo ypatingai sekamos kiekvienoje vietoje. Prižiūrėtojai viešai sakydavo, kad ,,esate suvežti tam, kad kiekvienu reikiamu momentu galima būtų sušaudyti''.

Suprantama, kad jie abu, išplėšti iš aukštojo mokslo viršūnių — universiteto auditorijų, katedrų — vienas filosofas, istorikas, o kitas — fizikas, ir nublokšti į bolševikų daugumoje per 33 metus sugyvulintų kalinių minią, minią alkanų, nuplyšusių, užguitų, gyvenančių tik alkanos gaujos instinktais, — jie niekaip negalėjo apsiprasti su žiauria realy-

Profesorius Leonas Karsavinas (1882.XII. 14–1952.VII.20), istorikas, filosofas, gimęs Petrapilyje, bet nuo 1928 metų gyveno Lietuvoje ir dėstė Kauno ir Vilniaus universitetuose bei Vilniaus Dailės Akademijoje. 1949 metais sovietų buvo ištremtas į Komi autonominėje respublikoje esantį Abezio lagerį, kur ir mirė 1952 m. Parašė daug filosofinių, religinių veikalų, penkių tomų Europos kultūros istoriją, kurioje plačiai paliestas istorinis Lietuvos įnašas į Europos kultūros kūrimą.

Apie paskutines prof. Karsavino gyvenimo valandas ir jo mirtį savo prisiminimuose rašo tam pačiam Abezio lageryje kalėjęs ir vargęs Vladas Nasevičius (miręs 1986 m. Kaišiadorysė). Apie Nasevičių jau buvo rašyta Juozo Kojelio straipsnyje, *Į laisvę* Nr. 110, 1990 m.

Dabar šie asmeniški Vlado Nasevičiaus prisiminimai apie prof. Leoną Karsaviną buvo specialiai gauti *Į laisvę* žurnalui iš Nasevičiaus dukters Audronės Neniškienės Vilniuje. Galvojame, kad tie prisiminimai kaip tik šiuo metu gali būti įdomūs, nes šiemet sueina 110 metų nuo prof. Karsavino gimimo ir 40 metų nuo jo mirties. Taip pat prieš 50 metų (1942 m.) *Į laisvę* dienraštyje Lietuvoje buvo išspausdintas straipsnis: „Prof. L. Karsavinui 60 metų sukakus". Be to teko girdėti, kad paskutiniuoju metu Vakarų Europoje, Lietuvoje ir Rusijoje pradėjo augti susidomėjimas prof. Leono Karsavino asmeniu ir jo filosofija.

---

be, nors joje gyveno jau kelis metus.

Ne vienas atvežamas į centrinę ligoninę sąmoningesnių lietuvių ligonių man pranašavo, pasakodavo apie judviejų kilnų, taurų elgesį su visais, kad juodu švyti toje apžlibintoje aplinkoje. Ir taip apie juos pradėjo burtis kitų tautų šviesesnės galvos, norėdamos būti arčiau jų, norėdamos prisiminti, pažinti filosofines problemas, atskirų tautų ir visos pasaulinės kultūros rutuliojimosi fazes, faktorius, faktus, kuriuos atskleidžia objektyvusis mokslas, o ne marksistiniai falsifikatoriai, žlibiną klasių kovos būtinumu ir neapykanta jaunąsias, pri-

augančias kartas.

Ir taip mums, bekalintiems kituose Abezio lageriuose (jų 1950 metais buvo iš viso šeši, ir kalino visuose apie 12000; lietuvių tada buvo apie 1100), buvo skaudu ir džiugu apie juos girdėti. Skaudu, kad du Lietuvos mokslo šulai, daug dirbę lietuvių tautos laimingesnei ateičiai, senka ir gęsta, ir džiugu, kad jie valingi, taurūs ir visoje kalinių masėje šviesiai reprezentuoja lietuvių tautos intelektualinį elitą, nors mirtis šiose sąlygose neišvengiama. Gydytojo Šimkūno laiškai, atvykstančių ligonių liudijimai man, senam kaliniui, kalinčiam dešimtus metus šiurpiausiose sąlygose, bylojo, kad šie du vyrai šiose sąlygose ilgai neišgyvens. Tad kilo klausimai, kas daryti, kaip juodu gelbėti. Tai vis klausimai, kurie kasdien vargino galvas kun. Stanislovui Pupeleigiui, generolui Jonui Juodišiui, studentams — medikui Povilui Butkevičiui, teologui Alfonsui Svarinskui (lagerio sąlygose 1954.X.3 J.E. vyskupo Pranciškaus Ramanausko įšventintam į kunigus), stud. Kaziui Lukoševičiui ir man, kurie lagerio sąlygomis prie centrinės ligoninės tai šen, tai ten dirbom ir turėjom sudarę branduolį, koordinavusį visą lietuviškąjį darbą centrinėje ligoninėje ir palaikiusi ryšius su kitais Abezio lagerių lietuvių branduoliais.

Žinodami gydytojo Vlado Šimkūno nuoširdumą, jo teoretinį ir praktinį nūdienį bagažą, sutikome, kad jiems abiems geriau būti ketvirtame lageryje, negu centrinėje ligoninėje. Nes čia tada nebuvo nei laboratorijos, nei rentgeno kabineto, nei aukštos moralės ir kvalifikacijos gydytojų. Ir tik tada, kada operatyvinis lagerio skyrius nežinomais sumetimais, įtarimais vadovaudamiesi ruošėsi gydytoją Šimkūną perkelti į kitą lagerį, 1952 metų kovo mėnesį prof. Karsavinas buvo atvežtas į centrinę ligoninę.

Atsimenu, buvo vėjuota, šalta diena. Ketvirtadienis. Šiaurės vėjas sukūringais verpetais nešė sniegą. Mačiau pro buhalterijos langą, kaip keliu už vielų keturi sveikesni, apiplyšę vyrai vilko rogeles, ant kurių sėdėjo susikuprinęs, susitraukęs, išblyškęs žmogaus šešėlis, o kiti ligoniai svyruodami, skarmalais apsikaišioję, lėtu, ligotų žmonių žingsniu slinko, klampojo sniege paskui rogeles. Šitą kalinių vilkstinę, su dideliais numeriais, užsiūtais ant nugarų, iš priešakio vedė du kariai su automatais, o dar iš paskos — du kariai su šautuvais ir dideliu šuniu. Taip šitoje procesijoje ant rogelių buvo atvežtas prof. Leonas Karsavinas.

Aš tada ėjau vyr. buhalterio pareigas, tad patikrinęs lagerinius buhalterinius kalinių etapo dokumentus, tuojau ėjau kuo nors padėti prof. Karsavinui. Dar pakelyje sutikau atviros formos džiovininkų korpuso nuoširdų, jauną sanitarą Joną Paukštę, kuris bėgo manęs šaukti, paprašytas prof. Karsavino.

Radau ligonį pirties laukiamajame, atsirėmusį į kampą ir su mažu maišeliu po kojomis. Atsistoti jam buvo sunku, nors buvo bemėginąs

tai daryti.

Prasidėjo pirmas, trumpas lagerio sąlygose pokalbis.

— Esu Vladas Nasevičius.

— Labai, labai malonu. Prof. Antanas Žvironas ir gydytojas Šimkūnas mane atsiuntė jūsų globon. Priimk Tamsta prof. Antano laiškelį dėl manų reikalų. O kiek aš jaučiu paramos ir širdies iš visų lietuvių! Tik jie man broliai.

Skaitau prof. Žvirono laiškelį. Jo turinys buvo toks:

„Būk, Vladai, geras ir padėk ką gali prof. Karsavinui, kuris tiek daug yra nusipelnęs Lietuvos universitetui ir Lietuvos mokslui. Stiprinkite jo sveikatą, nes jis brangus visai lietuvių tautai. Ką tik gali — padaryk, padėk. Tavo Antanas Ž".

Perskaitęs prof. Žvirono laiškelį, kreipiausi į ligonį maždaug tokiais žodžiais:

— Profesoriau, kiekvienas lietuvių šviesuolis, kuris lankė nepriklausomos Lietuvos universitetą, su Tamsta dalysis paskutiniu kąsniu varge, katorgoje. Juk žinome Tamstos įnašą Lietuvos mokslo lobynan, žinome Tamstos objektyvumą tiriant ir nušviečiant Lietuvos istorinę praeitį, jos istorinį vaidmenį santykiuose tarp Rytų ir Vakarų. Būk Tamsta tikras, kad visa širdim padėsime Tamstai. Greit pats patirsi ir įsitikinsi.

Ligotas senelis susijaudino. Jis mane išsekusiomis rankomis apkabino ir pabučiavo. Mačiau jo akis, pasruvusias ašaromis.

Ligonio analizė rodė Bka —, todėl buvo paguldytas atviros formos sunkios stadijos tuberkulioziniame korpuse N 9, kur dirbo nuoširdūs lietuviai: sanitaras Jonas Paukštė ir vyr. felčeris Alfonas Svarinskas, bet gydytojai buvo vieni iš paskutiniųjų — Salogubas ir Kuckovas. Abu nemokšos, tinginiai, be jokios gydytojo moralės. Šis korpusas buvo sunkių ligonių.

Šiose lagerio sąlygose nuo pirmųjų dienų ligoniui buvo padaryta visa, kas buvo galima. Padarius analizes ir peršvietus plaučius lauko rentgeno aparatu, nustatyta, kad plaučiai nusėti kavernomis ir jų esą apie vienuolika. Tuberkuliozinis procesas įsisenėjęs. Tuojau pradėjome stiprinti jo organizmą nuosavais vaistais — gliukoze, askorbino rūgštim, kampalonu ir paska. Iš gaunamų siuntinėlių gerinom jam maistą.

Kas antrą dieną pradėjau ligonį lankyti. Pirmomis dienomis, kad ligonio labai nenuvarginti, mūsų pokalbiai tęsdavosi 15-20 minučių, o vėliau ir ilgiau pakalbėdavome. Pasitaikė šiltesnių dienų antroje balandžio mėn. pusėje, kada sniegas korpuso pašaliuose nutirpo, ir saulutės atokaitoje, apsiavus ir įsivilkus į kailinius, galima buvo jaukiai jaustis saulėtų dienų vidudienyje. Bet man tuo metu buvo darbo valandos, ir tik retkarčiais tuo laiku aš galėdavau su juo pabuvoti. O gegužės mėnuo tais metais buvo šaltas, drėgnas, vėjuotas. Tad mano pokalbiai su prof. Karsavinu buvo tęsiami palatoje ir jam begulint. Klausa jo silpo. Reikėjo balsiau kalbėti. Bet aš

visada ji užtikdavau su pieštuku rankoje ir beršantį, koreguojantį savo paskutinius mokslinius darbus.

Man, vienuoliktus metus bekalinčiam, buvo laimė, kad ir tokioje aplinkoje sutikti šviesų protą, tyrą sąžinę, kurio stebėtina erudicija, filosofinis ir istorinis žinynas mane turtino, skatino visose sąlygose išlikti galvojančiu žmogumi ir savos tautos sūnum. Jo kritiškas, objektyvus, filosofinis, paremtas istoriniais faktais, kiekvienos problemos, kiekvieno klausimo sprendimas mane džiugino, mokė ir skatino dirbti, galvoti. Jo gyva atmintis kad ir smulkių praeities faktų, aplinkybių, priežasčių ir jo visapusiškas, objektyvus nagrinėjimas ir *suma summarum* — išvados, minties precizija tuo ar kitu klausimu — mane ir kiekvieną galvojantį protą stebino. Aš esu liudininkas, kad prof. Karsavinas toks buvo iki paskutinės dienos savo žemiškam kelyje.

Bolševikinio kalinio sąlygos, kuriose aš vis dar esu ir rašau šiuos prisiminimus, man neleidžia sustoti ties visomis problemomis, kurias teko su prof. Karsavinu paliesti ir jo sprendimą išgirsti. Aš skaitau pareigą pirmiausia sustoti ties tais klausimais, kurie brangūs kiekvienam galvojančiam lietuviui ir visai mažai lietuvių tautai jos kelyje, kančioje, kruvinoje nelygioje kovoje dėl savo egzistencijos, nepriklausomybės ir bendrų visos žmonijos katalikiškųjų, krikščioniškųjų idealų.

Pirmajame pokalbyje, pasiteiravus apie jo savijautą, sveikatą ir smulkius reikaliukus naujoje vietoje, apie sąlygas, savijautą visų lietuvių ir prof. Antano Žvirono ketvirtame Abezio lageryje, prasidėjo mudviejų kalba štai kaip:

— Mielas profesoriau, drįstu paklausti, kas Tamstą riša su maža lietuvių tauta? Kodėl Tamsta Lietuvoje apsigyvenai ir kūrybiškiausius 25 metus pragyvenai, besisielodamas bendraisiais mažos lietuvių tautos gyvybiniais reikalais? Suprask mane, Profesoriau, ir nesistebėk tokiu mano pirmu klausimu. Juk Tamsta esi didžios rusų tautos sūnus ir galėjai kitur rasti tokias pat sąlygas moksliniam darbui. Aš gi esu lietuvių tautos sūnus, kuris norėtų pamatyti savo tautą didelio proto, tyros sąžinės rusų tautos mokslo vyro akimis. Tad neabejokime vienas kito nuoširdumu.

Nudžiugo ligoto senelio veidas. Ir jis su tyru džiaugsmu spindinčiu akyse pradėjo:

— Matai, Tamsta, man malonu į tai atsakyti. Žinok, Tamsta, kad šviesiausi mano gyvenimo ir kūrybos metai pragyventi Lietuvoje, ir tai Kaune. Čia mano protui ir širdžiai viskas buvo miela. Aš mačiau, kokia sveika, gaji, kūrybiška, savita lietuvių tauta, nors tiek amžių ji kovojo su Rytais ir Vakarais, nors tiek amžių ją skalavo ir Vakarų kultūros. O kokia lietuvių tauta giliai krikščioniška. Dargi tie humanitarinio fakulteto profesoriai ir mano kolegos Krėvė-Mickevičius, Balys Sruoga, Vabalas-Gudaitis ir

kiti, kurie stengėsi būti ir įrodinėti savo pažangumą, ateistinę pasaulėžiūrą, — sieloje buvo tokie lietuviškai krikščioniški. O kokia gabi Lietuvos studentija. Aš mačiau kitų tautų studentiją, jos protinį ir moralinį lygį, bet tokio jaunimo, kuris taip trokštų objektyvios mokslinės tiesos, taip krikščioniškai aukotųsi savo tautos bendriesiems reikalams, nemačiau ir nejutau kitose tautose, universitetuose, auditorijose. Atvažiavus iš svetur taip raminančiai, gaivinančiai dvelkia viso Lietuvos krašto rimtis, ir atrodo man, kad tik šitam krašte, šitoje tautoje galima objektyviai, kiek žmogaus protas bepajėgia, žvelgti į Europos Rytų ir Vakarų praeities amžių glūdumas ir spręsti ateities problemas. Tad kaip, Tamsta, nemylėti tokios tautos, kaip netirti jos praeitį, nesisieloti jos buitimi, nūdiena ir jos ateitimi! Tardymo metu, kalėjimuose ir dabar lageriuose aš matau dar ryškiau didumos lietuvių taurumą, krikščioniškumą, užuojautą vienų kitiems ir pagalbą. Juk nė viena tauta čia lageriuose nėra tokia krikščioniška, kaip lietuviai.

— Profesoriau, o jeigu pasikeistų sąlygos ir Tamstai atidarytų Rusijos universitetų auditorijas, ar Tamsta padėtum Lietuvos mokslui ir toliau?

Pasikeitė profesoriaus ligotas veidas. Mačiau jo principinį, aštrų, ryžtingą žvilgsnį į mane. Jis akcentuodamas, lyg paskutinę valią reikšdamas, pasakė:

— Kokios sąlygos bebūtų man siūlomos, aš noriu, trokštu baigti savo amžių Lietuvoje, ir tik Kaune. Noriu dar su Lietuvos universitetiniu jaunimu padirbėti, lagerio sąlygomis sukurtus savo darbus tinkamiau apdoroti, praplėsti. Žinok Tamsta, kad rusų tauta, kad ir pasikeitus sąlygoms, dabar manęs nesupras, ir aš jai nereikalingas. Iš lietuvių tautos ir jos mokslo šaltinių tegu rusų tauta semia objektyviąją mokslinę tiesą, ją mato, pamilsta, auklėjasi, protina save ir mokosi būti objektyvi.

— Profesoriau, Tamsta, pragyvenęs ketvirtį amžiaus Lietuvoje ir susipažinęs su gilia praeitimi lietuvių tautos, jos kultūros, valstybinio gyvenimo vystymusi kaip praeityje, taip ir periodu nepriklausomo gyvenimo nuo 1918 II.16 iki 1940.VI.15 dienos, ir matydamas lietuvių tautos kruvinas kovas dėl laisvės, nepriklausomybės, bolševikinės, vokiečių ir vėl bolševikinės okupacijos metais iki šios dienos, — ar negalėtum nurodyti lietuvių tautai jos politinį, socialinį, valstybinį ir kultūrinį kelią artimiausiam laikotarpiui? Juk Tamstos gilus pažinimas praeities, nūdienos įgalina Tamstą geriau suvokti artimos ateities politinę, socialinę ir kultūrinę konsteliaciją, kurioje lietuvių tauta geriau išsaugotų egzistenciją, kūrybines jėgas ir įneštų savo dalelę į bendrąjį pasaulinį lobyną. Tamstos nurodymai būtų labai brangūs lietuvių tautos inteligentijai.

Giliai susimąstė profesorius ir po ilgos pauzės, lėtai reikšdamas mintį šiuo klausimu, pasisakė:

— Mielasis, aš esu filosofas metafizikas ir konkrečias praktiškas problemas spręsti man beveik neįmanoma. Aš esu abstraktus teoretikas, ir kai man tenka susidurti su praktiškąja gyvenimo puse, su ta ar kita konkrečia valstybine administratyvine forma ir priemonėmis, man visada sunku ką nors konkrečiai pasisakyti dėl jos kelių ir ateities. Pavyzdžiui, principe žmogui atimti gyvybę niekas neturi teisės, ir aš to laikaus. Bet kaip pasielgti su tais, kurie pavergia, žudo, provokuoja, demoralizuoja mažą lietuvių tautą? Čia pats savisaugos inskstinktas, kada tai yra būtina, verčia atimti gyvybę tam, kuris atėjo į svetimą kraštą žudyti, naikinti, griaudamas visas krikščioniškas dvasines vertybes. Tik tuo ir pateisinama lietuvių tautos nelygi kruvina kova su pavergėjais, visos tautos apginkluotas sąjūdis, kova. Kaip lietuvių tauta turi gyventi, tvarkytis, žodžiu, — nurodyti jai kelią — man dabar sunku ir tuoj pat neįmanoma. Aš tuo klausimu ir, jei sveikata leis, bendraisiais klausimais pasisakysiu kiek vėliau.

— Profesoriau, aš kadaise perskaičiau, gilinaus į Tamstos kapitalinį mokslinį darbą ,,Europos kultūros istorija'' puikiuose tomuose. Man tada susidarė įspūdis, kad šiame moksliniame darbe juntamas dvelkimas *lux ex oriente*. Ar aš neklystu ir kaip Tamsta pats vertini savo mokslinius darbus?

— Aš stebiuosi Tamstos domėjimusi ir džiaugiuosi. Pasakysiu Tamstai, kad aš neskaitau dideliu moksliniu darbu ,,Europos kultūros istorijos''. Savo gyvenimą žemėje aš pateisinau tik paskutiniais moksliniais darbais, kuriuos čia lageryje parašiau. O kaip aš norėčiau, kad jie išliktų ir būtų kada nors išspausdinti. Šie darbai tai kvintesencija mano viso amžiaus protinio darbo, ir jie man brangiausi. Juose aš sprendžiau man rūpimas problemas ir patiekiau kondensuotą interpretaciją savų koncepcijų, savos pasaulėžiūros. Jei šie darbai išliks ir bus išspausdinti — aš pateisinsiu savo gyvenimą žemėje ir ramia siela įžengsiu į amžinąjį gyvenimą Visagalio globon.

Kartą aš paklausiau prof. Karsaviną:

— Profesoriau, kiek aš prisimenu iš netolimos praeities, prof. Antanas Žvironas yra materialistas, socialdemokratas, marksistinės pasaulėžiūros, kovojęs prieš idealistinę pasaulėžiūrą, o judu taip artimai čia lageryje susibičiuliavote. Ar randate ką nors bendro vienas kaip filosofas metafizikas, o kitas — kaip fizikas materialistas?

— Žinai, Tamsta, nepažintum dabar šiuo atžvilgiu prof. Antano. Jo fizika įsiliejo į manąją metafiziką. Prof. Žvironas fizikos keliu, o aš filosofiniu metafiniu keliu priėjom prie tų pačių pasaulėžiūros principų. Tik praktiškasis jų sprendimas, keliai jų sprendime kai kuriais klausimais gal kirstųsi. Bet mes visada vienas kitą papildome. Ir kaip aš pamilau prof. Žvironą! Tai vienas iš geriausių Lietuvos sūnų su mokslininko protu fizikos srityje. O

kad būtų daugiau mums abiems sveikatos! Visi pasirūpinkite ir prof. Žvironu. Pas visus lietuvius daug lietuviško krikščioniško kuklumo. Juk va, kad ir gydytojas Vladas Šimkūnas. Jis be įtempto gydytojo darbo randa laiko gilintis ne tik į naujausius medicinos mokslo laimėjimus, bet ir į filosofiją, istoriją, o sveikata jo taip pat trapi, silpna. Jei mudu su prof. Žvironu iki šiol gyvi, tai vis jo nuopelnas. Ir kada jis pats mums padėti negalėjo, tik tada čia atsiuntė. Manau, kad prof. Žvironas artimiausiu laiku čia atvyks. Ir vėl mes būsime kartu. Tiesa, ar negalėtų gydytojas Šimkūnas čia dirbti? Tada būtume vėl visi. O galvojančio lietuviško jaunimo ir čia ligoninėje esama. Retkarčiais ateina pas mane stud. Povilas Butkevičius, Kazimieras Lukoševičius, Alfonsas Svarinskas ir kiti. Jie taip domisi visais klausimais, tokie intelektualiai godūs ir vis nori, kaip ir Tamsta, kad aš praktiškai, konkrečiai nūdienos klausimais pasisakyčiau. O aš dabar esu sukaupęs paskutines jėgas ties savo darbais. Ir tik kai juos baigsiu, tada, jei bus jėgų, manau, sugebėsiu jiems padėti praktiškose, konkrečiose problemose.

Dažnai profesorius prisimindavo savo šeimą, kuri, anot jo, palikta be jokių materialinių išteklių ir sakydavo:

— Tiesa, palikta biblioteka turi apie 17000 tomų, bet tai mano brangiausias turtas, kurį mano šeima saugo.

Retkarčiais gaunami iš namų siuntinėliai jį jaudino, nes giliai jautė savo širdim, kad tai daroma paskutiniais ištekliais. Ypač dažnai prisimindavo savo jauniausiąją dukrą Zuzaną Lvovną, kuriai, anot jo, savo gabumais taip sunku prisitaikyti tarybinėse sąlygose. Vyresnioji dukra Irina Lvovna, kuri kalėjo Potmos lageriuose (Mordovijoje) jam mažiau rūpesčio sukeldavo. Ji buvo daug energingesnė, gyvenimiškesnė, valingesnė ir savo gabumais bei charakteriu lengviau pragyvensianti be tėvų globos. O dėl žmonos Lidijos Nikolajevnos sveikatos, jos rūpestingumo jis visada daug kalbėdavo. Aš ramindavau ir guosdavau jį. Ir ne kartą jam priminiau, kad senieji profesoriai, kaip Mykolaitis-Putinas ir kiti, nepaliks varge jo šeimos. O gydytojas Šimkūnas taip pat žadėjo padėti jojo šeimai. Mokytoja Leontina Dešrytė savo laiškuose ramino, kad ji lankanti ir kuo tik galėdama padeda Karsavino šeimai.

Profesoriaus Karsavino sveikata kasdien silpo. 1952 metų birželio mėn. jam sunku buvo išeiti į tyrą orą. Dažniau skundėsi, kad jam kasdien sunkiau rašyti, galvoti, nes greitai pavargstąs.

— Mielasis, — sakydavo jis man, — aš vis dažniau galvoju apie mirtį. O čia matai, Tamsta, kad ir iš šios palatos sunkių ligonių laikysenos, kalbų — koks yra jų nužmogėjimas, koks gyvuliškumas tų, kurie augo, brendo, vargo dėl duonos kąsnio bolševikinėse sąlygose. Jie bjauriau už gyvulius elgiasi gyvendami paskutines savaites žemėje! Šiurpu pagalvoti, ką padarė materializmas,

marksizmas, bolševizmas! O kaip nesinorėtų šitų sugyvulintų žmonių tarpe mirti ir būti palaidotam šitoje žemėje! Kiek daug reikia aukotis, dirbti krikščioniškajam pasauliui, kad atstatytų šiuose plotuose, šitose apžlibintose miniose, milijonuose krikščioniškąją dvasią, moralę, papročius ir krikščioniškąją kultūrą. Tikiu, kad išliks žmonių, kurie, pragyvenę bolševikiniuose lageriuose, kalėjimuose, tardymų metu šį žemės pragarą, Šv. Dvasiai padedant, dirbs visa širdimi ir siela šių minių krikščioninimo darbą.

— Profesoriau, o kuriuos Lietuvos teologus, filosofus Tamsta labiausiai vertini?

— Žinoma, brangiausias ir giliausias yra prelatas Dambrauskas-Jakštas. Pradžioje jis manęs nesuprato. Tada jis į mane žiūrėjo tik katalikiškai ortodoksaliu požiūriu. Paskui mes vienas kitą geriau supratom ir pamilom. Juk mūsų tikslai tie patys, tik keliai truputį skyrėsi. Po Dambrausko-Jakšto aš labai vertinu vyskupą Bučį. Tai gilus teologas ir realiai sprendžia gilią Romos Katalikų bažnyčios ir Rytų apeigų bažnyčios sujungimo problemą. Kiti Kauno Vytauto Didžiojo universiteto humanitarinio fakulteto mano kolegos profesoriai buvo savaip mieli, nors daugeliui trūko logiško nuoseklumo kaip asmeniniame gyvenime, taip ir moksliniuose darbuose. Pvz., prof. Balys Sruoga skaitė save pažangiu, viešai reikšdavo nepasitenkinimą tautininkų valdžios politine linija, o tuo tarpu pats rašydavo viešas kalbas buv. ministrui pirmininkui Juozui Tūbeliui. Kaip tai visa suderinti? Spręskite patys. Žinok, Tamsta, jei ne Lietuvos bolševikacija, jos okupacija, Antrasis pasaulinis karas, — jaunoji Lietuvos mokslininkų karta, Lietuvos inteligentija ir lietuvių tautos krikščioniškoji katalikiškoji kultūra būtų buvusi židinys, šaltinis nužmogintos Rusijos plotams ir visiems Rytams.

Rodos, birželio mėnesį gyd. Šimkūnas buvo atkeltas gydytojo darbui į centrinę Abezio lagerių ligoninę. Kaip ta žinia nudžiugo ligotas senukas profesorius!

— Nors prieš mirtį mudu pabūsime kartu. Jis sumažins man skausmus ir palydės į amžinybę.

Matydamas jo blaivų, valingą įvertinimą savo ligos, sveikatos stovio, aš paklausiau jį:

— Profesoriau, ar tamsta troškai, kad Rytų bažnyčia ir Romos Katalikų bažnyčia susijungtų, o schizma išnyktų ir liudytų tik praeities amžių skaudžią klaidą?

— Mielasis, Tamsta skaitei mano mokslinius darbus, ypač paskutiniuosius, kuriuos aš parašiau jau lageryje; be to, Tamsta iš pokalbių su manim gali matyti, kaip aš to visko trokštu. Juk krikščionybė mus jungia visais amžiais. Aš tikiu, kad Šv. Trejybė krikščioniškajam katalikiškajam pasauliui, ypač bolševikinio materializmo siautėjimo epochoje, leis blaiviai pagalvoti, suprasti vieni kitus, ir nekliudys neesminiais dalykais susijungti, gyventi, kurti visiems vienoje Kristaus įkurtoje Bažnyčioje.

Bet sveikata kasdien silpo. Gliukozė ir kiti vaistai maža ką padėjo. Gyd. Šimkūnas apie liepos vidurį su skausmu man prasitarė, kad nedaug dienų gyventi beliko prof. Karasavinui.

Liepos mėn. 17 d. prof. Karasavinas mane paprašė:

— Mielasis, aš esu pravoslavas, ir norėčiau gauti paskutinius patarnavimus prieš mirtį tėvų religijos apeigose iš pravoslavų šventiko. Tad paprašykite kurį nors pravoslavų šventiką. Palikdamas žemę ir žengdamas į amžinybę, aš atsiduosiu amžinajai Tiesai, Gėriui, Grožiui, kaip dera kiekvienam krikščioniui.

Tuojau pat buvo paprašytas išsilavinęs šventikas Čelcovas Petr Aleksiejevič, bet jis, nors turėdamas virš 60 metų, bijojo eiti į ligonių korpusą religinių apeigų atlikti, nes esą lagerio bolševikinė administracija, sužinojusi apie jo religines paslaugas, galinti jį žiauriai nubausti. Kiti šventikai tą patį panašiai kartojo, pridurdami, tegu esą atsiduoda Dievo gailestingumui.

Kada prof. Karsavinui buvo tai pranešta, tai jis tuoj pat ryžtingai paprašė:

— Dievas nori, kad aš mirčiau kaip katalikas. Pravoslavija bijo, nesiryžta man tokią valandą padėti. Matyti, kad ji jau bejėgė dargi mirštančius kalinius palydėti į amžinybę. Gal rasite katalikų kunigą. Prašykite, kvieskite jį pas mane. Aš priimsiu, išpažinsiu katalikybę, atliksiu išpažintį ir priėmęs Šv. Komuniją eisiu į amžinybę, kur amžina Tiesa ir Laimė.

Tuo metu centrinėje ligoninėje buvo tik vienas katalikų kunigas Adolf Kukuruzinski. Tai išsimokslinęs, senyvas lenkų kunigas, iki arešto ėjęs pareigas Lucko vyskupijos valdytojo, — kuris tuojau ketvirtadienį, liepos 17 d., nuėjo pas prof. Karsaviną.

Penktadienį, t.y. liepos 18 d. prieš pietus aplankiau profesorių. Buvo saulėta diena. Pro palatos langus saulės spindulių pluoštas veržėsi į vidų. Prof. Karsavinas, iš tolo pamatęs mane, pakėlė abi rankas ir su sunkaus ligonio šypsniu sutiko. Jo akyse spindėjo tiek daug giedros, ryžto, jėgos, kad mane tiesiog nustebino. Profesorius pirmas tyliu balsu ėmė kalbėti:

— Mielasis, greit mano siela paliks kūną. Aš greit eisiu pas Viešpatį. Kaip aš dėkingas Jums, broliai lietuviai, ir visai lietuvių tautai! Pasakyk Tamsta Lietuvos šviesuomenei, akademiniam krikščioniškam katalikiškam jaunimui, kad aš labai norėjau dar padirbėti Lietuvos mokslui ir mirti Lietuvoje, Kaune. Bet kiti Dievo keliai. Tegu žino lietuvių tauta, kad Karsavinas mirė kataliku. Pasakyk... Pasakyk... Paskutinius savo mokslinius darbus atiduodu lietuvių tautai, kuri mane geriausiai suprato, o mano šeimos nepaliks skurde. Būsiu su jumis visose Jūsų kilniose, šventose pastangose, darbuose!

Jo ramiu, valingu, džiugiu išsekusiu veidu ritosi iš žėrinčių akių stambios ašaros. Jo akyse švytėjo tokia giedra, valia, kad man, įpra-

tusiam matyti mirštančių kalinių veidus, iki šiol neteko matyti tokios dvasinės giedros, švento atsidavimo Viešpaties valiai. Ir mano akys taip pat pasruvo ašaromis. Aš jaudindamasis pasakiau jam:

— Brangus Profesoriau, aš pažadu Tamstai, kad gyvu žodžiu ir raštu perduosiu lietuvių tautai Tamstos valią, troškimus, kaip gyvas liudininkas Tamstos paskutinių dienų žemės kelyje. Kada gaus Lietuvos laisvės varpas ir lietuvių tauta vėl bus nepriklausoma, Lietuvos katalikų bažnyčiose melsis ir dėkos Visagaliui Lietuvos katalikai, jos šviesuomenė, inteligentija už Tamstos mokslinius darbus Lietuvos krikščioniškosios kultūros lobyne. Brangins ir minės Tamstos vardą ir darbus Lietuvos universitetai ir jos akademinis jaunimas. Jei man netektų grįžti, jei mane čia numarintų, tai aš raštu paliudysiu ir paliksiu kitoms lietuvių kartoms Tamstos valią, troškimus ir paskutinius Tamstos mokslinius darbus.

Tada išsekusios, kaulėtos rankos apkabino mano galvą. Profesorius bučiavo mano kaktą, akis. Mudviejų ašaroti veidai drėkino viens kitam skruostus.

— Mielasis, aš Tamstos asmenyje atsisveikinu su lietuvių tauta, jos inteligentija, jos akademiniu jaunimu, Dieve Jums padėk!..

Visoje palatoje užviešpatavo šventa rimtis. Kada atsistojęs apžvelgiau palatos ligonius, daugelis jų ašarojo, matydami nuoširdžiausią atsisveikinimą bolševikinio lagerio sąlygomis mirštančio seno, gilaus mokslininko, profesoriaus ruso ir lietuvio. Sunku buvo atsitraukti nuo jo lovos. Bet jis jautėsi labai nuvargęs ir prašė mane dar ateiti rytoj.

Trumpai papasakojau gydytojui Šimkūnui savo atsisveikinimą su prof. Karsavinu ir mačiau jo akyse ašaras. Jis tuoj pat nuėjo padėti ligoniui vaistais — nunešė jam paskutines mano atsargines gliukozės ampules, padarė įšvirkštimus, stiprindamas ligonio širdies darbą.

Šeštadienį, liepos 19 d. rytą, ligonis buvo giliame snaudulyje ir mažai reagavo į aplinką. Beveik neatsitraukdamas prie jo budėjo gyd. Šimkūnas.

Sekmadienio rytą, t.y. 1952 metų liepos 20 dieną apie 7 val. 30 minučių (Maskvos laiku) mirė profesorius Leonas Karsavinas, gyvendamas 69-tuosius metus.

Po skrodimo Karsavino kūnas buvo apvilktas jo nuosavais rūbais. Lietuviai padarė jam geresnį karstą ir slapčia būreliais lankė jo pašarvotą kūną. Į karstą buvo įdėta lietuvių, rusų, prancūzų kalbomis trumpa velionies biografija; be to, jo karste įdėta amputuota kito ligonio ranka. Galvojome, kad visa tai padės lengviau surasti nors jo karstą, palaikus ir pargabenti į Lietuvą, į Kauno miesto kapines. Palaidotas prof. Leonas Karsavinas Abezio kalinių kapinėse. Kapų eilė atžymėta rusiška raide P, o kapo numeris 11.

Šiemet, 1992 liepos 5 d. Ariogalos miestas iškilmingai šventė 200 metų sukaktį nuo reikšmingos datos 1792 metais, kai karalius Stanislovas Augustas suteikė Ariogalai Magdeburgo miesto teises, antspaudą ir herbą. Viena šios šventės programos detalė buvo miesto bibliotekoje surengta knygų ir nuotraukų paroda *Partizanai, kovoję ir žuvę Ariogalos apylinkėse*. Įspūdžius iš šios partizanų parodos čia apmąsto Melanija Stankaitienė, šventės scenarijaus autorė ir režisierė, Ariogalos miesto bibliotekos vyr. bibliotekininkė.

GLUOSNIŲ ŠAKOS LINKO

MELANIJA STANKAITIENĖ

O jūs, Lenčių pušys, oškit ir šlamėkit,
Gedulą jūs neškit kraštui paslapčia...

Šalia tvarkingai lentynose sudėtų knygų, pasakojančių apie Lietuvos partizanų žygdarbius, išdėstytos nuotraukos, iš kurių žvelgia jauni veidai, kiti dar visai vaikiški. Jų jau nėra gyvųjų tarpe. Ariogaliečiai šventai saugo jų atminimą — tai kovotojai už mūsų laisvę.

Pasakoja Lietuvos partizanų ryšininkas ariogalietis Vytautas Smitrius, slapyvardis ,,Gilė'': ,,1944 m. pabaigoje Lenčių miške susirinko nemažas būrys jaunų vaikinų su ginklais. Jie įsikūrė nuošalioj, pelkėtoj, sunkiai išbrendamoj vietoj. Šalia stovėjo Graužių dvaras, Visockio sodyba. Abi sodybos buvo tuščios, šeimininkų paliktos. Čia partizanai įsirengė bunkerį. Partizanų buvo tiek daug, kad bunkeryje visi netilpo. Vieni įsitaisydavo prie laužo, kiti slėpėsi Visockio sodyboje. Arčiau gyvenantys eidavo į namus. Vyrai buvo gerai ginkluoti. Po 1944 gruodžio 9 d. vykusio mūšio Dičkaimyje ir gruodžio 16-tos kautynių Paliepių pušyne dalis

Prie paminklo Lietuvos kankiniams Ariogalos kapinėse 1990 m. politinių kalinių ir tremtinių susitikimo metu.

likusių partizanų perėjo į Lenčių mišką. 1945 vasario 15 d. miške vyko didelis mūšis, kurio metu žuvo 22 žmonės''.

Žiūrime į nuo laiko pageltusias nuotraukas. Jose mūsų tautos didvyriai, žuvę Lenčių miške: Gaižauskas Antanas, Gaižauskas Andrius, Gvildys Kazimieras, Mažeika Vladas, Mažeika Bronius, Gaižauskas Jeronimas, Gaižauskas Simas, Kiaukė Ignas, Digrys Vytautas, Butkus Zenonas.

Žvelgiu į Grajauskų kaimo kankinių nuotraukas, o Vytautas Smitrius pasakoja toliau: ,,Visa Lietuva tomis 1944 metų šventų Kalėdų dienomis siaubo apimta gedėjo gaisrų dūmuose. Liepsnojo ūkininkų sodybos, kraujuose skendėjo jų šeimininkai, jauni vyrai, moterys, vaikai. Lietuvoje šeimininkavo svetimi nekviesti žudikai. Tą atmintiną Kūčių dieną buvo apsuptas ir Grajauskų kaimas. Kaimą apsupo iš dviejų pusių stribai ir rusų kareiviai nuo Pigainių ir nuo Ariogalos. Abi pusės susitiko prie Kirkšnorės upelio. Nepažinę vieni kitų susišaudė pirmiausia tarp savęs, o paskui pradėjo pulti kaimą. Kaimo gynėjai susitelkė siauram, mažam plote ir bijodami, kad neapsuptų, pasitraukė link Dubysos. Keletas gynėjų žuvo. Beginklis Kazimieras Jankauskas iš Kunigiškių, norėdamas pasislėpti, eglynėlyje įlipo į medį, tačiau stribai pastebėjo ir nušovė.

Pelenais virto Kostyros, Daugnoros, Adomaitienės, Lukošiaus, Rainių sodybos. NKVD vyrai grįžo į Grajauskus sekančią dieną, ir vėl įvyko susirėmimas. Grajauskų kaimo kautynių metu žuvo 9 Lietuvos kovotojai''.

Iš nuotraukų žvelgia gražūs žmonės — Grajauskų kaimo didvyriai: Kemzūra Aleksandras, Norkus Jonas, Silvestravičius Kazys, Lukošius Vladas, Andreitis Kazys, Pilipauskas Stasys, Kostyra Jonas, Adomaitis Stasys, Jankauskas Jonas.

,,Paliepių pušynas apsuptas miškų, mažesnių ir didesnių'', — pasakoja toliau Vytautas Smitrius. ,,Jis tęsiasi į šiaurę ir į pietus daug kilometrų. Juo buvo galima nueiti į Šiaulius ir į Kauną, neišeinant iš miško. Todėl partizanai jį ir pasirinko. 1944 metais Raseinių rajone vyko jaunuolių mobilizacija į tarybinę armiją. Ilgižių seniūnija buvo didelė ir daug jaunuolių iš jos pašaukta tarnauti. Tačiau iš 100 vyrų pakluso tiktai du. ir iš jų vienas po dviejų savaičių pabėgo ir grįžo namo''.

Tuo metu propagandos ir informacijos priemonės priklausė okupantams. Nežiūrint to lietuviai rado būdų susirinkti. Ir susirinko apie 300 ginkluotų vyrų. Ginklais apsirūpino patys. Jiems vadovavo trys buvę Lietuvos karininkai: A. Sileitis, A. Jaugėla, Babičas. Būryje buvo ir du vokiečiai. Partizanai buvo puolami iš trijų pusių: nuo Krakių, Josvainių ir Ariogalos. 1944 gruodžio 26 d. kautynėse, netikėtai užklupti, žuvo 12 partizanų. Besitraukiant rusai dar nužudė 10 žmonių, iš jų 2 moteris. Štai kelios Paliepių miške žuvusių nuotraukos: Jankauskas Jonas, Garolis Anatolijus, Štuikys Stasys, Klyba Aleksas, Ramoška Feliksas, Klimauskas Antanas, Šimkevičius Edmundas, Masaitis Stasys, Jaugėla Antanas.

Partizanų ryšininkas Vytautas Smitrius ,,Gilė'', daugelį metų kalėjęs sovietiniuose kalėjimuose, dabar daug pastangų deda įamžinti žuvusiųjų atminimą. 1989 metais jis kartu su kitais tremtiniais pastatė Lietuvos kankiniams paminklą, prie kurio amžinai degtų šventa ugnis ir žydėtų gėlės. Tų metų rugpjūčio 23 d. į Ariogalos kapines, šalia Lietuvos kankinių paminklo, buvo suvežti akmenys, liudijantys apie Lietuvos partizanus, kankinius, politinius kalinius, tremtinius, priverstinius emigrantus. Iš tų akmenų sukrautas aukuras.

1990 metais rugpjūčio mėn. Ariogalos kapinėse pastatyta ir Lietuvos partizanų koplyčia. Ji pastatyta toje vietoje, kur buvo perkelti 53-jų partizanų palaikai.

Gluosnių šakos linko, sviro pakeliais,
Lietuva palinko ties laukais žaliais.
Ašaros pabiro ant laukų žiedų,
Teka kraujas tyras iš širdies žaizdų.

(Iš ,,Kovos keliu žengiant'')

KELIO Į SOCIALINĘ DEMOKRATIJĄ PAGRINDINĖS GAIRĖS

JONAS ALGIRDAS ANTANAITIS

Vienas iš svarbiausių valstybės uždavinių — užtikrinti piliečiams socialinį teisingumą. Atkuriant Lietuvos valstybę, sovietinės okupacijos pažeisto socialinio teisingumo atstatymas buvo sprendžiamas restitucijos keliu, t.y., grąžinant piliečiams išlikusį turtą, visų pirma — žemę. Toks kelias pasirodė neproduktyvus: per trumpą laiką smarkiai smuko gyvenimo kokybė ir toliau tebesmunka. Tai gali privesti prie nekontroliuojamų socialinių pasekmių. Socialinį teisingumą gali sukurti tik stipri ekonomika. Todėl prioritetą reikia suteikti ne restitucijai, bet tikrai reformai, kurios tikslas — efektyvus gamybos didinimas. Jį galima pasiekti, geriau išnaudojant esamus pajėgumus ir naujų investicijų pagalba.

Visų pripažinta nuostata, kad gamybiniai pajėgumai geriau išnaudojami, kai jie yra privatizuojami. Privatizuojant nebūtina išardyti gamybines struktūras — užtenka pakeisti nuosavybės formą. Perdavus kolūkius ir valstybinius ūkius žemdirbių nuosavybėn, patys žemdirbiai būtų sprendę, kaip geriau ūkininkauti: ar išskirstyti į individualius ūkius, ar steigti akcinę bendrovę, ar suskaldyti į smulkesnius gamybinius vienetus ir t.t. Valstybės pareiga būtų kontroliuoti, kad tie sprendimai nepažeistų įstatymų ir būtų priimami demokratiniu keliu, t.y., kad nebūtų diktuojami nei ūkių vadovų, nei valdžios atstovų. Deja, reformos autoriai nepasitikėjo kaimo žmonių racionaliu galvojimu ir primetė sprendimus „iš viršaus''. Tų sprendimų svarbiausias tikslas — ūkio išardymas. Prisidengiant teisingumo atstatymu, buvo nutarta žemę grąžinti buvusiems savininkams. Nors formaliai buvo statoma sąlyga, kad žemę atsiėmęs pradėtų ūkininkauti, faktiškai nebuvo sukurta mechanizmo, kaip tą sąlygą kontroliuoti. Daugelis atsiėmusių žemę neturi galimybės ūkininkauti dėl investicijų trūkumo.

Šiuo metu yra išskirta žemė daugiau kaip keturiasdešimčiai tūkstančių individualių ūkių, žemės dar laukia apie 170 tūkstančių pretendentų. Žemės sklypas — dar ne

ūkis. Kad būtų galima ūkininkauti, reikia trobesių, mašinų, gyvulių, sėklų ir, svarbiausia, išmanančių apie ūkininkavimą žmonių. Kolūkių turėtą techniką sunku pritaikyti individualiam ūkininkavimui, tuo labiau, kad tos technikos kokybė prasta. Vienam pajėgiam ūkiui iš 40-50 ha sukurti reikia investicijų 30-40 tūkstančių dolerių sumai. Kuriant tokius ūkius, privatizavimo įvykdymui reikėtų mažiausiai pusantro bilijono dolerių. Skaldant į smulkesnius ūkius pagal priimtą privatizavimo programą, investicijų poreikis žymiai padidėja (iki 3 bilijonų dolerių). Aišku, kad tokio dydžio kreditų Lietuva neturi ir niekas jai nesuteiks. Agrarinės reformos autoriai apie tai nutylėjo, kai pateikė Aukščiausiajai Tarybai svarstyti reformos įstatymą. Už pateiktą įstatymą balsavo deputatai, mažai nutuokiantys apie ekonomikos ir žemės ūkio reikalus. Išaiškėjus, kad buvo priimtas neapgalvotas sprendimas, imtasi kolūkius perorganizuoti į akcines bendroves, bendrijas, agroserviso įmones ir pan. Rezultate — žymiai apardyti buvę ūkiai, sunkiai kuriasi individualūs ūkiai. Žemės ūkio gamyba smarkiai smunka. Buvusi AT agrarinė komisija išformuota, naujoji nepateikė sprendimų, ką daryti.

Pramonėje problemos kiek kitokios. Lengvosios pramonės įmonės susiduria su žaliavų trūkumu. Žaliavų būtų galima įsigyti, jei produkcija būtų parduodama už tvirtą valiutą. Kad galėtumėm įsitvirtinti naujose rinkose, turi būti pakankamai aukšta gaminių kokybė. Tam reikia naujų technologijų ir įrengimų. Daug įmonių gamino produkciją, reikalingą ginklavimuisi ir kosmoso įsavinimui. Tai buvo palyginus aukšto techninio lygio įmonės. Tačiau jų produkcijos pareikalavimas labai krito. Norint išsaugoti darbo vietas, reikia keisti šių įmonių profilį. Įmonių modernizavimui ir naujų darbo vietų sukūrimui reikalingos investicijos. Tam tikslui galima panaudoti savo ir užsienio investitorių kapitalą. Kad būtų naudinga investuoti kapitalą, reikia, kad būtų gera ekonominė-gamybinė infrastruktūra, kvalifikuoti darbininkai ir patikima politinė infrastukrūra. Apžvelkime, kaip atrodo šie reikalai.

Gamybinės infrastruktūros sukūrimu pradėta užsiimti septintajame dešimtmetyje, kai Chruščiovo valdymo laikais buvo duotas respublikoms didesnis ekonominis savarankiškumas. Tada visuose Lietuvos miestuose buvo suprojektuotos pramonės zonos („mazgai''), kur išspręstas įmonių aprūpinimas transportu, energija, šiluma, vandeniu, techniniu aptarnavimu ir pan. Šie infrastruktūros elementai nesudaro didesnių problemų, tik kai ką reikės patobulinti. Daugiau pastangų reikės įdėti ryšių sistemų pertvarkymui, bankų tinklo įsteigimui ir verslininkų bei turistų aptarnavimo organizavimui. Pastarosios problemos galės būti išspręstos artimiausių metų bėgyje. Dėl darbininkų ir inžinerinio personalo darbuotojų kvalifikacijos nebus žy-

Nidoje, studijų savaitės metu. Iš k. — Jonas Antanaitis, šio straipsnio autorius, Vytautas Volertas, Kazys Ambrozaitis, Liudas Dambrauskas ir Mindaugas Bloznelis. Nuotr. K. Ambrozaičio,

mesnių problemų. Vadybos (menedžmento) specialistų ruošimo pagrindai jau yra dedami.

Rimčiausią problemą sudaro politinė infrastruktūra. Daugelį užsienio investitorių atbaido politinis nestabilumas, įvairūs apribojimai turto įsigijimui, aukštas infliacijos lygis ir pan. Vietinių investitorių neskatina aukšti mokesčiai ir tebegaliojanti ,,socialistinė'' sistema, kuri sudaro sąlygas gauti milžiniškus pelnus iš pusiau legalaus biznio ir visaip apsunkina gamybos organizavimą. Daugelis ekonomistų daug vilčių deda į užsienio investitorius. Manau, kad nemažiau svarbūs yra ir potencialūs vietiniai investitoriai. Tai daugiausia juodosios ekonomikos verslininkai. Juodąja ekonomika vadiname todėl, kad ji paremta valdininkų korupcija, ,,socialistinės'' sistemos absurdiškumais, kaip kainų dotacijos, gėrybių skirstymu, ekonomikos ideologizavimu ir pan. Juodoji ekonomika veikia beveik pogrindyje, jos nekontroliuoja visuomenė (valstybės organai, akcininkų susirinkimai ir pan.), iš jos valstybė sugeba paimti tik mažą dalį mokesčių. Disponuodami nekontroliuojamu kapitalu, juodieji verslininkai papirkinėja bet kokio rango valstybės pareigūnus, formuoja sau palankią visuomenės nuomonę, organizuoja susidorojimą su sau nepalankiais žmonėmis ir organizacijomis. Juodieji verslininkai labiausiai suinteresuoti, kad nebūtų vykdomos tikros ūkio

reformos. Tuo tikslu jie pasitelkia gerai apmokamus ,,advokatus'' ir ,,specialias komandas'', organizuoja įvairias akcijas, kad nukreiptų dėmesį nuo esminių valstybės kūrimo problemų. Buvusi AT ,,dešiniųjų'' dauguma, neturėdama ekonomikos reformų veiksmingos programos, sėkmingai tarnavo juodosios ekonomikos interesams.

Sunku nustatyti, kokią dalį nacionalinio produkto pasiglemžia juodoji ekonomika. Kai kurie ekonomistai mano, kad 25 procentus. Per metus tai sudarytų apie du bilijonus rublių (dar nenuvertintų, kai buvo galima dolerį pirkti už 4-5 rublius) arba 400-500 milijonus dolerių.

Šis kapitalas ne tik kad prarastas Lietuvos ekonomikai, bet dar kelia pavojų, tarsi benzinas išpiltas į kanalizaciją — gali sukelti socialinį sprogimą, nes nuskurdina valstybę ir žmones, prie jo šliejasi įvairiausio plauko nusikaltėliai. Juodųjų verslininkų disponuojamo kapitalo dalis, paversta valiuta, paprastai laikoma užsienio bankuose ir ten laukia ,,geresnių laikų''. Kitą dalį juodieji verslininkai stengiasi investuoti, pirkdami esamą turtą arba statydami prabangius namus. Toks kapitalo antplūdis į statybas nepaprastai pakėlė statybinių medžiagų kainas (kai kurių daugiau nei 100 kartų). Todėl eilinis žmogus prarado galimybę įsigyti būstą. Tai dar viena piktžaizdžių, kurias atvėrė juodoji ekonomika socialinėje sferoje.

Ką daryti?

Pirmiausia reikia panaikinti tuos šaltinius, kuriais maitinasi juodoji ekonomika. Tai ,,socialistinės'' sistemos palikimas — turto dalinimas, prekių skirstymas, valstybės viršenybė prieš asmenį. Tai galima pasiekti per veiksmingą ekonomikos reformą, kurios tikslas suinteresuoti žmogų gerai dirbti.

Antra, reikia suinteresuoti juodosios ekonomikos verslininkus, kad jie savo kapitalą investuotų į gamybą ir tokiu būdu legalizuotų savo veiklą. Esu įsitikinęs, kad dauguma tokių verslininkų supranta, kad juodoji ekonomika neturi perspektyvų. Reikia paruošti tokius įstatymus, kurie padarytų normalų verslą (gamybą, prekybą, patarnavimus) pelningesnį nei ,,kombinavimas'' ir spekuliacija.

Trečia, reikia sukurti politinę infrastruktūrą, kuri užtikrintų valstybės stabilumą. Turi būti išryškinti visuomenės sluoksnių interesai, jiems atstovauti turėtų politinės partijos. Valstybės struktūrų, politinio susigrupavimo, piliečių ir valstybės santykių sprendimai yra politinės demokratijos svarstymų objektas.

Ketvirta, turime aiškiai žinoti, kaip valstybė saugos savo piliečius ir kokių tautos idealų įgyvendinimui kuriame savo valstybę. Kaip atskiras žmogus save realizuoja per kūrybą ir darbą, taip tauta — per kultūrą. Šviesiausius žmonijos istorijos puslapius tautos yra įrašiusios ne karo žygių šlove ir ne turtų blizgesiu, bet minties polėkiais ir meno žavesiu.

ŠIS IR ANAS KRANTAS

VYTAUTAS VOLERTAS

Idealizmo ir tikrovės dūžis

Kai vaikystėje karštomis vasaros dienomis pargindavau gyvulius perpietėms, su kaimynų berniukais basi, suskilusiomis kojomis šuoliuodavome į Nemuną maudytis. Kitame srovės krante taip pat pasirodydavo būrelis mūsų amžiaus nepribrendėlių. Mėtydavome per upę piemeniškas frazes vieni kitus pajuokdami, bet sunkiai girdėdami, kokie kūrybingi epitetai ateina iš kitos pusės, nes upė tada atrodė labai plati ir skirianti du pasaulius. Mat čia nebuvo nei tilto, nei kelto. Mažai buvo valčių, nes ūkininkai žvejybą laikė nedoru laiko išniekinimu.

Taip, kitoje Nemuno pusėje buvo svetimas, beveik laukinis pasaulis ir ten gyveno keistuoliai žmonės. Juos vadindavome gudais ir pasišaipydavome iš jų ypač dėl lankų, kuriuos pritvirtindavo virš arklio menčių, jei vienkinkiu važiuodavo. Tik vėliau, kai Alytaus gimnazijoje susirinkome dviejų Nemuno pusių vaikai, patyrėme, kad vieni ir kiti, tie nuo Ryliškių ir Nemunaičio, tie nuo Krikštonių ir Miroslavo, esame lietuviai, kartais net visai draugiški ir malonūs.

Geležinė uždanga neturėjo per Atlantą nei tiltų, nei keltų, nei valčių. Beveik penkių dešimtmečių laiko srovė yra platesnė už Nemuną prie mano tėviškės. Du skirtingi pasauliai. Ir dar blogiau, — dvi skirtingos epochos.

Jonas Mikelinskas, Lietuvos rašytojas ir mokytojas, pasakė: „...mums sunku dar įsivaizduoti, kokią didžiulę žalą visose visuomeninio gyvenimo srityse padarė stalinizmas ir jo atmaina — brežneviškasis ‚brandus socializmas'. Jie, abu šie pragaištingi ‚izmai', ne tik įstūmė mus į ekonominį, moralinį, kultūrinį, ekologinį, politinį bankrotą, bet ir išprievartavo pačią tautą, atėmė iš mūsų tėvynę, sudarkė tautinę savimonę, o į jų vietą įbruko tarybinio žmogaus modelį, primetė homo sovieticus statusą''. (*Pergalė*, 1990 m. nr. 6.) Autorius pažinojo nepriklausomos Lietuvos gyvenimą, gimęs 1922 m. Okupaciniu laiku dirbo Lietuvos šiaurės ir pietų mokyklose, tad juo reikia tikėti.

Gyvenę skirtinguose pasauliuose, įtaigoti priešingų filosofijų, išeivija ir Lietuvos žmonės esame susvetimėję. Kaip tada piemenėliai per Nemuną svaidėme nedraugiškas frazes iš išdykumo, dabar pana-

šiai pravardžiuojamės iš nusivylimo: Lietuvos žmonės mums yra aptingę egoistai, nenorį patys tvarkytis aplinkos ir laukią, kad jiems viskas būtų padėta ant baltai užtiesto stalo; išeiviai yra pasiturį neišmanėliai, beveik ,,auksinės kiaulės'', kurias leidžiama išnaudoti. Šios ,,išminties'', kurią dažnokai girdime, neverta slėpti, nes ji nenuslepiamai egzistuoja.

Kiekvienas menkos vertės augalas yra gajus. Požeminėmis šaknimis šliaužia į visas puses ir užgožia aplinką. Menkos vertės emocijos taip pat greitai plinta, užtvindydamos ištisas visuomenes. Mikelinsko cituotos mintys sakytų, kad emocijoms anoje pusėje klestėti aplinka buvo paruošta. O čia mūsų galvojimą atskiedė idealizmo ir tikrovės susidūrimas. Lietuvos žmones įsivaizdavome tobulais kankiniais, tačiau patyrėme, kad dažnai glostomam kankiniui retkarčiais sušiurkštėja plaukai. Priespauda, baimė ir kančia, romantika, sentimentalumas ir pertemptas labdaringumas lygiai pakenkia žmogaus mąstymui.

Kai pasitraukėme į Vakarus, lietuviu visada pasitikėdavome. Jei svetimo miesto stotyje, gatvėje, minioje išgirsdavome lietuvių kalbą, puldavome į ten lyg prie savo šeimos narių, pasiruošę glėbesčiuotis, keisdavomės žiniomis apie darbus, butus, apkalbėdavome tarptautinę padėtį, siūlydavome arba prašydavome pagalbos. Ir mažai kada apsivylėme. Šių savo nuotaikų nepamiršome iki dabar. Mūsų vaikai taip pat artinasi prie nepažįstamų lietuvių gal oro uostuose, greitkelių užeigose, poilsio vietose. Kiekvieną lietuvį laikėme angelu, o visą Lietuvą — dideliu angelynu. Tačiau pavasario elegancija gamtoje virsta žiemos grubumu, o gyvenimas žmogaus nuotaikoje sukuria nuostabių varijantų.

Tomas Venclova taria: ,,Istorijos svoris labiau slegia lietuvį, negu vengrą, čeką ar slovaką (suabejočiau nebent dėl lenko). Lietuvos istorija — labai neįprasta, nekasdieniška, nepanaši į jokią kitą. Ji tarytum sukirpta pagal didesnio krašto metmenis; ji tokia pat dramatiška ir įspūdinga kaip Švedijos ar netgi Rusijos. Be to, jai nestinga asimetrijos, nelogiškumo, keistybės ir absurdo. Ji neretai pažeidžia kontinuiteto ir tikimybės dėsnius''. (*Draugas,* 1991.05.04)

Istorija, nestokojanti asimetrijos, Lietuvai atnešė komunizmą su ekonominiu, moraliniu, kultūriniu, ekologiniu, politiniu bankrotu ir tautos išprievartavimu, kaip išvardino J. Mikelinskas. Istorija bloškė per Atlantą ar net toliau išeiviją, o laukinį Sibirą šventino, žmoniškuman tempė lietuvių ir kitų tautybių nelaime. Dvidešimtame amžiuje istorija į vieną ložę pasodino civilizaciją ir primityvų barbarizmą, iki šiol išlikusį rusų tautoje.

Mes žvilgsniuose iš ten

Pažįstama vokietė, Amerikon atgabenta karo marti, po ilgesnio pabuvojimo šiame krašte nuvažiavo

Vokietijon pasižvalgyti. Grįžusi pasakojo: ,,Nebenoriu ten! Žmonės retai maudosi, retai valo drabužius, todėl autobusuose, tramvajuose baisus prakaito tvaikas. Ir dar kvepalais išsišlakstę! Ar įsivaizduojate, ką reiškia kvepalais atskiestas prakaitas? Vos išsilaikydavau nealpusi. Ten daugiau nenoriu!''

Tokios smulkmenos lietuvių tautos ir jos išeivijos neskiria. Savo krašte mes galėtume pakęsti prakaitą, net su muštardos kvapu pamaišytą. Principiškesni spygliai erzina vienus ir kitus, nors tie spygliai virs tik spygleliais, jei daugiau bendrausime.

Lietuva nusivylė, kad išeivija nėra tokia turtinga, kaip atrodė. Nėra aukso ir milijonų, turėjusių nuraminti valstybines ir privačias finansines problemas. Tiesa, kai kurie čia turime prabangiškesnius butus ar namus, valgome virš cholesterolio ribų kas sveika ir nesveika, bet retai ar visai nelankome operų, simfoninių koncertų, pasaulinių sporto žaidynių, neperkame knygų, tad ir esame jiems ,,neišmanėlės auksinės kiaulės''. (Primintina, kad ir Lietuvoje šiuo metu teatrai nebeužpildomi, koncertai nesulaukia klausytojų, neperkamos knygos. Bet apie tai dar nespėta ar nenorima įsisąmoninti.)

Vienas bičiulis aprodinėjo svečiui iš Lietuvos nemažą amerikiečių spaustuvę. Svečias pasiteiravo, kiek ta įmonė samdanti nuolatinių dailininkų. Labai nustebo atsakymu, kad nei vieno nesą. Svečias patikslino: ,,Tokioje Lietuvos spaustuvėje darbą estetiškai prižiūrėtų keliolika dailininkų''. Vėl akibrokštas Amerikai ir mums — neturime nuovokos apie meną, nors Lietuvos spaudiniai, būrio dailininkų dailinti, nėra tokie dailūs, kaip amerikietiški.

Palieskime išeivijos nekilnojamojo turto ieškinius. Štai vienas pavyzdėlis. Apie 1938 vienas teisininkas baigė Kaune statytis namą. Jį 1941 ištrėmė Sibiran, o žmona su vaiku 1944 pasitraukė į Vakarus. Namą nacionalizavo, jame apgyvendino ruso pulkininko šeimą, viską apardžiusią, apgriovusią. Rusams išsikėlus, Kauno miestas namą pardavė lietuvių šeimai, kuri savo darbu ir lėšomis panaikino rusiško uragano padarinius. Išgyvenę ten virš dvidešimtmečio, kėlėsi į provinciją ir namą pardavė kitiems. Išeivės vaikas, šiandien jau peržengęs šešias dešimtis, stengiasi jam priklausantį nekilnojamą turtą atsiimti. Namą pirkusieji iš Kauno miesto savivaldybės ir jį aptvarkę yra skundžiami teismui. Iš jų ieškoma finansinė kompensacija už svetimo turto pardavimą, kurį buvo teisėtai įsigiję iš Kauno miesto.

Išeiviai gobšuoliai. Išeiviai plėšia varge besikūrusius Lietuvos žmones.

Tai žvilgsnis iš ten į mus, kai negalima atrasti nei pradžios, nei galo tiesos ir teisės. Panašių įvykių yra apsčiai. Kai ūkininko palikuonys iš kolūkio paima savo žemę, tiesiogiai gal nieko nenuskriaudžia. Bet kaip galvoti apie atvejus, panašius į pasakotą? Išeivio šeima buvo grubiai suniekinta. Tėvui Sibiras,

motinai bėgimas nuo panašaus likimo; šeimos gyvenimo sunaikinimas; turto netektis. Ar nemoralu, neetiška, neteisinga, nelegalu, kai ieškoma to, kas buvo pagrobta? Iš kitos pusės, ar neskaudu šeimai, kuri miestui sumokėjo nustatytą kainą, išvalė rusų taršą, sutaisė apgriautas sienas, klupsčiomis išgramdė pritrypta parketą, o šiandien yra kaltinama svetimo turto pardavimu? Išeiviai gobšuoliai?

Ten keistai atrodo kai kurie mūsų ,,specialistai''. Kai tik buvo paskelbta nepriklausoma Lietuvos valstybė, kažkokiu būdu į ten pasipylė eilė negirdėtų įvairių sričių ,,specialistų''. Plačiais žodžiais jie ten dėstė mokslus, jokios specialybės neįsigiję. Lietuvos žmonėms atrodė, kad juos laikome bemoksliais. O tai buvo nerimtų apsimetėlių kenksmingi pokštai.

Kartais esame sunkiai šifruojami ir politikoje. Štai Vliko atvejis. Prieš trejus metus jo pirmininkas Gotlando saloje rado kalbą su labai įvairiais žmonėmis iš Lietuvos. Bet po Lietuvos valstybės oficialaus atkūrimo jis dar ilgokai vengė ją vadinti nepriklausoma. Tai gana painus istorinis susimazgymas.

,,Santariečių-šviesiečių mintys ne visuomet sutampa su nuomonėmis, įsitvirtinusiomis išeivijos bendruomenėje'' — taip apie save kalba santariečiai-šviesiečiai (*Draugas*, 1992.07.25). Jau prieš tris dešimtmečius jų ryškesni veidai susidomėjo Sovietų Sąjungos kultūrine ir valstybine linija. Pradžioje gal vien smalsumo skatinamas dėmesys pradėjo įgyti lyg pritarimo atspalvį, ypač pusslapčiuose ir viešuose ryšiuose su okupuotos Lietuvos oficialiais, KGB gabiai vairuojamais, asmenimis. Tie okupuotos Lietuvos oficialūs asmenys ir tie KGB vairuotojai aiškiai žinojo, kas vyksta. Kiti Lietuvos gyventojai nesuprato, kad įtartinus ryšius palaiko tik su ,,nuomonėmis, įsitvirtinusiomis išeivijos bendruomenėje'', nesutinką asmenys. Juos palaikė visos išeivijos atstovais. Anuo metu, kai santariečiai-šviesiečiai pradėjo svarstyti Lietuvai autonomijos stovio pakankamumą, kai iš savo kalbų bei rašinių braukinėjo okupacijos žodį, jie atrodė mažai kuo geresni už ankstyvomis ekskursijomis į Lietuvą traukusius bimbininkus. Kokių rezultatų jie pasiekė šiuo painiu narpliojimu, paaiškės tik po gero laikotarpio. Dabar, kai paskutiniuose *Akiračių* numeriuose jie aiškiai pasisako už ,,kairįjį'' susigrupavimą Lietuvoje, jų pozicija yra normali politinio gyvenimo dalis. Kiekvienas turime teisę pasisakyti, jei norime ir už ką norime.

Turime ,,reorgus''. Dedukcijos keliu turėtų būti ir ,,orgai''. O kaip su ,,neorgais''? Kaip su tais, kurie vengė ir vengia bendro darbo, bendros aukos? Į kokius ,,neorgus'' tiktų ir dalis santariečių-šviesiečių elito? Sunaikinto lizdo laisvai skraidančios širšės vistiek yra pavojingos. Kaip su sukompromituotos marksistinės praeities asmenimis, kurie veržiasi Lietuvai diktuoti? Jiems užtektų nuoširdaus atlaidumo be jokių sostų ir aukštumų.

Ką mes įžiūrime?

Kiekvienas žmogus yra kitoks. Kitokios yra akys, skirtingi pastebėjimai. Visų tų pastebėjimų nesuregistruosime, jie visiems nebus teisingi. Net ir į paukščius, grįžusius pavasarį iš šiltesnio žiemojimo, žiūrime su didoku smalsumu. Ar ne panašiai dabar žvalgosi dvi tautos dalys?

Tiesa, kad ne kiekvienas, atvykęs čia iš Lietuvos, yra vertas mielaširdingo dėmesio. Gal blogų polinkių, gal blogos įtakos paveikti pikti narsuoliai visada nuskamba pasikartojančiais aidais. Suprantame, nors ir nemalonu mums čia, kad Lietuvoje organizuotus apiplėšimus, net žudynes atlieka nuosėdos, atsisakiusios žmogaus bruožų. Tačiau Lietuvoje yra ir tokių reiškinių, į kuriuos žiūrime su baime ir iš nuostabos pečius trūkčiodami. Štai ką sako socialdemokratijos esmės nepametęs socialdemokratas Jurgis Bielinis:

,,KPSS, KGB dar deda daug pastangų ir lėšų, kad išlaikytų rekonstruotą imperiją. Komjaunimo, partijos sekretoriai, aktyvistai tapo prekybininkais, bankininkais, bendrovių vadovais, o Nepriklausoma Lietuva jiems ne prie širdies. (...) Buvusioji KPSS virto į LKP, LDDP, LSDP ir laikosi valdžioje. Juos visus vienija didelė neapykanta Landsbergiui, jo atkakliam kursui atkurti demokratinę Lietuvą. (...) Vartosi senųjų socialdemokratų kaulai, nes dabartinių LSDP darbai nesiderina su jų žodžiais''. (*Darbininkas*, 1992.08.07).

Tad ir stebimės nomenklatūros žmonių nekuklumu ir beveik akiplėšiškumu. Niekas, iš spąstų pasprukęs, tų spąstų paspendėjo tuojau pat į svečius nekviečia. O buvę aukšti komunizmo oficiolai reikalauja, kad tauta, kurią jie engė, šiandien juos sodintų į vyriausybės ložes.

Nors ir žinome, kad kai kurios gyvatės neturi nuodų, tačiau vengiame kiekvienos, gerąsias nuo piktųjų sunkiai skirdami. Kai engėjas, save gelbėdamas, staiga virsta dekoruotu demokratu, jo šuolyje daug politinės elegancijos neįžiūrime. Ypač jei tasai naujas demokratas užsienyje teršia savo kraštą. Elegancijos pripažinti neskubame ir kai kuriems Lietuvos ,,herojams''. Manytina, kad išsireklamavę komunistai, nenorį atrodyti akiplėšomis, ypač tie, kurie jau suskubo Lietuvą užsienyje išpeikti, turėtų kelerius metus ramiai pasėdėti. Jie žmonių gal nesuimdinėjo, netardė, nekankino, nežudė, tačiau vistiek buvo tautą naikinusios sistemos dalimi. Jei šienpjūvė mašina neturėtų menkų varžtelių, spyruoklėlių, sraigtukų, jos peiliai neatliktų paskirties. Mažos detalės buvo reikalingos ir bolševikiniam siaubui.

Akiplėšiškumas sukuria nemalonias reakcijas, svaidymąsi purvais, net deputatų kaukštelėjimais į deputatų žandus. Tautos nemokėjimas susikalbėti ir komunistų palaikoma netvarka mus labai nemaloniai veikia.

Vienokios ir kitokios „transformacijos"

Keli pastebėjimai iš vieno ir antro kranto mūsų skirtumų neišsemia. Laiko ir vietos didelės srovės sąnašose susitvėrė du pasauliai. Todėl ir politinė ideologija bei kultūra Lietuvoje bus iškreiptai matomos ir interpretuojamos, kol mūsų krašto žmonės neįpras pripažinti, kad šalia buvusios Sovietų Sąjungos yra dar kažkas kita.

Buvodami svetur, niekados nesijausime ir nebūsime laikomi lygiais su Lietuvoje gyvenančiais. Ciceronas yra iškilmingai pareiškęs, „Civis Romanus sum" (esu Romos pilietis). Mes galime kartoti, „Civis Lituanus sum", tegul vien žmones, nebūtinai valstybę pabrėždami, bet kad tauta liktų vienalytė, jai yra reikalinga viena erdvė.

Ką reiškia politinė transformacija Lietuvoje? Mums yra lengva atsakyti: norime pilnutinės demokratijos. **Pilnutinės** demokratijos, ne pagoniškos. Pagoniškoje neegzistuoja šeima. Ten yra tik „human reproduction" sistema, kurioje kūdikiai yra žudomi prieš gimimą ir po gimimo, kaip buvo Kinijoje, Pearl Buck aprašytoje, kaip šiandien yra Jungtinėse Amerikos Valstybėse.

Ar mes galime kokios nors transformacijos Lietuvoje siekti? Buvęs Vliko pirmininkas neseniai pareiškė: „Tikiu, kad pagrindinės didžiosios politinės partijos, kaip Krikščionys demokratai, Tautininkų sąjunga, Socialdemokratai ir galbūt taip pat teritoriniai sąjūdžiai toliau tęs savo veiklą ir kartu susijungs su Lietuvoje esančiomis ar atgimstančiomis jų analoginėmis grupėmis. Kitos rezistencinės ar kovotojų partijos savaime aišku turės savo veiklą užbaigti, kadangi jų efektyvumas yra užsibaigęs su nepriklausomybės atstatymu". (*Dirva*, 1992.08.06)

Čia tiesos yra. Tai ar mūsų gyvenimas jau tapo tik vandens paviršiuje besisupančiu burbulu? Ar Lietuvos valstybės atkūrimas mus jau sunaikino? Apie tai verta pagalvoti. Bet juk sakoma, kad motinos lopšinė lydi iki grabo. Ar tuos, kurie yra kilę iš Lietuvos, ar tuos, kurie čia gimė, bet iš tėvų gavo lietuviškąją nuovoką, „motinos lopšinė" jau užmigdė?

Ta politinė transformacija nebus staigi, jei net į ją ir aktyviai įsijungsime. Tačiau jau šiandien vidury kiemo stovi ir laukia jautis. Laukia, kada jį čiupsime už ragų. Tai rinkimai spalyje. Manau, kad mums tiktų į juos įsivelti.

Kaip?

Anksčiau cituotas Jurgis Bielinis *Darbininke* ne tik nusiskundė, bet ir prašė, kad į Lietuvą atvyktų bent šimtas rinkiminių darbuotojų. Tie darbuotojai, mano manymu, nebūtinai privalėtų atsistoti aikštėse ir kryžgatviuose. Jiems būtų darbo patariant, reklamas ir laikraštinius straipsnius paruošiant, gal vienur kitur ir pakalbant.

Spauda yra demokratijos vėliava. Tad ir burkimės jos artumoje. Lietuvos laikraščiuose talpinkime apmokamus pranešimus, kuriais populiarintume ne tik pačią demokratiją, bet ir jai dirbti žadančius kan-

didatus. Pranešimus duokime ir *Respublikai*, ir *Opozicijai*, ir kitiems panašiems leidiniams. Skaitytojai šalia dabartinės administracijos niekinimo teužmeta akį ir į kitokią medžiagą. Gal susimąstys. Redakcijos netalpins? Tai kokią diktatūrą tie laikraščiai reprezentuoja, neigdami padoraus žodžio laisvę?

Nepagailėkime darbo ir pinigų. Kai išblės pavojaus gaisras, demokratijos mintį galėsime brandinti lėtesniais būdais, panašiais į praeito pavasario labai reikšmingą ,,Į laisvę'' fondo savaitę Lietuvoje.

Kultūros transformacija? Šiame dirvone taip pat pilna dilgėlių. Štai kokią amerikiečio lietuvio žurnalisto nuomonę turime apie Lietuvos spaudą: ,,Jokio laikraščio ar žurnalo negali parodyti kokiam kitos tautos žmogui, dar labiau tokiam, kuris šį tą nusimano apie spaudą''. (*Darbininkas*, 1992.07.31).

Iš tikrųjų informacinės spaudos Lietuvoje beveik nėra. Tik *Lietuvos aidas* duoda žinių iš pasaulio ir oficialiais pranešimais aptaria vietos įvykius. Ten laikraščių didžiąsias dalis užpildo gandai, kaltinimai, barniai. Tai lyg kaimynių pokalbiai per tvorą. Tiesa, *Metų* žurnalas savo specialią paskirtį atlieka, *Švyturys* patenkina lengvų skaitinių mėgėjus, tačiau visuomeninio pobūdžio žurnalo nėra nei vieno. Lietuviams didelę žalą davė *Aidų* sustabdymas. Nors tariama, kad jie buvo perkelti į Lietuvą ir sujungti su *Naujuoju židiniu*, bet ten nejaučiame jokio *Aidų* kvapo. *Naujasis židinys*, katalikų žurnalas, yra kunigėliams pasiskaitymai, daugiausia versti iš kitų kalbų. O į ten nuėjo *Aidų* sukaupta medžiaga, kelių šimtų skaitytojų dolerinė prenumerata ir *Aidų* patirtis. Šiuo metu išeivija jau negali Lietuvai pasiūlyti jokio blaivesnio ir vikresnio periodinio leidinio, išskyrus *Į laisvę* ir žymūnus *Akiračius* su *Metmenimis*. *Pasaulio lietuvio* paskirtis yra mūsų ryšys ir ten atsisakoma kritiškesnės įvykių interpretacijos.

Jei kultūros transformacijai užtektų žodžių, šokčiausi patarinėti, — *Naujojo židinio* leidėjus reikia įspėti, kad dabartinės formos turinys skaitytojų nepatrauks. Ar jie į tokį įspėjimą kreiptų dėmesį? Gal ne. Tada skubėčiau įtaigoti, kad *Į laisvę* žurnalą turime praplėsti, padažninti ir jį aktyviau skleisti Lietuvoje.

Yra sakoma, kad žmonės daugumoje melstis nemoka; jie tik maldauja. Gal ir mes į Lietuvos problemas neįsigiliname, tik beprasmiai plepame. Aš čia bandžiau išsitarti be melo, be perdėjimų, be dirbtinumų tik apie tai, kas man atrodo šiandien yra aktualiausia. Amerikiečiai turi gražų priežodį — sun never sets on a legend. Man Lietuva visuomet buvo graži legenda ir kiekvienas žodis tuo adresu siekia jai daugiau šviesos.

Vytauto Volerto paskaita, skaityta šios vasaros Lietuviškų studijų savaitėje, Dainavoje.

APIE SVETIMAS ARMIJAS IR KARALIAUČIŲ

PILYPAS NARUTIS

Džiaugiamės, kad paskelbtuose į Lietuvos seimą rinkimuose 1992. X.25, pirmą sykį bus renkami laisvos, nepriklausomos Lietuvos atstovai. Tikimės, jog Lietuva bus atstovaujama demokratiškai išrinktų laisvos Lietuvos atstovų.

Dabartiniai, esamieji deputatai buvo rinkti pagal Maskvos įstatymus, pagal 50 metų nuo Lietuvos okupacijos įsiamžinusią tvarką. ,,Ar tai apgaulė, ar neapgaulė?'' — buvo spėliojama anuo metu, kai Gorbačiovas, paskelbęs ,,glasnost'', leido Sovietų Sąjungos rinkimuose išstatyti, ir rinkti, ir nekomunistinius kandidatus. Nekomunistiniai kandidatai? Tai skambėjo keistokai — tai buvo to meto sensacija. Lietuvos disidentų dalis, kurie, pasinaudodami ,,glasnost'' nuotaikomis, jau kalbėjo viešiau ir drąsiau, rinkimus vadino apgaulingais, neteisėtais ir jų rezultatus — niekiniais. Tai buvusių Lietuvos partizanų nusistatymas, kai už nėjimą balsuoti, žmonės buvo tremiami į Sibirą. Terleckas neleido savęs kandidatu rinkimuose išstatyti (nors vėliau gailėjosi), nebalsavo ir siūlė kitiems nebalsuoti. Iškilo Sąjūdis. Balsavimo priešininkai, nepasitikėdami rinkimais, nepasitikėjo ir Sąjūdžiu, argumentavo, kad Sovietų armija stovi Lietuvoje, kad KGB dar veikia, kad Maskva tik nori pademonstruoti Vakarams apgaulingą demokratėjimą Sovietų Sąjungoje.

Bet — su Maskvos palaiminimu ir Maskvai rinkti atstovai — pasirodė esą atstovai Lietuvos ir atsiskyrė nuo Maskvos. Tai buvo to meto pasaulinis stebuklas. *Wall Street Journal* įsidėjo net Fatimos Marijos pranašystes, kaip vienintelį žmogaus protu prieinamą tų įvykių paaiškinimą.

Daug dalykų per paskutiniuosius metus keitėsi: Lietuva tapo nepriklausoma, KGB dingo iš Lietuvos (Lietuvoje oficialių KGB įstaigų jau nėra). Bet kai kas, kaip buvo taip ir liko: svetimos armijos Lietuvoje dar tebestovi su visu savo pajėgumu.

Kieno tos svetimos armijos? Kiek svetimų karių yra dabartinėje, nepriklausomoje Lietuvoje? Kodėl tos armijos Lietuvoje stovi? Ar yra pateisinami atsakymai į šiuos klausimus?

Vilniaus Elta 1992 m. liepos 29 skelbė: ,,Šiaurės Vakarų kariuomenės sovietų armija geografiniame-administraciniame žemėlapyje

buvo žymima kaip Pabaltijo karinė apygarda. Ji valdė Lietuvos, Latvijos ir Estijos respublikose bei Kaliningrado (Rusijos Federacijos administracinė teritorinė priklausomybė) srityje dislokuotus dalinius, kurie nuo šių metų pradžios priklauso Rusijos jurisdikcijai. Šių metų pradžioje Lietuvoje buvo 35,000 šios armijos karių. Maskva teigia išvedusi 3,800, tačiau Lietuvos krašto apsaugos ministerijos duomenimis per tą laiką nelegaliai atvežta apie 1,500 kareivių''.

Tai sovietų armijos, kurios 1945. VI.15 Stalino įsakymu okupavo Lietuvą. Jos ir dabar tebestovi. Stalino nebėra, nebėra kam jas iš Lietuvos atšaukti?

Jelcinas laisvajam pasauliui aiškina, kad šitos armijos esančios dabar Rusijos armijos. Vadinasi, ,,ta pati panelė, tik kita suknelė''. Jelcinas tas Rusijos armijas vadina neokupacinėmis ir pasisako norįs jas iš Lietuvos išvesti, bet... šiuo metu esą labai daug kliūčių. Jis kaltina, kad Lietuva — nerealistė ir norinti per daug greit tas armijas iš Lietuvos išmesti.

Kas žino iš tikrųjų, kiek sovietų kariuomenės dar yra Lietuvoje? Maskva nesileidžia patikrinti. Lietuvos ir Rusijos valstybinių delegacijų derybose rugpjūčio 11 d., Elta užrašė Rusijos delegacijos pirmininko V. Izakovo pasisakymą: ,,Rusija siūlo šiais metais išvesti 11,000 karių, 1993 m. — 7,000, 1994 m. — 17,000. Sudėjus visus V. Izakovo skaičius, gauname — 35,000 karių, kuriuos V. Izakovas disponuoja

Gretimame puslapyje: užsienio spaudoje rastas žemėlapis, kuriame rodomas Rusijos kariuomenės paskirstymas Lietuvoje.

išvežimui iš Lietuvos. Akivaizdus skirtumas tarp Maskvos ir V. Izakovo oficialių tvirtinimų. Izakovas pamiršo ir nebemini 3,800 išvežtųjų karių! Ar tie 3,800 karių jau vėl sugrįžo? Vadinasi, Maskva taip klastingai sugebėjo infiltruoti naujus karius į Lietuvą, kad Lietuvos apsaugos ministerija sugebėjo suskaičiuoti, kad nelegaliai atvežta, tik 1,500 karių.

Buvojant Lietuvoje birželio mėnesį, teko susitikti su kaimo žmonėmis ir su miestiečiais. Kalbos apie sovietų armiją buvo kasdieninė tema. Svarstant dabartį ir ateitį, kiekvienas išsakydavo troškimą: ,,...O, kad galėtume išvaryti iš Lietuvos armiją!.. — viskas kitaip klostytųsi''.

Užklausus, kiek tos svetimos armijos čia Lietuvoje yra, įrodinėjo, kad Lietuvoje esama 90,000 karių, o prie jų reikėtų pridėti dar ir jų šeimas... H. P., kraštotyrininkas, (prašė jo pavardės neminėti) man pasakojo apie didžiuosius, karinius oro uostus, didžiules požemines lėktuvų slėptuves, esančias tarp Šiaulių ir Radviliškio, o netoli nuo Vilniaus didžiuosius raketų nusileidimo takus. H. P. nuomone, derybose su Rusija, jei apskritai ir kokios nors rimtos derybos išsivystytų, svarbiausiu objektu bus karinių oro uostų nuosavybė. H. P. nuomone, jei Rusija ir pasiimtų visus karius, bet ,,taikos išlaikymo sumetimais''

LIETUVOS RESPUBLIKOJE ESANČIŲ RUSIJOS ARMIJOS DALINIŲ PASKIRSTYMAS

Parašiutininkų div. — Transp./naikintuvai
Jūros aps. div. — Helikopterių plk.
Tankų divizija — Greito puolimo div.

savo žinioje pasiliktų esamuosius karinius oro uostus, Lietuva negalės jaustis saugi, savistovi ir nepriklausoma.

Kalbantis Lietuvoje su žmonėmis pajuntamas giliai lietuvių širdyje glūdįs skausmas, kad Lietuvos žemę mindo svetimųjų kariški batai, suprantamas kiekvieno lietuvio pasąmonėje slypintis netikrumas ir net baiminimasis.

1992.V.14 Lietuva nubalsavo, kad Rusijos dispozicijoje esanti sovietų kariuomenė būtų išvesta iš Lietuvos 1992 metais. O Rusijos atstovas V. Izakovas, (Elta, VIII.12), tyčiojasi: ,,Lietuva pateikė ne armijos išvedimo grafiką, o kareivių pakrovimo į vagonus terminą. Rusijai jis nepriimtinas, nes per tokį laikotarpį išvedamiems daliniams neįmanoma paruošti naujų dislokavimo vietų, pastatyti gyvenamų namų, sukurti infrastruktūrą ir t.t.''.

Pirmosios oficialiosios derybos rugpjūčio 11 d. Vilniuje tarp Lietuvos ir Rusijos delegacijų dėl okupacinės kariuomenės išvedimo iš Lietuvos baigėsi komunikatu: ,,Derybos vyko atviroje ir dalykiškoje aplinkoje''.

Ar kas laimėta? Ar galime džiaugtis tik tuo, kad Maskva kalbėjosi?

Buvojant Kaune Liudas Dambrauskas įteikė man savo parašytą knygą — ,,Žvilgsnis į dabartį''. Toji ,,dabartis'' tai 1998-1991 metai. 230 puslapių knygoje labai įdomi šito laikotarpio apžvalga. Tenka žavėtis ne tik autoriaus plunksna, literatūriškais gabumais, bet ir jo veržlumu. Iš knygos sužinome, kad Dambrauskas kandidatavo į Aukščiausiąją Tarybą, bet, nors ir ,,sibiriška patirtį'' turėdamas, nepraėjo: toje vietovėje A. Abišala balsuotojų buvo labiau įvertintas. Knyga tuo ir yra įdomi, kad autorius gana tolerantiškai pristato ir kitų, net ir nepalankias jam, nuomones.

Šį kartą mums įdomi jo nuomonė dėl okupacinės armijos Lietuvoje. Jis rašo:

,,Žinoma, kiekvienam Lietuvos piliečiui norėtųsi, kad Respublika apsivalytų nuo svetimos kariuomenės kuo greičiau,..'' (psl. 198). Bet kartu jis išreiškia ir baimę: ,,Sudėtingoj politinėj situacijoje tampyti stimpantį liūtą už uodegos pavojinga''.

Dambrauskas svarsto dar ir toliau: ,,Karaliaučiaus sritis šiandien yra Damoklo kardas virš Lietuvos'' ... ,,Deja, Antrojo pasaulinio karo padaryta žaizda lieka atvira. Turbūt Karaliaučiaus problema vienodai svarbi prancūzams, vokiečiams, anglams — juk tai galingas rusų kumštis kaiminystėje''. Dambrauskas siūlo: ,,Lietuva galėtų būti iniciatorė siūlant Karaliaučiaus sritį demilitarizuoti, paversti ją laisva teritorija, prižiūrima, pavyzdžiui, dešimt metų Jungtinių Tautų organizacijos. Kol Karaliaučiaus srities karinės bazės bus, tol Vakarai nesijaus saugūs'' (psl. 199).

,,Kai kam atrodo, kad jos yra Maskvos kontroliuojamos... Bet kas gi gali garantuoti, kad rytoj ta kariuomenė neims veikti savarankiškai? Gali atsirasti koks nors rusiškasis Želigowskis. O tokiu

atveju Maskva gal vaidins nekaltą avinėlį...'' (psl. 197).

Skaitant ir girdint tokius dėl svetimos kariuomenės buvimo Lietuvoje pasisakymus darosi neramu. Kai Lietuvos nepriklausomybe džiaugiasi visas laisvasis pasaulis, lietuvio džiaugsmas yra apsiniaukęs. Nenorime būti pesimistais, bet matome, kad grėsmė lietuvių tautai ir Lietuvos Respublikai didėja. Matome jau ženklų, kad Lietuva yra Maskvos alinama ir stumiama į ,,demokratinę'' vergovę?

Lietuvoje artinasi nauji rinkimai į Lietuvos Respublikos seimą. Oficialiai tie rinkimai jau nediktuojami iš Maskvos. Bet vis tiek savaime kyla klausimas, kiek šie rinkimai yra laisvi, esant krašte svetimai kariuomenei?

Koks skirtumas tarp derybų, kurios buvo tarp J. Urbšio ir Molotovo 1939 spalių 4 d., ir derybų vestų dabar, 1992 rugpjūčio 11 d. Vilniuje, tarp Č. Stankevičiaus, Lietuvos atstovo, ir V. Izakovo, Rusijos atstovo? Tada buvo kalbama apie armiją, kuri tuo metu vadinosi sovietų. Dabar kalbėta apie tą pačią armiją, tik ji vadinama — Rusijos. Skirtumas: tada toji armija buvo už Lietuvos ribų, dabar ji yra Lietuvoje. Skirtumas: Tada Molotovas skubino, skubino.., Urbšys bandė delsti, delsti.., dabar Č. Stankevičius perduoda tautos reikalavimą — išvesti armijas 1992 metais, o Izakovas atsako — tai ne armijos išvedimo grafika, o kareivių pakrovimo į vagonus terminas... nepriimtinas...

Kuo tokios derybos gali baigtis? Jau turime iš Urbšio laikų istorinį pavyzdį ir pamoką. Šitoji praeities patirtis skaudžiai liudija dabartinio Rusijos elgesio galimybes. Jei Jelcinas pasmerkia Stalino užgaidas, kodėl jis seka Stalino pėdomis. Jelcinas giriasi ir bando įtikinti pasaulį, kad jis žengia demokratiniu keliu. Visi priima Jelcino kovą už demokratiją Rusijoje kaip tiesą. Tačiau Lietuva tų Jelcino pastangų visai nejaučia. Ir ne tik nejaučia, bet aiškiai mato, kaip Jelcinas išnaudoja demokratinę laisvę ir piktnaudžiauja nepriklausomos Lietuvos savarankiškumo teisę.

Maskva nepateisinamai vilkina okupacinės kariuomenės išvedimą iš Lietuvos, ir net kaltina Lietuvą, kam ji norinti taip greit okupacinę Maskvos kariuomenę išvaryti. Yra aišku, kad tas, kas paveldėjo sovietų galią ir kariuomenę, yra atsakingas už visus nuostolius, padarytus lietuvių tautai ir Lietuvos valstybei per 50 metų. Visi, susirūpinę atstatyti nualintą Lietuvą, padeda vargstantiems Lietuvos žmonėms humanitarine pagalba. Sovietų kariai ir jų šeimos, turėję pirmenybę ir privilegijas Lietuvoje ištisus 50 metų, ir toliau nori kuo ilgiau gyventi Lietuvoje.

Visai nepateisinamas Maskvos kariuomenės laikymas ir Karaliaučiaus erdvėje, kuri yra istorinė Lietuvos žemė. Maskvos noras turėti naują ,,langą į Vakarus'', tik jau šį kartą ,,demokratiškai'', jei nieks nesipriešins, yra daugiau negu įžūlus... Petras Žiaurusis prakirto langą į Vakarus, užkariavo ir pastatė

Petersburgą. Jelcinas nori dabar turėti ir Karaliaučių, o tuo pačiu turėti ir Lietuvą savo ,,globoje''.

Iki šiol Jelcino ir jo Maskvos planuotojų pastangos tėra tik ,,politinis mandagumas'' — neatsisakyti derėtis. Derėtis su Lietuva tam, kad laisvasis pasaulis matytų nuolatinę ,,gerą valią'' ir svarbiausia, ,,demokratišką valią'' — taikiu būdu kalbėtis. Maskva laukia, kol Lietuva ekonomiškai bus nualinta ir žmonės pavargs. Priedo, Maskva nuolat ,,rūpinsis'' gyvenančių Lietuvoje rusų gerove. Per 50 metų Stalino ir visų kitų despotų Maskvoje buvo įsakyta Lietuvoje rusus laikyti ,,didžiaisiais broliais'' ir jiems buvo taikomos visos aukščiausios privilegijos. Dabar Maskva prižiūrės, kad kolonistai rusai, gerai Lietuvoje įsikūrę, toliau galėtų išlaikyti savo pirmenybę prieš nuvargintus lietuvius, pirmenybę, kurios rusai Lietuvoje jau ir taip turi su kaupu.

Maskva žino, kiek Lietuva yra ekonomiškai priklausoma nuo Rusijos: gazo ir naftos kraneliai nuolat bus sukinėjami.

Ilgesnis Rusijos kariuomenės buvimas atstums privačių laisvojo pasaulio firmų norą Lietuvoje investuoti. Ilgesnis kariuomenės buvimas skaldys lietuviškąją visuomenę. Visada atsiras ,,realiai'' galvojančių ir manančių: ,,Išrinkime palankesnius Maskvai, geriau susiderėsime su Maskva''. Ir tokių ilgainiui gali gausėti.

Naujasis Maskvos noras ,,demokratiškai'' Lietuvą pavergti yra didžiai grėsmingas. Maskva lauks, kol patys Lietuvos gyventojai pavargs, nebesipriešins, o tada gal panorės ir vėl įsijungti. Tai naujos uzurpacijos kelias.

Politiniai kaliniai gali labai gerai prisiminti, kaip susipešdavo uždaryti kaliniai, sukimšti į vieną patalpą, pusbadžiai, ligoti ilgesnį laiką: neišvengiamos intrygos, įtarinėjimai, nepakentimas vieno kitų silpnybių. Tas pats ir su Lietuva. Jei Maskvos kariuomenė pasiliks ilgesnį laiką, Lietuva pradės jaustis izoliuota, demoralizuota, nelaisva. Jei normalia draugyste — valstybės su valstybe, kaip dabar vyksta su Danija, — reikia džiaugtis, tai šį kartą Lietuvos nukrypimas į Maskvos pusę iš nuovargio ir kantrybės stokos, būtų Lietuvai pražūtingas amžiams. Kariuomenės laikymas išreiškia Maskvos norą, kad Lietuva liktų jos verge...

Lietuva visa tai mato, Lietuva ginasi. Net stebimės, kad Lietuvos vyriausybė iki šiol tą kovą veda nepavargdama.

Tačiau čia vien Lietuvos pastangų neužtenka: čia turi įsikišti ir pasaulio valstybės. Dabar mes, kitų valstybių piliečiai, turėtume sukrusti ir atkreipti ypatingą dėmesį į aiškiai matomas, iš Sovietų Sąjungos paveldėtas, dabartinės Maskvos imperialistines užmačias.

Karaliaučiaus (Kaliningrado) srities karinės bazės yra didžiausia karinė grėsmė visam laisvajam pasauliui. Jei Maskva nori parodyti,

Nukelta į 66 psl.

MOKSLININKAS SVETIMOJE APLINKOJE

ANTANAS MUSTEIKIS

Įvadas

Kartais sakoma, jog Amerikos gatvės auksu grįstos, bet naujasis ateivis atranda, kad jos visai negrįstos, ir jam pačiam, ko gero teks jas grįsti. Tai, žinoma, nudailinta tikrovė, tačiau ir mūsų išvietintųjų bangai (pokario ateiviams), nors ji išsilavinimu bei išsimokslinimu pralenkė vidurkio amerikietį, teko pradėti pragyvenimą nuo paprastų darbų. Išimtį sudarė tik dvi profesijos — medicina ir inžinerija, kurių atstovai gana greit susilygino su savo kolegomis naujai adoptuotame krašte. O mokytojams teko pradėti nuo mažiausios pakopos, kol įsigijo amerikiečių aukštosios mokyklos laipsnį, bet ir po to Jungtinėse Amerikos valstybėse vis tekdavo atrasti „naują Ameriką".

Profesinio prisitaikymo tema svetimoje aplinkoje vargiai įspraudžiama į mokslinius rėmus. Yra pavojus savo patirtį laikyti visuotine, kai iš tikrųjų ji gali būti ypatinga, išimtinė, subjektyvi. Yra patogu, ieškant paguodos bei katarsio, savo sandūrą su profesijos kolegomis apspręsti vienašališkai, galimą kaltę suverčiant kitiems, kai neutralus sankirčio stebėtojas priežasčių ieškotų abiejose pusėse. Yra pagunda profesinio prisitaikymo dėmesį paversti skundų puodeliu. Yra paprasta ir įprasta daiktus vertinti iš savos kultūros perspektyvos, bet kultūrų sankryžoj tai ir yra bene didžiausia šališkumo kūlgrinda, mokslinį vežimėlį verčianti nuo tiesaus kelio į klampynę.

Kita vertus, yra dvi priežastys, kurios šias paklaidas sumažina, jei neprašalina. Pirma, jau pats pavojų numatymas įgalina autorių vengti jų ir nepasiduoti etnocentrinėms pagundoms. Antra, ši tema nereikalauja, kad autorius būtinai matuotų kultūras kaip aukštesnes ar žemesnes ir parodytų savo laikyseną jų atžvilgiu. Tad budrumas ir sau kritiškumas galimas paklaidas, tikiuos, sumažins ligi moksle toleruojamo laipsnio, o jausminis atspalvis nepertemps duomenų faktiškumo.

Čia nebus statistinė studija. Didžiąja dalimi jos duomenys yra paimti iš autoriaus asmeninių

Dr. A. Musteikio paskaita, skaityta 1992.VII.26 LFB studijų savaitėje, Dainavoje.

pergyvenimų, bet jie taip pat paremti patirtimi kitų asmenų, kuriuos teko stebėti, su kuriais buvo kalbėtasi ar kurie savo patirtį tiesiogiu ar atsitiktiniu bei aplinkiniu būdu paskelbė spaudoje. Bus apsistota tik prie pagrindinių profesinio prisitaikymo problemų, kurių ryškiausios yra šios: 1) demokratija bei lygybė, 2) didžiuma ir mažuma, 3) nešališkumas ir 4) pragmatiškumas.

Demokratija bei lygybė

Taikytis prie amerikiečių švietimo bei mokymo sistemos nebuvo sunku. Visažinio mokytojo autoritetingumas šiek tiek užleido vietos tik gerai informuoto dėstytojo rolei. Iš dalies tai primena Sokrato metodą. Paskaitininkas dažnu atveju patampa diskusijų vedėju arba moderatoriu. Tuo būdu mokymo bei mokymosi centre atsiduria studentas. Kurso klausytojai būtų nepatenkinti ir jaustųsi ko gero, įžeisti, jei jie neturėtų progos abejoti, klausti ar kartais ir prieštarauti dėstytojui. Visa tai susiję su demokratija ir lygybe.

Dėstytojo polinkis daugiau dėmesio kreipti į talentingus studentus, kurių kūrybinga iniciatyva ateity įgalina krašto pažangą, palengva užleido vietą demokratiškesniam požiūriui, jog visi studentai yra lygūs, tad auditorijos diskusijose tekdavo nusileisti ligi negabiųjų bei atsilikėlių lygio. Tai ir yra viena iš priežasčių, kodėl privačios mokyklos Amerikoje tarpsta: jos nesitenkina vidutiniškumu.

Diskusijose dėstytojas įpranta išklausyti studentų išvedžiojimus nepertraukdamas, nors neretai jie išeina į galulaukę, ir svarbesniems dalykams gvildenti gali pritrūkti laiko. Tuo būdu jis laimi populiarumą, tačiau daugiau reikalaujančiam dėstytojui ši kaina atrodo per didelė. Būna atvejų, kai studentai jaučiasi kone vairuotojo sėdynėj. Juk savo mokslapinigiais jie išlaiko mokyklą (ypač privačiose mokyklose). Kartais studentai ateina į kolegiją su mintimi, jog profesorius visų pirma turi įrodyti, jog yra vertas būti profesorium, kol pasiduoda jo autoritetui. Demokratiškumas bei lygybė skatina profesoriaus ir studentų draugiškumą, kuris vis dėlto neturi peržengti ribų. Draugiškumas neturi pažeisti profesionalumo, reikia būti ne tik draugišku, bet ir griežtu dėstytoju, kurio reikalavimai dideli, jų nuomone, europietiški, ir kuris niekų neplepa, kad laimėtų populiarumą.

Verta pastebėti, kad mano netobula fonetika bei akcentas šiek tiek erzino studentus, kol jie į tai įprato. Kita vertus, ši neigiamybė buvo ir teigiama: studentai buvo priversti atidžiau klausyti, kada buvo kalbama. O įterpus svetimų kalbų išsireiškimus ir juos išvertus į čiabuvių kalbą, tikslu paspalvinti vaizduojamą situaciją, jie labiau vertindavo mano, kaip dėstytojo, autoritetą, paremtą, taip sakant, pirminiais šaltiniais, kuo dažnas amerikietis negalėjo pasinaudoti.

Didžiuma ir mažuma

Amerikiečiai — didelio krašto gyventojai, ir tas žodis ,,didelis'' jiems savaime susijęs su gėriu ar bent mažesniu blogiu nei mažas. Nors čia visų teisės apsaugotos konstitucija ar papildomais įstatymais, mažumos, kaip ir kituose kraštuose, dažnai yra nuvertinamos ar subtiliais būdais diskriminuojamos. Pokario išvietintųjų (dipukų) bangos kūrimosi laikais WASP (baltųjų anglosaksų, protestantų) didžiuma aiškiai tebedominavo, jei didžiumą apibrėšime ne tiek žmonių skaičiumi, kiek jų turima galia. Kaip žinome, vienos mažumos — katalikų diskriminaciją pralaužė J. F. Kennedy, pirmasis katalikas prezidentas JAV, bet privati žmonių laikysena vargiai pasikeitė. Tuo metu kursavo anekdotas, kad protestantų masės bijojo, jog toks prezidentas praplėsiąs Baltuosius rūmus į du sparnus: vieną popiežiui, kitą bingo lošimams.

Man teko atsidurti keliagubų mažumų kategorijoje: nebuvau čiabuvis, nei anglosaksas, o ir pačioj katalikų mažumoj aš buvau ,,grynorius'' (green horn), kilęs iš mažo krašto, kurį ir žemėlapy vargu surasi. Patartas žydų kilmės antropologijos profesoriaus, ateivio iš Anglijos, jog amerikiečių universitetai pirmoje eilėje samdo protestantus ir žydus, o paskutinėje — katalikus, įsidarbinau dėstytoju katalikų kolegijoje. Ir čia pagal tą patį diskriminacinį principą pasijutau esąs išskirtinai vertingas. Didžioji dalis dėstytojų buvo ne tik katalikai, bet ir baigę katalikiškas kolegijas ar universitetus, o aš buvau baigęs sekuliaristinį universitetą. Tai buvo teigiamybė, teikianti aukštesnę reputaciją mano kolegijai, kai ateidavo eilė specialiai kolegijų komisijai vertinti mano mokyklą.

Kandidatai į dėstytojus sekuliarinėse mokyklose dažnai yra atmetami dėl įsitikinimo, jog abortai ar evoliucija yra ne tiek mokslo, kiek nuomonių dalykai. Patys kvotėjai manosi esą gryni mokslininkai, nepaveikti savo pasaulėžiūros. Bet kebliausia, kai pačios mažumos prisiima didžiumos sekuliaristinę pasaulėžiūrą tokiu svarbiu atveju, kuris ypatingai išryškėja privačių ir valstybinių mokyklų pasirinkimo potekstėje.

Kai savo studentų auditoriją paklausdavau, ar yra pakankamai demokratijos bei lygybės Amerikos valstybinių ir privačių mokyklų sąrangoje, gaudavau beveik šimtaprocentinį atsaką, kad taip. Bet jeigu taip, tai kodėl jie ar jų tėvai privalo mokėti dvigubus mokesčius mokykloms išlaikyti (vienus aplamai valstybinėms mokykloms, kitus privačiai pasirinktai mokyklai). Atsakydami į tai jie naudojo didžiumos sofizmą, jog niekas neverčia lankyti valstybines mokyklas, nes yra laisvė pasirinkti pagal savo norą. Iš karto jie nepastebėdavo, jog valstybė juos laiko posūniais. Tada tekdavo aiškintis, kad ir sekuliaristinė tiesa yra tik iš dalies tiesa, kai iš tikrųjų dėstytojai neišvengia nudažyti tą tiesą, taip sakant, antimetafizine ar

metafizine metafizika. Privačiose mokyklose tai daroma viešai, o valstybinėse — prisidengus skystu mokslo šydu. Amerikiečių didžiumos etnocentriškumas neprisileidžia, pavyzdžiui, minties, kad kaimyninės Kanados švietimo sąranga yra teisingesnė bei lygesnė, nes ten piliečiai moka tik vienus švietimo mokesčius, o pasirinkti gali bet kokią mokyklą.

Amerikiečių didžiumos tiesos mitas neretai yra paremtas vien skaičių gausos sentimentu. Amerikiečiui kažkaip aišku, kad ir mažosios valstybės yra kaltos (ypač Pietų Amerikoje, o dabar Jugoslavijoje), nes kivirčijasi ir kelia tarpusavio karus, kai iš tikrųjų juk didžiosios valstybės (Sovietų Sąjunga, Vokietija ir kt.) nusiaubia kraštus pasauliniais karais. Juk naivi amerikiečių prez. F. D. Roosevelt'o politika sugrąžino vergiją Europon, o jos likučiai ir mūsų paliktoje tėvynėje tebegresia svetimos kariuomenės sauvale.

Paskutiniuoju laiku kai kurios aukštosios mokyklos bando bene didžiausią švietimo išdaigą Amerikoje. Jos meta visą Vakarų kultūrą į šiukšlyną, nes ji esanti sukurta diskriminacinės baltųjų rasės. Į jos vietą brukamas vadinamasis pliuralizmas, t.y. kitų rasių, homoseksualų ir moterų feminišių sukurti pakaitalai. Šis sąjūdis susietas su ,,politinio teisingumo'' (Political correctness) etikete.

Nešališkumas

Savo kolegų tarpe užtikau tik vieną sociologą, kuris prisipažino esąs šališkas kultūrinėj potekstėj. Didžioji to priežastis yra etnocentriškumas, t.y. tikėjimas, kad sava šeima, grupė, kategorija, tauta ir pan. yra pranašesnė bei tiesesnė už kitas. Tai yra kaina, kurią kiekvienas sambūrio narys privalo sumokėti, kad pateisintų savo sąmoningą ar nesąmoningą ryšį su kitais žmonėmis ir netaptų atsiskyrėliu. Amerikiečiuose, kaip ir kitų valstybių žmonėse, tas etnocentriškumas retai kam nusileidžia.

Ne vienas mano studentas, lankęs Europą ir apie tai kalbėdamas, rankos delną nuleidžia ligi juosmens, tuo parodydamas neva žemą europiečių kultūros lygį. Materialios pragyvenimo gėrybės yra pagrindinis rodiklis, kuriuo amerikiečiai matuoja ir svetimuosius. Savo ruožtu kitataučiai tame rodiklyje pasigenda ryškesnių nematerialios kultūros apraiškų bei amerikiečių nutylimų nusikaltimų, šeimos irimo bei visuomeninės anemijos duomenų, kuriais amerikiečiai ypatingai pasižymi. O kai arogantiškas amerikietis svetur bando elgtis kaip savo namuose ar savo gatvėje, dažnai nusipelno to ,,bjauriojo amerikiečio (Ugly American) titulą.

Ieškodamas pusiausvyros, atsargiai priešpastatydavau ,,naujojo pasaulio'' — amerikiečių ir ,,senojo pasaulio'' — europiečių (įskaitant ir lietuvius) kultūros pavidalus. Pirmieji ypatingai vertina ekonomistą, darbą, praktiškumą, kitimą, civilizaciją, racionalumą, laisvę, individą, lygybę, humaniškumą, materi-

ją (pagal R. W. Williams); antrieji — inteligentą, kūrybą, abstraktiškumą, pastovumą, kultūrą (dvasine prasme), tradiciškumą, tvarką, bendruomenę, hierarchiją, geraširdiškumą ir dvasią. Ironija palydėdavau dažną kraštutinumą. Ir vis dėlto, matyt, neišlikau neutralus, nes ta proga viena studentė auditorijoje viešai atsiliepė, kad jinai, jei nebūtų amerikietė, norėtų būti lietuvaite... (Nežinau, kas jai paliko tokį įspūdį: ar šeimos potekstėje paliesta lietuvaičių rūtų vainikėlio tradicinė simbolika, ar tautosakos potekstėje išnirusi Eglė, žalčių karalienė, ar gal partizanų kovų ryšininkė...)

Daugiausia vargo turėjau su nešališka tiesa, kai dėsčiau uždarų ir atvirų visuomenių santvarkas. Mano patirtis totalitarinėse okupacijose mane padarė kone raupsuotoju demokratinėje Amerikoje. Čia pagal aptartį kiekvienas žmogus su priešdėliu „anti" turįs būti šališkas. Aš gi iš tikrųjų buvau ir antinacistas ir antikomunistas.

Prisipažįstu, kad išeivijoje buvau pasiryžęs vykdyti savo misiją — pasergėti mano adoptuotą kraštą nuo totalitarinio teroro, smurto, blogio. Buvau atsargus. Vieno komunizmo nesmerkiau, o jį pristačiau drauge su jo reputaciją praradusiu dvyniu — nacizmu, nors plačiau susitelkiau prie gyvos komunistų grėsmės, mažiau prie žlugusio nacistų siautėjimo. Dėl tikro ar tariamo objektyvumo būtinai turėjau surasti bei pabrėžti bent porą komunizmo teigiamybių, kad klausytojai manimi patikėtų, tad kalbėdavau apie tariamai nemokamą gydymą bei mokslą.

Didelė ar didžioji amerikiečių dalis tuo metu buvo tapusi liberalų bei žiniasklaidos (media) aukomis. Pabėgėliai antikomunistai paprastai buvo laikomi įtartinais: gal jie bėgo nuo užsitarnautos bausmės, ir pan. Net ir dabar dalis liberalų vargiai atsikrato savo jaunystės flirto su marksizmu bei sovietizmu. Jiems vis dar savaime aišku, kad kairė yra mažesnis blogis nei dešinė. Tad nenuostabu, kad mano kolega istorikas man į akis tėškė, jog aš negaliu būti objektyvus, nes esu gimęs Rytų Europoje.

Amerikiečių tiesos tyrimo bei pažinimo metodas, reikalaujantis už ir prieš duomenų pusiausvyros, ilgai neleido suprasti totalitarinės tikrovės. Kai sovietiniai šaltiniai paprastai pilni netiesos bei melo kone ligi šimto procentų, tai nors ir maža jų dalis, pavartota moksliniame darbe, daro jį kreivu bei neįmanomu. Todėl reikėjo klausytojus konkrečiais duomenimis įtikinti, kad mano žinojimo šališkumas yra mažesnis nei amerikiečių nežinojimo šališkumas.

Pragmatiškumas

Karjeriškumas, oportuniškumas, pragmatiškumas yra labai artimos sąvokos. Amerikiečiai karjeriškumą laiko teigiama savybe — profesiniu bei tarnybiniu iškilimu, kuris nukrypsta į pragmatiškumą, praktiškumą, sau naudos ieškojimą, susi-

jusį su vadinama kova už būvį. Sovietinę okupaciją pergyvenęs asmuo, aišku, giliausiai žino iš patirties, kad ten toji kova savo brutalumu neturėjo sau lygių. Bet mane stulbino ir tebestebina ne vieno amerikiečio kolegos nuožmi kova už būvį krašte, kur yra gausybė normalių progų, nevartojant neetiškų priemonių, iškilti.

Tiesa, ir nepriklausomoje Lietuvoje būta išimtinų atvejų, kai žmonės iškildavo, kaip sakoma, per bendradarbių lavonus. Bet Amerikoje, net ir katalikių vienuolių vedamoje kolegijoje, tokie atvejai ne išimtys. O ką jau bekalbėti apie valstybines mokslo institucijas. Štai kodėl pora kolegų iš valstybinių mokyklų grįžo į mūsų kolegiją. Jų alga gal net trečdaliu sumažėjo, bet ir jų nervai atsileido.

Pragmatiškumas daugiau nei kur kitur yra, sakyčiau, įaugęs į amerikiečių kraują ir patapęs ypatingu jų tautinio charakterio bruožu. Amerikietis nuolat kopia aukštyn, kad pasiektų viršūnę. O pati viršūnė matuojama ekonominiu atpildu, dėl kurio visi varžosi. Tikslas pasiekti viršūnę yra visų priimtas ir bent teoriškai visiems atviras, o problemą sukelia priemonės tam pasiekti. Kai tikslas yra idealizuojamai masinantis, mažiau pasiruošę siekėjai griebiasi net nelegalių priemonių. Kita vertus, varžovas, nepasiekęs viršūnės, jaučiasi esąs nevykėlis ir gali gauti nervų priepuolį ar pasiduoti depresijai, kaip rodo Karen Hornay studijos.

Čia esminis skirtumas tarp amerikiečių ir europiečių yra viršūnės sąvoka. Amerikiečiuose ji yra ekonominė retenybė, matuojama rekordine uždarbio suma, kai europiečiuose yra daug viršūnių įvairiose srityse bei plotmėse su ryškiom skirtybėm ar niuansais, kas ne vienam, bet daugeliui teikia profesinę reputaciją bei pasitenkinimą, nebūtinai susietą su piniginiu atpildu.

Baigdamas turiu pareikšti, kad čia nagrinėti amerikiečių kultūros pavidalai, kurie man rūpėjo, nepretenduoja būti išsamūs. Už temos rėmų lieka autoritetiškumas, klerikališkumas, politika, menas ir kt. Jei kam atrodytų, kad šiame straipsnelyje amerikiečių kultūra buvo nuvertinta bei pažeminta, tai gal todėl, kad mano tema turėjo rinktis tik kritiškas prisitaikymo sritis. Kita vertus, prisipažįstu, kad man, praradusiam savo tėvynę, JAV yra pakankamai geras pabėgėlio prieglobstis.

Esu JAV pilietis, tad, oficialia krašto galvosena, esu amerikietis, o sociologiškai tariant, pirmosios kartos amerikietis, bet jausena tebesu lietuvis, gimęs Laučiūniškių kaime. Tas pats, kuris pats ir kurio artimiausi giminės buvo patekę į nacistų ar komunistų kalėjimus bei sibirus. Tikiuosi toksai ir mirti, kad neapvilčiau Lietuvos rezistencijos aukų ir ypač tų, kurios dainuodamos ir giedodamos žuvo Kruvinąjį sekmadienį.

1992 m. LFB studijų savaitėje, Dainavoje, skaitytos paskaitos mintys.

ŽVILGSNIS Į POLITINĘ IR EKONOMINĘ LIETUVOS TRANSFORMACIJĄ

JONAS PABEDINSKAS

Kalbant apie dabar Lietuvoje vykstančią politinę transformaciją reikia pastebėti, kad ji kažkaip nesisuka į kultūringos politikos pusę, o ideologiškai darosi vis miglotesnė. Pripažįstant, kad nemažas skaičius Lietuvos politinių veikėjų, ypač dešiniojo sparno, parodė didelį pasiaukojimą ir užsiangažavimą ginti tautinius interesus, vis dėlto iškyla gilus rūpestis, kad tuo kartais perdėtu užsiangažavimu buvo prieita iki tokio taško, jog nebeliko užtektinai energijos, iniciatyvos ar dėmesio kitiems, labai svarbiems krašto reikalams. Ir tai sulėtino reikiamą transformaciją tiek politiniame, tiek kultūriniame ir ekonominiame gyvenime. Demokratėjimas, tiesa, vyko ir vyksta nuo pat išsilaisvinimo. Tačiau dažnai dar neišnaudojami pagrindiniai demokratijos aspektai. Pvz., neseniai kai kurie parlamentarai prie Aukščiausiosios Tarybos rūmų buvo gerokai apstumdyti, bet specialiai sargybai, kurios uždavinys yra ginti rūmus, atrodo, tas pastato saugojimas ir terūpėjo. Simboliškai galėtume pasakyti: tautiškai nusiteikus, buvo ginamas parlamento pastatas, bet nebuvo užtektinai kreipta dėmesio, kad tame pastate vyktų demokratiškas procesas, kuriam galutinai tas pastatas juk ir turėjo tarnauti, kad jame netrukdomai galėtų vystytis tautos demokratiška veikla.

Praeitų metų rudenį, tuoj po nepasisekusio Kremliaus pučo, kažkaip buvo prarasta puiki proga tautai susikonsoliduoti ir, prof. V. Landsbergiui vadovaujant, suglausti gretas. Tuo metu, kai buvę komunistai viešai gėdinosi savo praeities, buvo galimybė pozityvioms frakcijoms ir dešiniesiems tarp savęs susikalbėti. Deja, taip neįvyko. Prof. Landsbergis, gerai vadovavęs užsienio politikai, gal neturėjo laiko rūpintis ir vidaus politikos reikalais.

Kai kurie triukšmingesni dešiniosios pusės veikėjai vidaus politikoje pasišovė akcentuoti „patriotinių" sluoksnių toną, kuris išaukė nesutarimus ir net suskilimus Aukščiausiosios Tarybos ir vyriausybės institucijose.

Daugelis išeivijoje simpatizuoja Lietuvos dešiniųjų sparno žmonėms, kurių veikla, pastangos ir konfrontacija prieš sovietus buvo heroiška. Būtų norima matyti jų pasisekimą ir politikoje. Tačiau dabar kažkodėl jiems nesiseka pasireikšti valstybės politiniame gyvenime. Kokios priežastys? Gal dėlto, kad dešiniojo sparno žmonės dažnai neranda reikalo kartu dirbti ir tartis su kitokių pažiūrų žmonėmis, gal jie per daug koncentruojasi į galimus pavojus krašto nepriklausomybei, nepašvęsdami pastangų vidinėms problemoms spręsti, o gal, atrodo, net nenori klausyti pastabų bei patarimų, nors ir ateinančių iš jiems pritariančių žmonių.

Artėjantys šio rudens rinkimai reikalautų geros priešrinkiminės kampanijos, geros programos pateikimo ir geros taktikos. Padarytos klaidos, ar jos būtų dešiniųjų, ar kairiųjų, ar centristų aiškiai atsilieps Lietuvos ateičiai.

* * *

Pažvelkime dabar į ekonominę Lietuvos transformaciją. Teko pastebėti, kad daugelis įvairių pasaulėžiūrų Lietuvos intelektualų ieško būdų buvusią sovietinę sistemą pakeisti į vakarietišką ir paveikti vyriausybę, kad tos reformos galimai greičiau būtų įgyvendintos. Turbūt ir tautos dauguma norėtų matyti Lietuvą, bent ekonomiškai, kaip vakarietiško stiliaus kraštą. Kultūrinėje ir politinėje plotmėje yra daugiau nesutarimo: pasigirsta balsų, ypač iš dvasiškijos, kad Vakarai nieko gero mūsų tautai neduos, o tik supažindins ją su nemoraliais papročiais.

Užtat ekonomikoje randame daugiau sutarimo: kalbama apie rinkos ekonomiką, privatizaciją, investicijas, infliacijos apvaldymą, pasaulinių bankų paskolas ir t.t. Tačiau tai tik teorijoje. Nors ir sutariant dėl bendrųjų gairių, ši ekonominė transformacija labai sunkiai vyksta, ypač persitvarkymas iš komandinės administracijos į privačios iniciatyvos ekonomiką. Vis dar yra noras valdyti ekonomiką per politinę įtaką, darant finansinius ar prekybinius sprendimus per politines institucijas, konkrečiai per parlamentą bei vyriausybę, o ateity gal tai vyks per profsąjungas, sindikatus ar politinių partijų vadovybes. Panašus krašto ūkio supolitinimas jau daugelį dešimtmečių yra matomas dar kai kuriose Pietų Amerikos valstybėse, kur dirbama, sudaromi kontraktai ir įmonės valdomos ne pagal sugebėjimą, o pagal politinių ryšių stiprumą su valdomaisiais sluoksniais.

Pirmoji dr. Prunskienės vyriausybė, nors ir kalbėdama apie privatizaciją ir remdama privataus verslo idėjas, neparodė užtektinai ryžto atpalaiduoti fabrikus bei įmones nuo tamprios ministerijų priežiūros.

Viskas ėjo toliau pagal senąjį stilių. Vagnoriaus vadovavimo metu buvo iškelta baimė, kad privatizavimas praturtinsiąs buvusios nomenklatūros žmones valstybės sąskaiton. Atrodo, kad dėl šios baimės pramonėje ir finansuose nebuvo suvaržymų ir toliau atsisakyta. Kalbos apie ekonomikos laisvę ir pasiliko vien tik kalbomis. Praktiškai senoji sistema tebeveikė.

Tačiau reikia atsiminti, kad be gilios transformacijos iš pačios apačios, atpalaiduojant pramonę ir prekybą nuo valstybinės biurokratijos, neįmanoma ir krašto ūkio reforma. Krašto ūkio tvarkymas virsta tik mokesčių surinkimu ir gautų pajamų paskirstymu pagal valdžios nuožiūrą. Ir taip gaunasi stagnacija. Kadangi normalios prekybos valstybė savo įstatymais ne tik neskatina, bet dažnai trugdo, tai pradeda įsigalėti spekuliacija. Atrodo, kad Lietuvoje neapsimoka būti gudriam ir sunkiai dirbti, neapsimoka ir fabrikų vadovams parodyti per daug iniciatyvos, nes juk lengva padaryti klaidų, apsirikti savo sprendimuose. O algos gi vistiek išmokamos ir be iniciatyvos. Jei dar prieš porą metų buvo noro ir ryžto imtis ką nors performuoti, tai dabar, kietiems varžtams dar vis tebegaliojant, entuziazmas ėmė blėsti. Tad prekybos srityje dabar prasimuša buvę nomenklatūros kombinatoriai ir įvairūs spekuliantai.

Įsigalint biurokratijai su visokiomis inspekcijomis, mokesčiais ir draudimais, pasirodė ir jos ,,pusseserė'' korupcija. Tuo tarpu korupcija dar liesa — muitininkų ar policininkų papirkinėjimai, miestų tarnautojų leidimų ,,nusipirkimai'' ir panašūs kyšiai. Tačiau ateis galimybės tokioje supolitintoje ekonomikoje ir labiau nešvariai pasipelnyti. Bus siūlomos šimtų milijonų dolerių paskolos Lietuvai, už kurias tarpininkautojai ims pinigus; statomi valdžios projektai — ir prie jų tarpininkai sugebės prieiti; reikės vyriausybės patvirtinimų, kur vėl kils pagunda valdžios žmogui už tai ką nors gauti. Buvęs premjeras Vagnorius neseniai tokį korupcijos įsigalėjimą pripažino kaip vieną iš didžiųjų Lietuvos problemų ateity.

Neseniai *Lithuanian Weekly* išspausdino Amerikos lietuvaitės Nijolės Arbaitės, šiuo metu dirbančios Lietuvoje, straipsnį ,,Where are Lithuania's investors?'' Ten ji teigia, kad 1991 metais užsienio piliečiai, neskaitant amerikiečių ir norvegų, kilusių iš buvusių komunistinių kraštų, į įvairias Lietuvos įmones, įstaigas ar verslus investavo apie 156 mil. rublių. Šiandieniniu kursu tai būtų tik apie vieną mil. dolerių. Dėl tokio menkai nereikšmingo investavimo nėra ko stebėtis, nes pagal to paties straipsnio informaciją, aiškiai matoma nepaprasta užsieniečių diskriminacija. Užsienio investitoriams buvo ir tebėra taikomas skirtingas dolerio-rublio kursas: 1991 m. pradžioje kiekvienas investuotas doleris buvo lygus tik dviem rubliams, t.y. 50 kartų mažiau negu laisvojoje rinkoje. Net ir dabar šis santykis yra

leidžiamas santykių, kuriuo 1 dol. lygus 35 rubliams, t.y. bent 5 kartus mažiau negu rinkoje. Aiškinama, kad kai kurie investavimo objektai buvę labai žemai rubliais įkainoti, bet nebuvo galvota, kad investavimas nereiškia vien tik pastatų ar įmonių pirkimo, bet reikalauja ir papildomų gamybos tobulinimo išlaidų.

Pagrindinė tokios ekonomikos stagnacijos priežastis yra, angliškai tariant, ,,Lack of effective execution'' — stoka efektyvaus veiksmo. Kaip futbolo komandoje neužtenka ant popieriaus paruošti kad ir geriausią strategiją bei taktiką, — jei niekas nemokės valdyti kamuolio ir prasiveržti į vartus, — bus tuščias lakstymas po aikštę be rezultatų.

Atrodo, kad valdžios sluoksniuose to nėra matoma arba ir nenorima matyti. Matoma daug įvairių raštų, įstatymų, važinėjimo, ,,ukazų'', draudimų, skatinimų, bet nei pramonės, nei kituose ūkio sektoriuose dar nepradedama efektingai dirbti. Privatizacija iki šiol dar nedavė pakankamo akstino, įmonių vadovai vis dar neturi laisvės bei iniciatyvos pradėti sunkų bet būtinai reikalingą ekonominės transformacijos darbą.

Kaip ir vidaus politikoje, taip ir ekonomikoje buvo prarastas tas svarbus transformacijos momentas. Šalia teisingai skiriamo dėmesio Lietuvos valstybės apsaugos politikai, vis dėlto reikėjo labiau rūpintis ir ekonominiais kasdienybės reikalais. Žmonėse atsiranda nevilties psichozė, o tebeegzistuojanti pramonėje senoji komandinė sistema nesugeba ir negali sugebėti pramonės vystymo išjudinti. Geros valios pramonės vadovai dažnai nuleidžia rankas ir pasiduoda biurokratų valiai, o vikresnieji nomenklatūrininkai naudojasi tokia padėtimi, visais būdais stengiasi perimti turtą ir įsitvirtinti ateities Lietuvos ekonomikoje.

Tačiau tikime, kad tauta, rinkdama naująjį seimą, tinkamai atkreips dėmesį į tokius kandidatus ir partijas, kurie turės aiškesnes ir efektingesnes krašto tvarkymosi programas, kad pastebės, kas iš dabartinių atstovų dirbo išmintingai, ir nevykėlius pakeis naujais žmonėmis. Atpalaidavęs valstybę nuo komandinės struktūros, seimas gali duoti krašto ekonomikai užtektinai laisvas rankas, kad ji pradėtų kuo greičiausiai iš apačios transformuotis ir gelbėti tautą iš skurdo.

BRONIUS KRIVICKAS

DU SONETAI

* * *

O audra, kuri, užpuolus girią,
Ąžuolus rambius kvapu sutraiškai,
Ir viršūnėm išdidžiom miškai
Šlauko purvą prieš tave nusvirę,

Šaukdamas tave kovon mirtinėn,
Melsvame žėrėjime žaibų
Geležiniais pirštais įkimbu
Tau mirtim alsuojančion krūtinėn:

Žerk į veidą savo žaibo lietų,
Smok kamienais ąžuolų gruoblėtų,
Sviedžiamų ant žemės nusiaubtos, —

Neatleisiu rankų atkakliųjų,
Kol krūtinėj, plakęs griausmo kūju,
Tavo pulsas mušti nenustos.

1951

* * *

Tegu krenta mum likimo kirčiai!
Nepabūkim šios baisios kovos
Ir tiesos ir Dievo vėliavos
Nepaleiskim ligi savo mirčiai.

Daugel brolių seserų jau krito,
Kad ji būtų amžinai skaisti.
Juos atminkim. Ir visad tvirti
Būkime lyg tie kalnai granito.

Glauskime jos šilką prie krūtinės
Ir lig pat minutės paskutinės
Neškim ją siūbuojančia žeme

Ir žinokim, kad kovoj mum kritus
Ją paims ir neš lig galo kitas,
Kol iškils ji bokšte aukštame.

40 METŲ NUO BRONIAUS KRIVICKO ŽUVIMO

ČESLOVAS GRINCEVIČIUS

Prisimenant anuos sunkius, kruvinus metus, kai po Antrojo pasaulinio karo už Lietuvos laisvę į miškus kovoti išėjo drąsiausieji mūsų vyrai, paskutiniais laikais buvo minimas ir jaunas intelektualas, rašytojas, mokytojas Bronius Krivickas. Ir jis žuvo. *Lietuvių enciklopedija* spėjamai jo mirties datą pažymėjo 1945 metus. Žuvimo aplinkybės ilgai nebuvo žinomos. Dabar, kada pasidarė prieinami ir kai kurie bolševikinio saugumo archyvai, daugiau sužinome ir apie Bronių Krivicką.

Poetas literatas Eugenijus Matuzevičius mus informuoja, kad jo draugas Virginijus Gasiliūnas, literatas ir literatūros tyrinėtojas, vienas iš literatūros žurnalo *Sietyno* leidėjų, buvusiame sovietinio saugumo archyve atrastoje partizanų likvidavimo ir sunaikinimo byloje užtiko svarbios medžiagos ir apie Bronių Krivicką, jo žuvimo aplinkybes. Jis žuvo **1952 metų rugsėjo 21 dieną.** Vadinasi šį rudenį sueina 40 metų. Žuvo Raguvos, Panevėžio apskrities 17-tam miško kvartale, slėptuvėje-bunkery kartu su kovos draugu literatu Blinkevičium. Žuvo susisprogdindami, kai nebuvo vilties išsivaduoti, o gyvi nenorėjo pasiduoti. Saugumo buvo įsakyta juos gyvus paimti.

Tam miške buvo Šiaurės rytų srities partizanų kultūrinis-ideologinis štabas. Ten buvo leidžiama tos srities partizaninė spauda, įvairūs atsišaukimai, informaciniai lapeliai. Slėptuvėj gyvendamas Bronius laiką sunaudojo produktyviai: rašė eilėraščius, straipsnius, į lietuvių kalbą vertė svetimų tautų poetų kūrybą.

Slėptuvę bolševikams nurodė ir visą Šiaurės rytų partizanų sritį išdavė vienas buvusių tos srities vadų Jonas Kmitas, buvęs Lietuvos karininkas. Jo partizaniniai slapyvardžiai buvo ,,Žalgiris'' ir ,,Aukštaitis''. 1952 metais rugpjūčio mėnesį saugumo agentams pavyko prie jo prieiti, įvilioti į slaptą svarbaus susitikimo vietą ir, aišku, po visokių grasinimų užverbuoti. Žmogus neatlaikė.

Partizanų sunaikinimui saugumas sutraukė apie tūkstantį kareivių: 600 apsupo mišką, o 400 ,,šukavo''. Bunkery rado dvi rašomąsias mašinėles, rotatorių, šautuvą-automatą, du pistoletus, apie 200 šovinių ir popieriaus atsargas. Apie tolimesnį Krivicko ir jo drau-

Bičiuliški ,,Šatrijos'' literatai 1942 m. Vilniuje. viršuj, iš k. — Eugenijus Matuzevičius, Bronius Krivickas; apačioj — Paulius Jurkus, Kazys Bradūnas, Mamertas Indriliūnas ir Vytautas Mačernis.

go palaikų kelią nieko nežinoma, tik spėjama, kad jie galėjo būti užkasti Troškūnų apylinkėje. Su šia rugsėjo 21 data baigėsi ir centralizuota Siaurės rytų partizanų veikla. Liko tik paskiri didesni ar mažesni pasipriešinimo vienetai.

Bronius Krivickas buvo gimęs 1919 metais netoli Suosto bažnytkaimio, Nemunėlio Radviliškio valsčiaus, Biržų apskrity. 1938 baigė Biržų gimnaziją ir tų metų rudenį įstojo į Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-filosofijos fakultetą. Pasirinko studijuoti literatūrą. Priklausė Studentų ateitininkų meno draugijai ,,Šatrijai''. Redagavo *Ateitį*, padėjo redaguoti *Studentų dienas*, bendradarbiavo *Naujojoj romuvoj*, *XX amžiuj*, vokiečių okupacijos metais literatūriniam žurnale *Kūryboj*, pogrindžio *Į Laisvę* ir kitur. Parašė kelis brandžius literatūrinius nagrinėjimus, ypač apie Jono Kuosos-Aleksandriškio (Aisčio) poeziją, rašė ir beletristinių kūrinių, o rankraštų paliko draminį veikalą ,,Pušis ant kalno''. Poezijoj ir novelėse buvo simbolistu, o draminėj kūryboj daugiau linkęs į psichologinį realizmą.

Kai karo metu VDU Teologijos-filosofijos fakultetas buvo uždarytas, o Humanitarinių mokslų fakultetas perkeltas į Vilnių, ten susidarė stiprus jaunų literatų būrys. Oficialiai visos korporacijos buvo uždarytos, bet neoficialiai

susibūrę apie ,,Šatriją'', išvystė gražią literatūrinę veiklą. Vincas Mykolaitis-Putinas išsitarė, kad tokių daug žadančių Lietuvai grožinės literatūros kūrėjų ir literatūros mokslo žmonių jis jau seniai laukė. Tam būry buvo ir Bronius. Kiti jo draugai bendraminčiai — Mamertas Indriliūnas (taip pat žuvęs partizano mirtimi), Gediminas Jakimavičius (Jokimaitis), vėliau Sibiro kankinys (miręs), Pranė Aukštikalnytė (mirusi), Vytautas Mačernis (tragiškai žuvęs karui baigiantis), Kazys Umbrasas (miręs), Kazys Bradūnas, Alfonsas Nyka Niliūnas, Eugenijus Matuzevičius, Paulius Jurkus, Antanas Strabulis, dar kiti. Graži būtų buvusi mūsų Lietuva, jeigu tie akademikai nebūtų tapę okupacijų aukomis, jeigu būtų galėję dirbti ir gyventi pagal savo pašaukimą.

Daug žuvo už Lietuvos laisvę. Jų vardai išliks visų lietuvių širdyse, pasakojimai, istorijos, legendos bus kartojamos iš kartos į kartą. Mums ypač skaudu prisiminti tuos brolius, su kuriais kadaise varstėme universitetų duris, svajojom apie gražesnį rytojų. Amžinos atminties Bronius Krivickas buvo iš tų pačių šviesiausių.

APIE SVETIMAS ARMIJAS

Tęsinys iš 52 psl.

kad ji atsisako imperinių tikslų, ji turi demilitarizuoti ir padaryti neutralią visą šią sritį. Karaliaučiaus sritis — tai dar išlikusi praėjusio karo niekieno žemė, kurios likimas turėjo būti sprendžiamas Taikos konferencijoje, bet jos iki šiol dar nebuvo. O Maskva aiškiai susirūpinusi: kaip ji galės su savo kariuomene Karaliaučiuje susisiekti, jei Lietuva bus laisva.

Dabar yra proga Jelcinui. Jei Jelcinas nori parodyti Amerikai ir kitoms valstybėms taikingą ir demokratinę savo valią, atsisakyti imperialistinių užmačių ir busimos Rusijos grėsmės Vakarams, jis turi perleisti Karaliaučiaus sritį Jungtinių Tautų globai ir padaryti ją neutralia.

Deja, šitos geros valios ir intencijų Jelcinas nerodo. Metas viso pasaulio laisvose šalyse pradėti akciją; Karaliaučiaus žemės turi būti demilitarizuotos, visos ten esančios karinės bazės turi būti panaikintos. Tai pagrindinė ateities taikos ir demokratijos garantija.

Lietuva yra vienintelė istoriškai teisėta Karaliaučiaus žemių paveldėtoja. Reikia stebėtis, kad lietuviai dažnai baiminasi šiuo klausimu pasisakyti.

AR SUMOKĖJOTE PRENUMERATĄ UŽ *Į LAISVĘ* ŽURNALĄ? AR ATSIUNTĖTE SAVO AUKĄ?

PRAEITIES ŠAUKSMAS

Mūsų tauta nuėjo ilgų ir nuožmių kovų už savo laisvę kelią. Nesykį istorijos vingiuose iškildavo dilema — būti ar žūti. Laisvos ir lygiateisės Europos tautos statusą pelnėme ne gyventojų gausumu, ne karine galia, ne kitų malone, o tik dvasios stiprybe, kuri atsiskleidė per kalbą, kultūros tradicijas, tikybą ir per sunkiausių gyvenimo sąlygų išugdytą tautinio išlikimo instinktą.

Pakilę iš priespaudos į dvasinį ir tautinį atgimimą, atkurdami savo valstybę, jaučiame kiekvienoje Lietuvos kertelėje ilgaamžio gniuždymo pėdsakus, girdime netolimos praeities šauksmą, primenantį, kas mes esame ir kuo privalome būti. Išsigimtume dvasiškai ir išduotume tautą, jeigu neprisimintume partizanų kapų, Gestapo ir KGB rūsių, neįsiklausytume į kalėjimų bei konclagerių aukų balsus, neišgirstume jų arba nuslopintume juos lozungine euforija, pasiduotume asmeninio valdžios troškimo ir karjerizmo aistroms.

Tas šauksmas mus pasiekia per rezistentų literatūrą, kuri savo įvairove bei gausumu, dvasiniu gilumu, skausmingumu turbūt neturi sau lygios Europoje. Šią literatūrą stiprino tautos kančios, priešinimasis fiziniam ir dvasiniam prievartavimui, pažemintųjų tylėjimas. Ji mus brandina, ugdo, įpareigojančiai įspėja, o ateities kartoms yra nesenkantis tautos išlikimo kovų istorijos šaltinis.

Į laisvę fondo lietuviškai kultūrai ugdyti filialo rezistencinio paveldo komisiją, rinkdama bei kaupdama partizanų dokumentus, spausdintus ir rankraštinius tekstus (laikraštėlius, atsišaukimus, dienoraščius, eilėraščius), piešinius, itin rūpindamasi politinių kalinių bei tremtinių atsiminimais, nusikalstamą KGB ir Gestapo veiklą atskleidžiančia dokumentika, disidentų spaudiniais, pogrindžio kultūros veikėjų kūryba, etnografine medžiaga, siekia ne tik išsaugoti tuos praeities lobius. Ji rengia parodas, stengiasi kuo plačiau paskleisti visuomenėje lankstinukus ir kitokius leidinius, kad jie būtų prieinami Lietuvos skaitytojams ir išeivijai.

Dirbame negailėdami laiko ir jėgų, neieškodami naudos, tačiau vien savojo filialo lėšomis, be rėmėjų aukų neišsiverstume. Mes esame dėkingi visiems, kurie remia mus, sudarydami palankias sąlygas visuomeninei, politinei ir kultūrinei veiklai Lietuvoje išplėsti.

Liudas Dambrauskas,
Į laisvę fondo filialo Lietuvoje
Rezistencinio paveldo komisija

IŠ PRAEITIES ŠAUKSMO IŠKYLA PILNUTINĖ DEMOKRATIJA

JUOZAS BAUŽYS

Mėlyni plakatai mieste ir priemiesčiuose kvietė vilniečius dalyvauti Į laisvę fondo studijų savaitės atidaryme Vilniuje ir tolimesnėje programoje Nidoje. Tai buvo šį pavasarį, kai Į laisvę fondo Lietuvos filialo rūpesčiu buvo surengta pirmoji studijų savaitė, skirta temai: **Pilnutinė demokratija: idėjos, realijos ir perspektyvos.**

Atidaromasis pilnaties posėdis įvyko gegužės 11, pirmadienio rytą, Vilniaus Menininkų rūmuose. Rinkosi vilniečiai, kauniečiai, o taippat į šią savaitę atvykęs nemažas būrys bičiulių ir svečių iš JAV ir kitų kraštų, susitiko seni draugai po beveik pusės amžiaus nesimatymo. Buvo gražu ir prasminga, kad ten pat buvo paruošta ir speciali paroda **„Praeities šauksmas"**. Tai buvo kruopščiai ir rūpestingai surinkti, išdėstyti bei iškabinti įvairūs partizanų dokumentai, spaudiniai, piešiniai, pogrindžio kūryba, politinių kalinių bei tremtinių atsiminimai ir kt. Ši paroda — tai didelis nuopelnas ir darbas Į laisvę fondo Lietuvoje Rezistencinio paveldo komisijos, vadovaujamos Liudo Damb-

Pirmoji Į laisvę fondo lietuviškų studijų savaitė Lietuvoje

rausko ir Mindaugo Bloznelio.

Baltojoje Menininkų rūmų salėje, dalyvaujant Aukščiausios Tarybos pirmininkui prof. Vytautui Landsbergiui ir arti 300 dalyvių, taip pat spaudos, radijo ir TV reporterių, įžangine kalba savaitės studijas pradėjo ĮLF Lietuvos filialo tarybos pirm. **Vidmantas Valiušaitis.**

AT pirmininkas **Vytautas Landsbergis** sveikino susirinkusius, sakydamas, kad ,,esame visi savo namuose, — ne svečiai'', ir džiaugėsi, kad ,,išeivijoje iš jos nepaprasto tikėjimo, jog Lietuva prisikels, ir susidarė tas Pilnutinės demokratijos projektas — kokia turėtų būti mūsų valstybė''. Jo nuomone, daugelį ,,Į pilnutinę demokratiją'' leidinėlyje siūlomų minčių galima ir reikalinga pritaikyti dabarties Lietuvoje, todėl ragino studijų savaitės dalyvius rimtai svarstyti tuos klausimus, kurie padėtų Lietuvai išeiti į demokratijos kelią. **Dr. Kazys Ambrozaitis,** Į laisvę fondo JAV valdybos pirmininkas, džiaugėsi, kad grįžtame Lietuvon per tiesiamą kultūrinį ir demokratinį tiltą.

Dr. Adolfas Damušis paryškino

Bendra ĮLF studijų savaitės dalyvių nuotrauka Nidoje 1992.V.14. Nuotr. A. Sutkaus.

Partizanas Klemensas Širvys — Sakalas, prilaikomas Algirdo Stepaičio, tarė keletą žodžių ĮLF savaitės atidaromajame posėdy, Vilniuje, Menininkų rūmuose. Kairėje dr. Damušis ir V. Valiušaitis. Nuotr. J. Baužio.

pilnutinės demokratijos mintis, pabrėždamas, kad demokratija yra pačios tautos valia. **Vincas Natkevičius** kalbėjo apie kultūrinę autonomiją. **Mindaugas Bloznelis,** LKMA sekretorius, kėlė mintį ir siūlė imtis didesnių pastangų atgaivinti tautą dvasiškai bei atstatyti krikščioniškųjų vertybių hierarchiją. AT atstovas **Valdemaras Katkus** nagrinėjo užsienio valstybių įtaką Lietuvos vidaus politikai. **Dr. Kęstutis Girnius** referavo apie pilnutinės demokratijos pritaikymo galimybes valstybiniame gyvenime. **Kun. dr. Vytautas Kazlauskas** palietė labai šiuo metu svarbią temą — politikos dvasingumą. Politikoje nebesivadovaujama morale, ji yra pasidariusi kažkaip nešvari. Padoresni žmonės verčiami eiti į kompromisus su savo sąžine arba pasitraukti iš politinio gyvenimo. Iš tiesų, politika neturėtų tapti aukščiausia vertybe ar tikslu. Ji turi būti palenkta tarnauti žmonių gerovei, todėl reikia daugiau taikos, teisingumo, laisvės ir meilės tarpusavio santykiuose, ko dabar mūsų Lietuvoje dažnai dar trūksta.

Devyni kalbėtojai šioje atidaromoje sesijoje, užtrukusioje daugiau kaip 4 val., atrodo, buvo per daug, ypač, kad kai kurių mintys kartojosi. Gerai, kad žmonės Lietuvoje yra kantresni. Posėdžiui pirmininkavo **Liudas Dambrauskas, Algis Raulinaitis** ir **dr. Kazys Ambrozaitis.** Posėdžio metu plojimais ir atsistojimu buvo pagerbtas laisvės kovų partizanas **Klemensas Širvys — Sakalas,** Lukšos-Daumanto bend-

Vilniaus Menininkų rūmuose 1992.V.11 „Į laisvę" red. Juozas Baužys sveikinasi su AT pirm. Vytautu Landsbergiu. Už jų matyti dr. Albinas Šmulkštys, Liudas Dambrauskas, dr. Kęstutis Girnius, Stasys Kašauskas. Nuotr. S. Laukio.

ražygis, 1951 metais patekęs į sovietų rankas, daug kentėjęs ir suluošintas.

Tą patį pirmadienio vakarą puošniuose Verkių rūmuose, ant Neries kranto, įvyko jaukus pobūvis, vadovaujamas poeto **Vaidoto Daunio.** Koncertinė dalis, atlikta kamerinio orkestro ir folklorinio ansamblio, Bachas ir Mozartas jautriai derinosi su Verkių rūmų meno kūriniais ir pakilia dalyvių nuotaika.

Antradienio, gegužės 12 priešpietį, dviem pilnais autobusais apie 100 studijų savaitės dalyvių išvyko į Nidą, kur pavakariais buvo apgyvendinti Lietuvos rašytojų sąjungos poilsio namų komplekse. Vakare įvyko susipažinimas, pajvairintas aktorės Olitos Dautartaitės spar-nuotais lietuvių poezijos posmais.

Trečiadienio rytą mažoje bažnytėlėje ant aukšto kalno, kur ekumeniškai renkasi melstis Nidos evangelikai ir katalikai, **kun. Rolandas Kaušas** atnašavo šv. mišias. Kun. R. Kaušas, Betygalos klebonas, kartu dalyvavo studijų dienose, kiekvieną rytą atnašaudamas mišias ir pasakydamas pamokslėlius.

Trečiadienio tema — **kultūrinė demokratija.** Prelegentas švietimo ministras **Darius Kuolys** pastebėjo, kad daugelį metų kultūra Lietuvoje buvo tapusi valstybės įrankiu. Dabar gi reikia ieškoti naujų valstybės ir kultūros santykių, ypač dar ir dėlto, kad iš valstybės kultūra nebesusilauks pilnutinės paramos. Jos reiks ieškoti mecenatų ir pasaulė-

žiūrinių konfesijų bei organizacijų tarpe. Valstybė turės nustatyti tik švietimo normas, bet ji neturėtų kištis į pasaulėžiūrinę bei ideologinę sritį. Universali krikščioniškųjų vertybių mokykla Lietuvai labai reikalinga.

Prelegento mintis papildė ir savo nuomones išreiškė koreferentas **Vincas Natkevičius** ir moderatorė **Viktorija Daujotytė**. Diskusijose pažymėtinos tokios mintys: Algirdas Patackas, pabrėžė, jog anksčiau buvusios dvi kultūros (valstybinė ir pogrindžio), o dabar likęs kažkoks kultūrinis vakuumas, į kurį skverbiasi buvusios sistemos žmonės. Reikia pradėti išsivalyti savo viduje, *reikia širdyje rasos lašo...* Liudas Dambrauskas siūlė didesnį dėmesį kreipti į vaiko auklėjimą, pakelti šeimų socialinį lygį. Mindaugas Bloznelis suabejojo Patacko tvirtinimu, kad buvusi valstybinė kultūra neverta kultūros vardo. Ji tik turėtų būti vertintina skirtingai. A. Raškinis buvo prieš valstybės kišimąsi į kultūros ir švietimo sritį ir siūlė tokį kultūrinės autonomijos principą, kaip jis apibrėžtas Pilnutinės demokratijos rėmuose. Dr. A. Damušis siūlė steigti Kultūros rūmų instituciją. V. Valiušaitis pabrėžė, kad kultūroje pasaulėžiūra turi būti ypač sąžininga ir davė keletą pavyzdžių, kur tam nesąžiningumui šiuo laiku nusižengta: perredaguojamos knygos, neobjektyviai vertinami priešingos pasaulėžiūros autoriai ir kt. *Pas mus turėtų išsitekti visi — nuo Škėmos iki Griniaus.*

Abu prelegentai nesitenkino vien iškeldami esančias problemas bei jomis pasiguosdami, bet stengėsi apžvelgti ir naujas valstybės ir švietimo santykių Lietuvoje galimybes. Šias tezes dėstė ramiai ir turėjo atsakymus į visus paklausimus.

Vakare Jūratės viešbučio salėje įvyko literatūros ir poezijos vakaras su poetu **Vytautu Rubavičiu,** poetu **Leonu Narbutu,** rašytoju **Vytautu Volertu** ir aktore **Olita Dautartaite.**

Ketvirtadienio (V.14) sesija buvo pradėta prisiminimu Romo Kalantos, lygiai tą dieną prieš 20 metų susideginusio už Lietuvos laisvę. Dienos tema — *Socialinė ir ekonominė demokratija*. Tačiau referentas **Eugenijus Maldeikis,** vyriausybės ekonominių reformų ir privatizacijos komisijos narys, savo paskaitoje lietė tik dabarties ekonominių reformų vaizdą. Jis skundėsi, kad ekonomika šiandien ir vėl yra tapusi politikos tarnaite, ekoniminė doktrina dažnai tebesivadovauja sovietiniu modeliu. Reformos įmonių lygyje esančios neefektyvios, produkcija neauga, svetima neoficiali valiuta daro didelę įtaką rinkai, investicijų problema sunkiai sprendžiama. Prelegento prognozė dėl ekonominės Lietuvos ateities labai pesimistiška.

Buvo nejauku klausytis tokiomis juodomis spalvomis nupieštos tikrovės, bet dar nejaukiau atrodė, kai prelegentas tuo tamsiu vaizdu ir užbaigė, visai nepateikdamas minčių ir planų, kaip šią liūdną ekono-

minę padėtį pataisyti, ką konkrečiai tuo reikalu vyriausybė rengiasi daryti, kas planuojama. Šioje paskaitoje trūko to naujų kelių optimistinio ieškojimo, kurį girdėjome trečiadienį, klausydamiesi apie kultūrą ir švietimą. Į gausius paklausimus (pvz., A. Stepaičio — dėl Mažeikių rafinerijos nepakankamo išnaudojimo; A. Raulinaičio — dėl lito įvedimo ir dėl biurokratiško užsienio investicijų trukdymo; V. Valiušaičio — dėl pačios visuomenės socialinės reformos; J. Antanaičio — dėl ,,juodosios ekonomikos'' ir kt.) prelegentas dažniausiai atsakydavo daugiau filosofuodamas, negu duodamas konkrečius atsakymus. Todėl ir moderavęs V. Katkus teisingai paklausė: ,,Kodėl mes tik svarstome teorijas, o nesiimame gesinti gaisro?''.

Po pietų buvo ekskursija į Juodkrantę ir jos garsųjį Raganų kalną. Pavakariais žiūrėjome dokumentinių filmų iš praeitų metų įvykių Lietuvoje.

Penktadienis buvo skirtas *Politinės demokratijos idėjų ir galimybių svarstymams. Prelegentai:* **Romualdas Ozolas** ir **Vytautas Volertas.** Du skirtingų charakterių žmonės. R. Ozolas, AT atstovas, iš profesijos filosofas, turbūt iš prigimties pesimistas ir turbūt iš praeities sistemos patyrimų vengdamas aiškiai ir atvirai kalbėti, daugiau filosofavo, kodėl Lietuva dabar nesugeba kurti naujos tikrovės. Anot jo, kuo toliau bandoma tvarkyti valstybę, tuo labiau žlugdoma demokratija, nes nesugebama susikalbėti bei susitarti. Esančios dvi trukdančios jėgos, ir tik jas pašalinus, *gal už 25 metų bus galima pilnai demokratiją pasiekti.* Po tokios pesimistiškos užbaigos dramatiškai reagavo kitas AT atstovas — Algirdas Patackas, prispirtinai spausdamas prelegentą pasakyti, kad tos dvi paslaptingos ir demokratiją trukdančios jėgos. Negavęs patenkinamo atsakymo ir tolimesnio žodžio, A. Patackas demonstratyviai išėjo iš salės. Konkretus dabar Lietuvoje dažnai pasireiškiančio nepakantumo pavyzdys.

Antrasis prelegentas V. Volertas, savo gyvenime suderinęs literatūrą ir techniką, kalbėjo tiesiai, atvirai, žodžių nevyniodamas į vatą. Jo nuomone, demokratijai Lietuvoje įgyvendinti reikia visų pagalbos. Reikia atsiminti, kad *ne materialinės vertybės, o pats žmogus yra svarbiausias demokratijos faktorius.* Todėl reikia savęs persiauklėjimo, santūrumo ir teigiamos opozicijos. Dabar gi Lietuvoje ,,*opozicija pleška kaip laužas*'' ir labai jaučiama jos griaunamoji, o ne kuriamoji jėga. Diskusijos buvo gyvos. Jose buvo paliesta ir desovietizacija bei amnestija (J. Kojelis, L. Dambrauskas), politinio dialogo svarba (P. Vaitiekūnas), teisingumo ir atlaidumo klausimai (V. Valiušaitis), ir daug kitų. Moderavo A. Raulinaitis, bandęs visų žodžiuose įžiūrėti optimizmo gaidas.

Popietinėmis valandomis posėdžiui susirinko Lietuvos filialo ir savaitėje dalyvaujantis ĮLF iš JAV asmenys pasitarti ir apsvarstyti tolimesnės veiklos ir bendradarbiavimo klausimus. Vakare Jūratės sve-

JLF studijų savaitėje, Nidoje, kalba Romualdas Ozolas. Toliau Saulius Galadauskas ir Algis Raulinaitis. Nuotr. J. Baužio.

tainėje klausėmės Nidos folklorinio ansamblio, vadovaujamo **Laimos Ruzgaitienės,** atliekančio senas klaipėdiečių ir žemaičių dainas, ir solistės **Laimutės Stepaitienės** koncerto, akomponuojant Neringai Burinskaitei iš Klaipėdos konservatorijos.

Šeštadienio, paskutinės studijų savaitės dienos, tema — *Lietuvos konstitucija*. Du prelegentai: **Vytautas Radžvilas,** filosofas ir Liberalų partijos vadovas, ir **Kęstutis Lapinskas,** AT atstovas. V. Radžvilas iš dalies primena Vytautą Kavolį. Gal dėlto, kad jis daug kur savo mintijimais su juo gimiringas. Perdėm liberalas, patriotizmą suprantąs labiau iš blogosios pusės, perdėtai iškeliąs žmogaus teises, bet nekalbąs apie su tomis teisėmis susijusią atsakomybę, neigiamai pasisakęs apskritai prieš prezidentinę instituciją, pabrėžtinai tvirtinąs, jog ne pati tauta, ne jos paprasti žmonės galį nuspręsti valstybės valdymosi formas, tai yra, paruošti jos konstituciją, o tai padaryti galįs tik ,,elitas''. Ir lengvai buvo galima suprasti, kad tas ,,elitas'' esąs jis ir jo Liberalų partija, kuri, atrodo, daug savo ideologinių pradų yra pasisėmusi iš Šviesos-Santaros.

Jo oponentas K. Lapinskas kalbėjo konkrečiai apie parlamento komisijos paruoštą Lietuvos konstitucijos projektą. Jį ruošiant buvo orientuojamasi į Vakarų konstitucijų modelius ir į buvusias Lietuvos konstitucijas. 14 komisijos narių ieškojo kompromiso ir sutarimo su kitais pasiūlytais projektais. Liberalų paruoštas projektas nebuvęs priimtas. Diskusijose kalbėjo Arvydas Juozai-

tis, išreiškęs mintį, kad konstitucijoje neužtenka iškelti teisinius dėsnius; joje turi atsispindėti ir tautos idėja. Jonas Kairevičius atkreipė dėmesį, kad iš tiesų gal ne elito, o paprasto žmogaus galvosena yra svarbesnė. *Einant darbo dirbti, nereikalinga užsivilkti fraką.* M. Bloznelis pageidavo, kad konstitucijoje būtų įvesta ir moralinių bei kultūrinių vertybių sistema. Kiti kalbėtojai lietė parlamentinės arba prezidentinės sistemos savybes.

Pasibaigus paskutinei sesijai, dr. Adolfas Damušis pateikė savaitės metu svarstytų minčių susumavimą, išryškino paliestus klausimus ir padarė išvadas.

Šeštadienio vakare buvo surengtas puikus **Vytauto Babravičiaus** — ,,Simo'' dainos, poezijos, muzikos ir satyros rečitalis. Po šio koncerto jaukiame pobūvyje neformaliai kalbėjo rengėjai ir svečiai. Sveikino tą dieną atvykęs Emanuelis Zingeris, o prie šampano stiklų ir užkandžių aidėjo dainos, už didelių svetainės langų kopose šviečiant mėnuliui. Rytojaus dieną didelė dalis dalyvių autobusu išvažiavo per Karaliaučiaus kraštą atgal į Vilnių. Važiuojant pro istorines Mažosios Lietuvos vietoves išsamiai aiškino Lietuvos istorijos instituto vyr. mokslininkas **Napalys Kitkauskas.**

* * *

Kaip vertinti šią pirmąją Lietuvoje Į laisvę fondo surengtą savaitę? Tai buvo pilnai pavykęs pirmasis bandymas ir reikia tikėtis, kad tokios savaitės ateity taps kasmetine tradicija. Apskritai svarstymai praėjo demokratinėje dvasioje, kartais tik per daug nuslysdami į dabartinės padėties problemas, o mažiau iekodami kelių, kaip iš tos padėties išbristi. Žodžiu, galėjo būti daugiau naujų idėjų, naujų minčių. Juk ir kai kurios ,,Į pilnutinę demokratiją'' leidinyje prieš daugelį metų paskelbtos mintys dabar gal reikalautų tam tikrų pataisų. Svarstybose dalyvavę pačios Lietuvos žmonės ir iš užsienio atvykusieji daug kur skyrėsi savo minčių reiškimu. Kiek pirmieji labiau filosofavo ir laikėsi kažkokios lyg ir senų laikų galvojimo sistemos, tiek antrieji ateidavo su konkretesniais klausimais ir aiškesnėmis idėjomis.

Įdomu, kad ir *Lietuvos aido* korespondentas Valdas Vasiliauskas, aprašęs šią savaitę *LA* gegužės 29 d. numeryje, pastebi, kad ,,...mūsiškiai pranešėjai nuo svečių skyrėsi... intelektualumu. Tai buvo nelyginant jų uniforma. Tuo intelektualumu, kuris priminė centrinio autoriteto, vienintelės teisingos ir vieninga metodologijos, visaapimančių abstrakcijų laikus. Toks mąstymas daro įspūdį savo neatremiama logika ir vientisumu, bet, anot A. Patacko, šiam ‚rafinuotam kalbėjimui' kartkartėm pristinga ‚rasos lašo ir gaivos'...''

Linkime, kad kitais metais Į laisvę fondo filialas į panašią studijų savaitę to ,,rasos lašo'' daugiau įneštų, kviesdamas ten dalyvauti ne tik ,,elitinius'', bet ir jautresnės dvasios žmones.

ADOLFAS DAMUŠIS

Į laisvę fondo studijų savaitėje svarstytų minčių

APIE PILNUTINĘ DEMOKRATIJĄ

SUSUMAVIMAS

Vien tik politinėje srityje besireiškianti demokratija yra nepilna. Pilnutinės demokratijos veikla gyvenime turi būti plečiama vertikaliai ir horizontaliai.

Vertikaliai jos plėtotė yra tokia:

a. Bendrojo gėrio siekimas, kuris skatina visus piliečius sąžiningai dirbti ir lygiai darbo vaisiais naudotis.

b. Atsiribojimas nuo prievartos primesti kitiems pasaulėžiūrinius įsitikinimus, siekimas tolerancijos bei pagarbos artimui.

c. Solidarus ir lygus teisingumas visiems, jungiantis visus valstybės piliečius, atremtas į krikščioniškas vertybes ir grindžiamas teisingais bendrosios gerovės principais. Šv. Augustinas sako: „Valstybė be teisingumo yra plėšikų ir vagių gauja".

Horizontaliai pilnutinė demokratija veikia ne tik politinėje srityje, bet ypatingą dėmesį kreipia į socialinę-ekonominę politiką, į kultūrinių vertybių ugdymą ir į tarptautinės veiklos galimybes.

POLITINĖ DEMOKRATIJA

Politinės demokratijos sistemoje suverenine valstybės valdžia priklauso pačiai tautai. Ji reiškiasi išbalansuota trijų valdžios institucijų sistema: įstatymų leidžiamąja (seimas, parlamentas), vykdomąja (prezidentas, ministerių kabinetas) ir teisine (vyriausias valstybės teismas).

Konstitucija saugo piliečių teises nuo valdžios pareigūnų sauvalės, išreiškia tautos fizinį bei kultūrinį identitetą ir laiduoja jo išsaugojimą. Tik esant svarbiam reikalui tauta referendumu gali suteikti specialias teises valstybinės institucijos asmeniui ar asmenų grupei kritiškiems ir kenksmingiems kraštui pasireiškimams sutvarkyti. Šios teisės suteikiamos tik labai ribotam laikui, kuriam pasibaigus vėl grįžtama prie balansuotos trijų institucijų sistemos.

Vadovaujantis pilnutinės demokratijos principais politinių partijų diferenciacija turėtų būti paremta ne religiniais-ideologiniais skirtumais, bet ūkiniais-socialiniais pagrindais, tuo būdu įvairiais keliais siekiant visiems piliečiams ūkinės, kultūrinės ir dvasinės gerovės.

Dr. Adolfas Damušis diskutuoja pilnutinę demokratiją su švietimo ministru Darium Kuoliu. ĮLF savaitė Nidoje. Nuotr. K. Ambrozaičio.

Dr. Adolfas Damušis ir dr. K. Ambrozaitis Baltijos pajūry, Nidoje, ĮLF studijų savaitės metu.

SOCIALINĖ-EKONOMINĖ DEMOKRATIJA

„Socialinės demokratijos uždavinys — krašto ūkinę gerovę padaryti visos tautos dalyku („Į pilnutinę demokratiją', psl. 16). Tautos pajamų įstangus didinimas ir krašto bendrosios ūkinės gerovės kėlimas, nepažeidžiant asmens pirmenybės principo, yra vienas pirminių socialinės demokratijos rūpesčių'' (ĮPD, psl. 17).

Lietuvos pramonei tampant vyraujančia ūkio šaka reikia stengtis išvengti didelių užsienio monopolinių bei koncesinių investicijų. Į naujų įmonių kūrimą įjungti savus specialistus — ekonomistus ir inžinierius, kurie turėtų būti detališkai susipažinę su panašių įmonių įrengimo sistemomis užsienyje. Sutartys su užsienio firmomis turėtų būti pasirašomos tik jas gerai patikrinus. Toks atsargumas reikalingas apsisaugoti nuo socialinio ir ūkinio darbo jėgos išnaudojimo bei užsienio biznierių pelno nuslėpimo metodų.

Lietuvos kooperatyvai, akcinės bendrovės, asmenys ar jų grupės turėtų pramonės vystymąsi išlaikyti savo iniciatyvoje.

Kaip politinėje taip ir socialinėje pilnutinės demokratijos praktikoje turėtų reikštis ne smulkios frakcijos, ne dešimt ar dvidešimt, bet trys, keturios stiprios partijos.

KULTŪRINĖ DEMOKRATIJA

Skirtingai negu politinėje bei socialinėje demokratijoje, kultūrinės demokratijos išraiška yra grindžiama sąmoninga kiekvieno asmens pasaulėžiūra. Idėjos, principai, pažiūros ir ideologiniai įsitikinimai asmens gyvenime yra neabejotina realybė. Pasaulėžiūrinius įsitikinimus žmogus jautriai gina, kai reikia, dėl jų ir kovoja, nes tai yra asmens laisvės reikalas. Tai reiškia — žmogus nori ir privalo turėti teisę pagal savo įsitikinimus ne tik mąstyti, bet ir gyventi. Ne valstybė, ne visuomenė, ne kolektyvas, o šeima yra prigimtoji bendruomenė, į kurią žmogus nuo pat savo gimimo įauga, joje bręsta ir formuojasi. Šeima paruošia žmogų gyvenimui, todėl tėvų teisė yra apspręsti vaikų mokymo, švietimo ir auklėjimo kryptį.

TARPTAUTINĖ DEMOKRATIJA

Pilnutinė tarptautinė demokratija dėmesį skiria antvalstybės uždaviniams ir išeivijos vaidmeniui. Savo laiku tarptautinės demokratijos reikšmę pasauliniu mastu išryškino Franklin Delano Roosevelt ir Winston Churchill Atlanto chartoje. Penki iš aštuonių jos principai sutampa su pilnutinės demokratijos siekiais. Jie numato lygias sąlygas visoms tautoms ir valstybėms naudotis prekyba ir pasaulio žaliavomis, siekti tarpusavio visų tautų ūkinio bendradarbiavimo bei socialinio saugumo, užtikrina tautų teritorijos neliečiamumą, sudaro sąlygas laisvai naudotis jūromis bei okeanais ir pažada sukurti bei palaikyti sistemą, kurioje imperializmas neturėtų galimybės grasinti nei ryžtųsi siekti tokių tikslų.

Tokios vizijos rėmuose patriotiškos išeivijos vaidmuo yra ypatingai svarbus ir vertingas: visais būdais remti Lietuvos stiprėjimą ir įsijungimą į laisvę branginančio pasaulio ekonominę ir kultūrinę sistemą.

* * *

Be abejo, tie visi pilnutinės demokratijos siekiai dar ne realybė. Bet jos idėja, vieną kartą suprasta, nebus nuslopinta ar užmiršta, ji nemirs, o vystysis tautos gyvenime. Pirmame ,,Į pilnutinę demokratiją'' puslapy rašoma: ,,Demokratija reikalauja kilnių pažiūrų į žmogaus būtybę, gilios jai pagarbos, nuoširdaus jos vertinimo. Demokratija reikalauja aukštos dvasinės kultūros''.

Nei beviltiškas žmogus, nei barbariška tauta nėra demokratai. Demokratija nėra prigimties dovana. Ji yra kovos laimėjimas, ilgos kovos su atskiro asmens ir visuomenės instinktais. Todėl žmogaus auklėjimas demokratijai yra vienas iš pagrindinių visuomeninių uždavinių.

1992 m. gegužės 17 d.

SAULEI TERESEI BRAZDŽIONYTEI-LAZORE
mirus,
Bernardą ir Aldoną Brazdžionius, jų visą šeimą ir artimuosius nuoširdžiai užjaučia ir kartu liūdi

Lietuvių fronto bičiulių taryba

PASAULIO LIETUVIŲ BENDRUOMENĖ

1992.VII.1-4 dienomis Lemonte, JAV, įvykusiame aštuntajame PLB seime dalyvavo atstovai iš 19-kos kraštų. Pirmą kartą tokiame PLB seime dalyvavo atstovai ir iš buv. Sovietų Sąjungos pavergtų respublikų. Buvo išrinkta nauja PLB valdyba, kuriai dabar vadovaus Bronius Nainys. Pasaulio Lietuvių Bendruomenė, apjungianti už Lietuvos ribų gyvenančius lietuvius, atidarė savo įstaigą ir pačioje Lietuvoje, įsikurdama Parlamento rūmuose, Vilniuje.

LIETUVIŠKŲ STUDIJŲ SAVAITĖS EUROPOJE IR AMERIKOJE

39-toji Europos lietuviškųjų studijų savaitė šiemet įvyko rugpjūčio 16-23 dienomis Austrijoje, gražioje gamtos aplinkoje. Dalyvių buvo apie 80. Programa įvairi: paskaitos, simpoziumai, Tėvynės vakaras, religinės muzikos koncertas, išvykos į kalnus. Pagrindiniai paskaitininkai: Darius Kuolys, Vincas Natkevičius, Alfredas Bammesberger, Vytautas Ališauskas, Juozas Tumelis, Kazimieras Motieka, dr. Kęstutis Girnius, Ričardas Kabelis. Temų skalė labai plati — nuo aktualiausių Lietuvos politinių bei socialinių aspektų iki literatūros, muzikos ir net archeologijos.

Kitais metais nutarta 40-tąją Europos studijų savaitę rengti Augsburge, Vokietijoje. Ji vyks 1993 rugpjūčio 1-8 dienomis. Sudarytas rengimo komitetas jau prašo norinčius kitų metų savaitėje dalyvauti iš anksto registruotis pas Aliną Grinienę, Diamantstr. 7, D-8000 Muenchen 50, Vokietija. Platesnės informacijos bus teikiamos vėliau.

•

36-toji JAV ir Kanados lietuviškųjų studijų savaitė, rengiama LFB, šią vasarą įvyko Dainavoje rugpjūčio 23-30 dienomis. Nors dalyvių buvo šiek tiek mažiau negu iki šiol, programa buvo įdomi ir nuotaika jauki. Savaitės tema: politinė, kultūrinė ir ekonominė transformacija Lietuvoje. Paskaitininkai ir simpozimų dalyviai: kun. Algirdas Paliokas, S.J., Algis Raulinaitis, dr. Antanas Musteikis, Vytautas Volertas dr. Valdas Samonis, Jonas Pabedinskas, Liūda Rugienienė, Juozas Ardys. Nemaža laiko buvo skirta posėdžiams ir pokalbiams Lietuvių Bendruomenės, *Į laisvę* žurnalo, Į laisvę fondo, LFB ir apskritai lietuviškosios išeivijos ateities perspektyvų klausimais. Literatūros ir poezijos vakare dalyvavo Julija Švabaitė-Gilienė ir Vytautas Volertas. Nutarta ir vėl kitą vasarą 37-tąją studijų savaitę rengti Dainavoje, greičiausiai, liepos mėn. antroje pusėje. Plačiau apie įvykusią savaitę bus parašyta kitame Į laisvę numeryje.

KNYGOS IR LEIDINIAI

Liudas Dambrauskas, ŽVILGSNIS Į DABARTĮ, atsiminimai, apmąstymai. Tai ,,Gyvenimo akimirkų'' autoriaus lyg ir tęsinys įžvalgų apie žmones ir įvykius jau atgimusioje Lietuvoje iki pat maždaug šių dienų. Ir šis tomas skaitytoją prirš nuo pirmo iki paskutinio puslapio. Vaizdžiai ir gyvai, kartais kontroversiškai, Dambrauskas klausia: ,,Kur eini, Lietuva?'' Knyga patiks visiems demokratine mintimi tikintiems lietuviams. Išleido ,,Spindulys'' Kaune, 1992 m. Kieti viršeliai, 232 psl.

Antanas Masionis, ATEITININKŲ DVASIA NEPALŪŽO. Ilgai laukta knyga, savo dokumentacija atverianti beveik 10 metų trukusį tautininkų režimo nepriklausomoj Lietuvoj vykdytą ateitininkų persekiojimą. Knygoje įdėti autoriaus atsiminimai, dar 1985 m. spausdinti *Draugo* atkarpoje, surinkta plati tuo klausimu polemika ir pasisakymai bei devyniolikos liudininkų pareiškimai. Demokratiškai galvojantis skaitytojas iš šios knygos puslapių pajus, kad diktatūra pasilieka diktatūra, nežiūrint ar ji būtų sava ar svetimųjų primesta. Išleido Ateities leidykla 1992 m. viršelis J. Kuprio, 214 psl., nemaža iliustracijų.

ATEITININKAI KOMUNISTŲ IR NACIŲ KANKINIAI, redagavo L. Kerulis, P. Narutis, J. Prunskis. Kruopščiai surinktas vardynas ir aprašymai kalėjusių, nukentėjusių ir žuvusių ateitininkų abiejų okupacijų kacetuose bei kalėjimuose. Daug nuotraukų. Knyga 246 psl., išleista 1991 m. ,,Krikščionis gyvenime'' leidyklos.

Julija Švabaitė, TU NIEKUR NEIŠĖJAI, poezijos rinktinė. Iš savo jau išleistų rinkinių ir dar nespausdintų eilėraščių autorė sudarė šią nemažą 302 psl. poezijos rinktinę, išleistą 1991 m. Vilniuje. Julijos Švabaitės-Gylienės poezija šilta, nuoširdi ir asmeniška savo prisiminimais apie ,,išbarstytą gyvenimą ir sapnus'', kuriuos ji sėja ,,lyg avižų grūdą'', o skaitytojas jį imliai priima. Išleido ,,Vagos'' leidykla. Iliustruota V. Petravičiaus grafika. Kieti viršeliai.

Arūnas Bubnys, LIETUVIŲ ANTINACINĖ REZISTENCIJA 1941-1944. Šioje 167 psl. knygoje autorius, jaunas Lietuvos istorikas, sukaupia antinacinio pogrindžio organizacijų ir jų veiklos istoriją, bruožus ir kai kurią dokumentaciją. Knygą 1991 m. Vilniuje išleido ,,Vejos'' leidykla.

Adolfas Damušis, LIETUVOS GYVENTOJŲ AUKOS IR NUOSTOLIAI II PASAULINIO KARO IR POKARIO METAIS. Trečiasis papildytas leidimas, išleistas Į laisvę fondo Lietuvos filialo Kaune, 1991 m. Leidinys 94 psl.

Arvydas Juozaitis, NEPRIKLAUSOMYBĖS KRYŽKELĖ, straipsniai ir kelionės, interviu. Naujos įžvalgos į Lietuvos politinio ir visuomeninio gyvenimo aktualijas, kartais taiklios, kartais kontroversinės, bet priverčiančios susimąstyti. 160 psl. knygą išleido leidykla ,,Liktarna'' 1992 m.

LIETUVOS KATALIKŲ BAŽNYČIOS KRONIKA, X tomas. Jame sudėti kronikų 76-81 numeriai su plačiu įvadu lyg ir užbaigia dar 1974 metais pradėtą LKB kronikų leidimą atskiromis knygomis. Juo visą laiką rūpinosi LKB kronikos sąjunga, vadovaujama kun. K. Kuzminsko. Ši kietais viršeliais 327 psl. knyga išleista 1992 m. Viršelis ir iliustracijos ses. Mercedes.

Vincas Ramonas, KRYŽIAI, romanas. Tai trečioji nepaprastai didelę audrą lietuvių išeivijoje sukėlusios knygos laida. Pirmosios dvi buvo išleistas dar Vokietijoje 1947 ir 1948 m. Vienas iš geriausių lietuvių romanų. Dabar išleistas Lietuvoje 20,000 tiražu. Knyga 262 psl. su V. Natkevičiaus užbaigiamuoju straipsniu. Kietais viršeliais, aplankas dail. A. Lapienio. Išleido Į laisvę fondo Lietuvos filialas 1992 m.

Į PILNUTINĘ DEMOKRATIJĄ, svarstymai apie valstybės pagrindus. Antroji 1958 m. originaliai išleistos studijos laida, papildyta V. Natkevičiaus baigiamuoju žodžiu. Šį 82 psl. leidinį išleido 1992 m. Į laisvę fondo Lietuvos filialas.

Antanas Paškus, IDĖJŲ SANKRYŽOJE, kritinis skerspjūvis. Savo naujausioje knygoje autorius gvildena šiuolaikinio žmogaus dvasines problemas, susijusias su religija, humanizmu, psichologija. Gilesnio dvasingumo beieškančiam žmogui jo mintys bus artimos ir naudingos. Išleido Į laisvę fondo Lietuvos filialas 1992 m. Knyga 293 psl.

INFORMACIJA

„Morkūnas ir Fondas", uždara akcinė bendrovė (M & F Corporate Enterprises, LTF) baigia savo pirmuosius žingsnius Kaune įkurti savo spaustuvę. Šios bendrovės partneriai yra Morkūno spaustuvė Čikagoje, Į laisvę fondo filialas Lietuvoje, Baltoskandijos organizacija ir privatūs akcininkai.

Pasirašyta sutartis su Kauno Technologijos Universitetu ir neseniai jo senato patvirtinta suteikia universiteto rūmuose „Morkūnas ir Fondas" spaustuvei dideles ir tinkamas patalpas. Dar prieš Naujus Metus numatoma dalį Morkūno spaustuvės mašinų pervežti į Kauną, o kita dalis bus pripirkta Vakarų Europoje.

ERRATA

Turinyje išspausdinta:
Pilypas Narutis, Mokslininkas svetimoje aplinkoje 53
Turi būti:
Pilypas Narutis, Apie svetimas armijas ir Karaliaučių 47
Antanas Musteikis, Mokslininkas svetimoje aplinkoje 53